

T.C.
SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLÂM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM
DALI

OSMANLI DÖNEMİ PARA VAKIFLARI:
SÖĞÜT KASABASI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS

ESAT SAMİ ÇİÇEKLER

İstanbul
Ağustos - 2020

T.C.
SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLÂM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI BİLİM
DALI

OSMANLI DÖNEMİ PARA VAKIFLARI:
SÖĞÜT KASABASI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS

ESAT SAMİ ÇİÇEKLER

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu

İstanbul

Ağustos - 2020

TEZ ONAY SAYFASI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,
Bu çalışma, jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı
Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ensari YÜCEL

Üye Prof. Dr. Fehmi YILMAZ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Osmanlı Dönemi Para Vakıfları: Söğüt Kasabası Örneği” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

İmza

Esat Sami Çiçekler

ÖNSÖZ

Çalışmamızın bu hâle gelmesinde, yüksek lisans derslerinde engin bilgisi ve öğreticiliğinden istifade ettiğim ve böyle bir konuyu kendisiyle çalışmak istediğimde danışmanlığımı kabul eden hocam Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu'nun katkısı büyüktür. Emekleri için sonsuz teşekkür ederim. Benim için yeni olan ancak çalıştığım kurum açısından önemli olduğunu düşündüğüm böyle bir alanda elbette başka birçok hocalarımla da katkı ve destekleri olmuştur. Bunlar arasında özellikle Prof. Dr. Ahmet Cihan ve Prof. Dr. Fehmi Yılmaz'a teşekkür borçluyum.

ÖZET
OSMANLI DÖNEMİ PARA VAKIFLARI: SÖĞÜT KASABASI
ÖRNEĞİ

Esat Sami Çiçekler

Yüksek Lisans, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu

Ağustos, 2020 - 115 sayfa

Vakıf kavramı, kadimden beri süregelen bir olgudur. İslâm toplumunda özel bir önem atfedilen vakıf kültürü, Osmanlı döneminde tabiri caiz ise altın çağını yaşamıştır. Osmanlı Devletinin farklı coğrafyalarında kurulan vakıflar yalnızca hayır amaçlı hizmet vermemiş, gerek esnaf gerekse sade vatandaşın nakit ihtiyaçlarını karşılamak üzere sosyal bir kurum olarak da kendini göstermiştir. İlk örneklerine 15. yüzyılda rastladığımız nukûd ve avâriz vakıfları da, belli şartlar dâhilinde esnaf ve vatandaşların nakit ihtiyacını karşılamak üzere belli bir nemâ ve rehin karşılığında oluşturulmuş vakıflardır. Geniş Osmanlı ülkesinin küçüklü büyüklü birçok yerleşiminde birçok para vakfını görmek mümkündür. Vakıf şartında belirtilen amaçlar için hayır amaçlı kurulan bu para vakıflarından elde edilen gelirler ile sözü edilen cami, mescit, su yolu, kütüphane vb. yerlerin masrafları karşılanmıştır. Bu tür ibadet mekânlarının gelirlerini zenginleştirmek için ayrıca farklı türlerde gayrimenkuller de vakfedilerek gelirleri ile bu masraflar giderilmeye çalışılmıştır. Tez konumuzu teşkil eden Söğüt para vakıfları da kazada bulunan cami, mescit, su yolu ve kütüphanenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş, ihtiyaç sahibi esnaf ve mesleğini tespit edemediğimiz bir kısım insanın nakit ihtiyacını karşıladığı gibi elde edilen nemâ gelirleriyle de bahsi geçen kutsal mekânların giderleri karşılanmıştır. Söğüt para vakıflarını çalışma konumuz olarak seçmekteki gayemiz, hem bir devletin kuruluşuna sahne olan hem de İstanbul dışında Bursa'ya yakın olup nispeten ticari hayatın canlı olduğu bir bölgede bu para vakıflarının bölgenin sosyal ve iktisadî hayatına ne derece katkı sağladığını anlayabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Söğüt, Para Vakıfları, Asl-ı mâl, Nemâ

ABSTRACT

CASH WAQFS IN OTTOMAN PERIOD: THE CASE OF SÖĞÜT

Esat Sami Çiçekler

Master, International Finance and Participation Banking

Thesis Advisor: Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu

August, 2020 - 115 pages

The Notion of foundation is an ongoing phenomenon since old times. The culture of *foundation* dedicated a special importance in Islamic society had its golden age during Ottoman era. The foundations established in the different regions of Ottomam State did not uonly provide charity services but used as a social institution to meet the cash needs of tradesmen and citizens. *Nukud* and *Avariz* foundations, which we encountered the first examples of them in 15. Century, were established in return for a certain amount of interest and pawn to meet the cash needs of tradesmen and citizens. It is possible to see lots of Money Foundations with small and big scale in Large Ottoman state. With the income of the foundations, established for charity purposes, expenses of the places like mosque, waterway, library, etc. were covered. In order to enrich the income of such places of prayer, different kinds of real estates have also been devoted and these expenses have been tried to be eliminated. Söğüt Money Foundations which constitute the topic of this thesis, were established to meet the needs of mosques, masjids, waterways and libraries. In addition to defray the needs of some people whose needy craft and the people whose professions were not determined, the expences of the sacred places were met with the income obtained. Our aim in choosing the Söğüt Money Foundations as our study is to understand to which extent these Money foundations contribute to the social and economic life of the region where both a scene for the establishment of a state which is near to Bursa and outside of Istanbul.

Keywords: Ottoman Empire, Söğüt, Cash Waqfs, Capital, Interest

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
1.1.Para Vakfı Nedir?	2
1.2. Teorik Çerçeve ve Uygulama.....	3
1.3. Kavramlar.....	5
1.4. Literatür Taraması veya Teorik Çerçeve.....	6
İKİNCİ BÖLÜM	
BİLECİK-SÖĞÜT'ÜN FİZİKÎ, COĞRAFÎ, İDARÎ VE İKTİSADÎ YAPISI	13
2.1. Fizikî ve Coğrafi Yapı.....	13
2.2. Nüfus.....	13
2.3. İdarî ve Mülki Yapı.....	17
2.4. Söğüt Kazası ve Nahiyelele.....	18
2.5. Tarım.....	21
2.6. Sanayi.....	23
2.6.1. İpek.....	23
2.6.2. Kadife.....	24
2.7. Hayvancılık	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SÖĞÜT PARA VAKIFLARI	26
3.1. Çalışmaya Kaynak Olan Arşiv Belgeleri	27
3.2. Câmî-i Kebîr Vakfı	29

3.2.1. Kredi İşlem Miktarı.....	30
3.2.2. Kredilerin Nemâ Oranı.....	31
3.2.3. Kredi Rehinleri.....	33
3.2.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları	35
3.2.5. Kredi Kullananların Meslekleri	36
3.3. Cura Bey Mescid-i Şerîf Vakfı	37
3.3.1. Kredi İşlem Miktarı.....	37
3.3.2. Kredilerin Nemâ Oranı.....	38
3.3.3. Kredi Rehinleri.....	38
3.3.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları	39
3.3.5. Kredi Kullananların Meslekleri	40
3.4. Çimenlik Câmi-i Şerifi Vakfı.....	41
3.4.1. Kredi İşlem Miktarı.....	42
3.4.2. Kredilerin Nemâ Oranı.....	42
3.4.3. Kredi Rehinleri.....	43
3.4.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları	43
3.4.5. Kredi Kullananların Meslekleri	44
3.5. Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı.....	45
3.5.1. Kredi İşlem Miktarı.....	45
3.5.2. Kredilerin Nemâ Oranı.....	46
3.5.3. Kredi Rehinleri.....	47
3.5.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları	48
3.5.5. Kredi Kullananların Meslekleri	49
3.6. Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerîf Vakfı	50
3.6.1. Kredi İşlem Miktarı.....	50
3.6.2. Kredilerin Nemâ Oranı.....	51
3.6.3. Kredi Rehinleri.....	52
3.6.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları	53
3.6.5. Kredi Kullananların Meslekleri	54
3.7. Söğüt Kazasında Medfun Ertuğrulgazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkûfesi	55
3.7.1. Kredi İşlem Miktarı ve Nemâ Oranları	55
3.7.2. Kredi Rehinleri.....	55
3.7.3. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları	56
3.8. Balaban Mahallesi Mescid-i Şerîf (Alîm Mescidi) Vakfı	57
3.8.1. Kredi İşlem Miktarı.....	57
3.8.2. Kredilerin Nemâ Oranı.....	58
3.8.3. Kredi Rehinleri.....	58
3.8.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları	59
3.8.5. Kredi Kullananların Meslekleri	60
3.9. Kütüphane Vakfı	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖĞÜT PARA VAKIFLARININ GENEL DURUMU	62
4.1. Vakıfların Gelirleri.....	62
4.2. Söğüt Para Vakıflarının Genel Durumu	63
4.3. Nemâ Oranı	64
4.4. Cinsiyete ve Dinî Aidiyetlerine Göre Kullanılan Krediler	66
4.5. Mütevelliden Kredi Kullananlar	69
4.6. Rehinler ve Kefiller.....	71
4.7. Unvanlar.....	74
4.8. Meslekler.....	75
4.9. Söğüt Kazası Câmî ve Mescitlerinin Vakıf Gayrimenkul Gelirleri	77
SONUÇ	80
KAYNAKÇA.....	83
EKLER.....	86
ÖZGEÇMİŞ	115

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: 1831 Yılı Söğüt Kazası Nüfus Sayım Sonuçları	15
Tablo 2.2: 1839 Yılı Söğüt Kazası Nüfus Sayım Sonuçları	16
Tablo 2.3: 1871-2 Yılı Nüfus Sayımlarına Göre Bilecik ve Söğüt Kazaları Nüfus Bilgileri	17
Tablo 2.4: 1831 ve 1838 Yılları Mahalle Muhtar ve İmamları.....	19
Tablo 2.5: 1288 Yılı Bilecik Kaymakamlığı İdari Memurları	20
Tablo 2.6: 1288 Yılı Diğer Kaza Memurları Listesi	20
Tablo 2.7: Bilecik Belediyesi Reisi, Azaları, Kâtipleri ve Diğer Görevlileri	20
Tablo 2.8: Menâfi' Sandığı İdaresi	21
Tablo 2.9: Mezkûr Kaymakamlık Dâhilinde Bulunan Müdürlükler: Söğüt Müdürlüğü	21
Tablo 2.10: 1845 Yılı Söğüt Hayvancılık Verileri.....	25
Tablo 3.1: Defterin Tertibi	27
Tablo 3.2: Câmî-i Kebîr Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı.....	34
Tablo 3.3: Câmî-i Kebîr Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı.....	35
Tablo 3.4: Cura Bey Mescid-i Şerîf Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı	39
Tablo 3.5: Cura Bey Mescid-i Şerîf Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı	40
Tablo 3.6: Çimenlik Cami-i Şerifi Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı	43
Tablo 3.7: Çimenlik Cami-i Şerifi Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı	44
Tablo 3.8: Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı	47
Tablo 3.9: Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı.....	49
Tablo 3.10: Hıfzı Hüseyin Cami Şerif Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı	53
Tablo 3.11: Hıfzı Hüseyin Cami Şerif Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı	54
Tablo 3.12: Su Yollarının Mevkûfesi'nde Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı	56
Tablo 3.13: Su Yollarının Mevkûfesi'nde Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı	56

Tablo 3.14: Balaban Mahallesi Mescid-i şerîf Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı.....	59
Tablo 3.15: Balaban Mahallesi Mescid-i şerîf Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı.....	59
Tablo 4.1: Vakıflara Göre İşlem Sayıları ve İşlem Miktarları.....	63
Tablo 4.2: Vakıflara Göre Ortalama Kuruş Miktarı.....	64
Tablo 4.3: Vakıflara Göre Nemâ Oranları	65
Tablo 4.4: Vakıflara Göre Nemâ Oranı Tablosu.....	66
Tablo 4.5: Cinsiyetlere Göre Kredi Kullanım Verileri	68
Tablo 4.6: Dini Aidiyetlere Göre Kredi Kullanım Verileri.....	69
Tablo 4.7: Vakıflardan Kredi Kullanan Mütevelliler.....	70
Tablo 4.8: Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı	71
Tablo 4.9: Vakıf Bazında Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı	72
Tablo 4.10: Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı	74
Tablo 4.11: Kredi Kullanan Kişilerin Meslekleri ve Kullandıkları Kredi Miktarı	75
Tablo 4. 12: Söğüt Kazası'nda Akârât-ı Mevkûfe Gelirleri.....	78
Tablo 4.13: Kira Gelirlerinin Cami, Mescit Ve Diğer Kurumlara Dağılımı.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1: 1845 Senesinde Söğüt'teki Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu	22
Şekil 2.2:Toplanan Öşür Vergisinin Kuruş Cinsinden Dağılımı	22
Şekil 3.1: Câmî-i Kebîr Vakfı Ortalama Kredi Miktarı	31
Şekil 3.2: Cura Bey Mescid-i şerîf Vakfı Ortalama Kredi Miktarı.....	38
Şekil 3.3: Çimenlik Cami-i Şerif Vakfı Ortalama Kredi Miktarı.....	42
Şekil 3.4: Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı Ortalama Kredi Miktarı	46
Şekil 3.5: Hıfzı Hüseyin Cami Şerif Vakfı Ortalama Kredi Miktarı	51
Şekil 3.6: Söğüt Kazasında Meftun Ertuğrulgazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkufesi Ortalama Kredi Miktarı	55
Şekil 3.7: Balaban Mescid-i şerîf Vakfı Ortalama Kredi Miktarı	57
Şekil 4.1: Söğüt Kazasındaki Vakıf Gelirlerinin Dağılımı	63
Şekil 4.2: Söğüt Kazasında Meslek Gruplarının Dağılımı.....	77

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g. tez: Adı geçen tez.

A.g.e.: Adı geçen eser

c.: Cilt

çev.: Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Ev.d: Evkaf Defterleri

h.: Hicrî

m.: Milâdî

NFS.d: Nüfus Defterleri

nu.: Numara

s.: Sayfa.

vd.: Ve devamı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İslâm toplumlarında özel bir önem atfedilen vakıf kültürü, Osmanlı döneminde gerek müessese gerekse uygulama örnekleri açısından altın çağını yaşamıştır.

Hz. Peygamber'in, insanın ölümüyle kesilecek olan amellerinin üç istisnasından biri olarak ifade buyurduğu geride bırakılan devamlı bir sadaka (sadaka-i câriye) tavsiyesinden hareketle kendisinin de örnek olmak üzere bağışladığı Medine'deki bazı araziler ile Fedek ve Hayber hisselerinin bir kısmını Müslümanların yararına sadaka hâline getirmesi ve benzeri uygulamalar, İslâm tarihinin ilerleyen dönemlerinde Müslüman toplumlarda vakıf uygulamalarını giderek artırmıştır. İslâmın ilk devirlerinden itibaren vakıf kurumu fıkıh ilminde çeşitli yönleriyle ele alınmış, kuruluş, işleyiş ve hükümleri etrafında ayrıntılı bir hukuk doktrini meydana gelmiştir. Bu çerçevede gerek İslâm dünyasında gerekse Batı'da bu alanda zengin bir literatür oluşmuştur.¹

Osmanlı devletinin farklı coğrafyalarında kurulan vakıflar, hizmet amaçlı olmak üzere yalnızca hayır amaçlı hizmet vermemiş, gerek esnaf gerekse sade vatandaşın nakit ihtiyaçlarını karşılamak üzere sosyal bir kurum olarak kendini göstermiştir. İlk örneklerine 15. yüzyılda rastladığımız *nukûd* ve *avâriz* vakıfları da, belli şartlar dâhilinde esnaf ve vatandaşların nakit ihtiyacını karşılamak üzere belli bir nemâ ve rehin karşılığında oluşturulmuş vakıflardır. Geniş Osmanlı ülkesinin küçüklü büyüklü birçok yerleşiminde birçok para vakfını görmek mümkündür.

Vakıf şartında belirtilen amaçlar için kurulan para vakıflarının gelirleri ile cami, mescit, su yolu, kütüphane vb. yerlerin masrafları karşılanmıştır. Bu tür ibadet mekânlarının gelirlerini zenginleştirmek için ayrıca farklı türlerde gayrimenkuller de vakfedilerek elde edilen gelirler ile masraflar karşılanmaya çalışılmıştır.

Tez konumuzu teşkil eden Söğüt para vakıflarının o bölgedeki esnaf ve mesleğini tespit edemediğimiz bir kısım insana verdiği kredilerden elde edilen nemâ gelirleriyle kazada bulunan cami, mescit, su yolu ve kütüphanenin ihtiyaçları karşılanmıştır. Öncelikle konuya giriş mahiyetinde para vakıfları hakkında kısaca

¹ Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, 475-479.

bilgi verdikten sonra teorik çerçeve ve uygulamadan bahsedip para vakıflarında yapılan işlemler çerçevesinde kullanılan kavramlar ve bu konu üzerinde özellikle ülkemizde yapılan literatür çalışmalarından söz edilecektir.

1.1.Para Vakfı Nedir?²

Para vakfı, sermayesinin bir bölümü veya tamamı nakit para ile kurulan vakıftır. Aksi bir durum olmadıkça kuruluş sermayesi korunan para vakıfları, özellikle Osmanlı uygulamasında *muâmele-i şer'iyeye* denilen yöntemle işletilmiş, elde edilen kâr ve gelir, vakfiyede belirtilen hizmetlerin yerine getirilmesinde ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasında kullanılmıştır.³

Para vakıflarının kurulması ve işletilmesinin dinî açıdan tartışmalara sebep olduğu, bu hususta değişik dönemlerde farklı fetvalar verildiği bilinmektedir. Nihayet Şeyhülislâm Ebussuud Efendinin verdiği fetva, merkezî yönetim tarafından hüküm çıkartılarak kanun haline gelmiş ve böylece tartışmalara son verilmiştir.

Para Vakıflarının ilk olarak Osmanlı coğrafyasında kendine özgü bir finans yöntemi olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.⁴ Tarihi kesin olmamakla birlikte 15. yüzyıl başlarında ilk para vakfının Yağcı Hacı Muslihuddin tarafından 10.000 akçe sermaye ile kurulduğu kabul edilir.⁵ Fatih Sultan Mehmedin yeniçeri ocağının et ihtiyacını karşılamak üzere 24.000 altın sermaye ile kurduğu para vakfı, Osmanlı'da ilk hükümdar vakfı olarak bilinmektedir.⁶

18. yüzyılda Rumeli ve Anadolu şehirlerinde yaygın bir kurum haline gelen, özellikle cami ve mescit gibi kutsal mekânların bakım onarımları ve dinî hizmetleri

² Konu ile ilgili geniş bir bibliyografya oluşmuştur. Hüseyin Çınar ve Miyase Koyuncu Kaya, *Vakıflar Kaynakçası* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2015). Bu bölüm, yapılan yayınlardan istifade edilerek hazırlanmıştır.

³ Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumuna Özgü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları", *Çerçeve*, S. 3 (Ekim 2008): 125.

⁴ Murat Çizakça, *Risk Sermayesi, Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993), 67.

⁵ Mehmet Bulut ve Cem Korkut, "Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri", *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, C. 2, S.1 (2016): 2'den naklen.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, C. 1, 3. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 284.

finans etmenin yanında, köy ya da mahalle halkının ödemekte güçlük çektiği vergiler ya da bölgenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan avârız vakıfları da akar ve para vakfı olarak tanımlanmıştır.

Osmanlı'da kurulan para vakıflarının sadece yardım amaçlı insanların nakit ihtiyacını karşılayan bir nevi kredi mekanizması görevini yerine getiren kurumlar olduğu da dikkatten kaçmamalıdır. Para vakıfları aynı zamanda ekonomideki finansal istikrarı sağlayarak borçlanma maliyetlerindeki dalgalanma ve aşırılığın önüne geçmiştir. Böylece bu vakıflardan borçlanan üreticilerin üretim maliyetlerini öngörebilmeleri sağlanmıştır.

Para vakıflarında borç verilirken alınacak nemâlar, vakıf kurucular tarafından “Rehn-i kavî ve kefil-i melî yahut ikisinden biriyle onu on bir buçuk hesabı ile mu'âmele-i şer'îyye ile bâ-yed-i mütevellî ve her sene 'alâ-vechi'l-halâl istirbâh ve istiğlâl oluna.” ifadeleriyle hükme bağlanmaktadır.⁷ Çalışma konumuzu teşkil eden Söğüt para vakıflarında da nemâ oranı birkaç işlem dışında çoğunlukla %15'tir.

1.2. Teorik Çerçeve ve Uygulama

Para vakıfları tarafından verilen krediden gelir/nemâ sağlanması için borç verme işlemlerinin İslâm hukuku hükümlerine göre yapılması gerekmektedir. Bunun için borç verme işleminin *muâmele-i şer'îyye*, bir başka ifade ile *devr-i şer'î* ile yapılması gerekmektedir.

*Uygulama bakımından vakıf paraları ikiye ayrılır. Bir kısmı muhtaç olanlara nemâ alınmaksızın ödünç verilmesi şartına bağlı olan para vakıflarıdır. Mütevellî olan kimse böyle bir şartla kurulan vakıf paralarından muâmele-i şer'îyye suretiyle nemâ alamaz. İkinci kısım para vakıfları ise bir hayra harcanmak üzere belli bir nemâ (ribh) karşılığında isteyenlere rızaları ile veren para vakıflarıdır.*⁸

⁷ Hamza Keleş, “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1 (2001): 196; İsmail Kurt, "Para Vakıfları ve Davutpaşa Mahmesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri" http://www.isav.org.tr/img/20131030__4127313495.pdf [01.02.2020]

⁸ İsmail Kurt, *Para Vakıfları-Nazariyat ve Tatbikat*, 2. bs. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 79 vd.

Biz burada üzerinde çalıştığımız Söğüt para vakıflarında yapılan işlemler çerçevesinde, yapılan işin teorik ve uygulamasına kısaca değineceğiz.

Görüldüğü kadarıyla yukarıda bahsettiğimiz kredi verme işleminin 19. yüzyılın son çeyreğinde bile İslâm hukuku çerçevesinde gerçekleştiğini ve bu işlemlerin merkezî idare tarafından sıkı denetim altında tutulduğunu çalışma konumuz olan Söğüt para vakıfları örneğinde açıkça görmek mümkündür. Merkezî idare tarafından tayin edilen komisyon tarafından vakıfların kayıtları incelenmiş, yapılan usulsüz işlemler tespit edilmiş ve bunlarla ilgili gerekli önlemler alınmıştır. Bu işlem şu şekilde gerçekleşmiştir:

İstanbul'daki Evkaf Nezaretinin talebi doğrultusunda mahallî meclis tarafından seçilen on bir kişilik komisyon, Söğüt kazasında bulunan sekiz para vakfının kayıtlarını incelemiş, masraflar düşüldükten sonra *asl-ı mâl* olarak tanımlanan toplam sermayelerinin 280.264,5 kuruş olduğunu ve bu miktarın tamamının kredi olarak verildiğini, 1872 Kasım ayına kadar 29.152,5 kuruş nemâ gelirinin olması gerektiğini tespit etmiştir. Komisyon bu süreçte kredi kullanan kişiler ile borç miktarları ve rehinlerini titizlikle incelemiş, gerektiğinde şehir sakinlerinin şahitliklerine başvurarak uygunsuz ve İslâm hukukuna uygun olmayan işlemleri tespit etmiştir. Yapılan incelemede vakıf mütevellilerinin kusurları tespit edilerek verilen kredi karşılığında bazı borçlulardan alınan rehinlerin borcun miktarını karşılayacak değerde olmadığı, hatta krediyi nemâsız olarak kendilerinin kullandığı, bazı krediler için rehin bile alınmadığı veya nemâsız olduğu ya da nemânın ödenmediği belirlenmiştir. Sonrasında ise komisyon, tespit ettikleri ve vakıf mevzuatına ve hukuka aykırı işlemleri tekrar ele almış; yeterli olmayan rehinleri iptal ederek borcun iki misli değerinde yeni rehin ve kişi farketmeksizin eşit olarak %15 nemâ oranı ile İslâm hukuku çerçevesinde devr-i şer'î yaparak borçları yeniden yapılandırmış ve her bir borçlu için yeni bir senet düzenlemiştir. Ayrıca geri dönüşü olmayan kredilerin rehinlerinin satılması için Evkaf Nezareti'nden gerekli izin alınmıştır. Meselâ Kudsi Ağazâde'den ödemediği borcu karşılığı alınan konağın durdukça harap olacağı, böcek mevsiminde üç yüz kuruşa kiraya verilip bunun dışında bir fayda getirmeyeceği, vakfın gelirler açısından zarara uğramaması için satışa çıkartılmasının uygun olacağı ifade edilmiştir. Bu konağın satılması durumunda elde edilen paradan Câmi-i Kebîr meşrutası olan hamamın tamirine

harcanması hususunda da Bursa Evkaf muhasebeciliğine defterin gönderilmesi için Kaymakamlıktan izin talep edilmektedir.

1.3. Kavramlar

Osmanlı iktisadî hayatının nönemli bir parçası olan para vakıfları ve bu vakıflardan yapılan işlemlerin hukukî dayanağı, uygulamaları, bu uygulamalarda kullanılan kavramlar geniş bir çalışma konusudur. Bu konuda yapılmış hayli çalışma da bulunmaktadır. Biz burada sadece Söğüt para vakıflarında, üzerinde çalıştığımız belgelerde karşımıza çıkan kavramlar ve açıklamalarından kısaca bahsedeceğiz.

asl-ı mâl: ana para

meşrûta-i vakf: Vakfın vakfedilme gerekçesi.

muâmele-i şer'iyye: *Karz/borç alırken ya da zimmette sabit bir borcun vadesini uzatırken haram olan faizden kurtulmak için tahakkuk edecek fazlalığın satım akdinden kaynaklanmış olmasını sağlamak üzere yapılan işlem. Daha önce zimmette sabit bir borcun vadesinin uzatılması söz konusu olduğunda yapılan muâmele-i şer'iyyeye devr-i şer'î ya da kısaca devir de denilmektedir.*⁹

Muâmele-i şer'iyyesiz alınan bir ribih, haram olarak kabul edilmiştir. “Muâmele-i şer'iyye/devr-i şer'î yapılmadan bir fazlalık şart koşulduğu takdirde alacaklı, verdiği borçtan fazlasını alamaz.”¹⁰ Söğüt para vakıfları içinde yer alan Câmi-i kebîr vakfında Hacı Kabakçı'nın Mehmed'e¹¹ verilen borç bu usulle yapılmadığı için nemâ tahakkuk ettirilmemiştir.

nev'-i rehîn: Vakıf paralarının zayi olmasını önlemek amacıyla borcu karşılayabilecek rehin (*rehn-i kavî*) veya borçlunun borcunu ödeyemediği durumlarda o borcu ödeyecek derecede zengin olan bir kefil (*kefil-i melî*).¹² Söğüt para vakıflarında her borçludan –birkaç istisna dışında- rehin alınmış, “bazı işlemlerde de hem rehin alınmış hem de kefil gösterilmiştir. Bir mütevellî, rehn-i kavî ile borçlandırılması şartı bulunan bir vakıf parayı

⁹ Süleyman Kaya, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri” (Yayımlanmamış Doktora Tezi. M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 14 vd.

¹⁰ Kurt, *Para Vakıfları*, 73 vd.

¹¹ senet nu. 26.

¹² Kurt, *Para Vakıfları*, 105 vd. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kâmûs*, Md. 789, 80'den naklen.

rehinsiz olarak veya değeri eksik bir rehin ile borçlandırıp sonrasında verilen bu borcun tahsili mümkün olmazsa, bu noksan mütevellî tarafından ödenir.

rehn-i kavî: Borcu ödemeye yetecek olan rehindir.

ribh, murâbaha, nemâ, güzeşte: Muâmele-i şer'iyeye ile gerçekleştirilen borç ya da vadesi ertelenen borç karşılığında alınan fazlalık. Söğüt para vakıflarında borç karşılığı ödenecek fazlalık için "nemâ" kavramı kullanılmıştır.

vücûh-ı birre: Birr, sıla ve in'âm (iyilik) demektir. Hayır, hasene manasına da gelir. "İmam A'zam ve İmam Züfer görüşüne göre vakfın tanımı şu şekildedir: Vakf, 'ayn-i memlûku vâkıfın mülkü hükmünde habs ve menfa'atini fukarâyâ yahud *vücûh-ı birre* tasadduk etmektir."¹³

1.4. Literatür Taraması veya Teorik Çerçeve

Osmanlı'da para vakıfları, ülkemizde ve dünyada İslâmî finans uygulamasının gelişip yaygınlaşması ile birlikte gerek iktisat tarihçileri gerekse tarih ve finans çalışanlar tarafından en çok araştırılan, tartışılan ve üzerinde yayınlar yapılan konuların başında gelmektedir.

Katılım Bankacılığında uygulanan kredi sisteminin para vakıflarının teşkili ve uygulamasına dayandığı görüşü, bu alanda çalışan bilim adamları tarafından ileri sürülmektedir.

Bu alanda yapılan çalışmalarda daha çok Osmanlı'da para vakıflarının kuruluşu ve işleyişinin İslâm hukuku boyutu ele alınmış, yapılan işlemlerin muhasebe kayıtları üzerinden kuramsal çerçeve oluşturulmaya gayret edilmiştir.

Bu bölümde konunun hem İslâm hukuku boyutunu hem de muhasebe kayıtlarından hareketle ortaya konan para vakıflarının işleyişini konu edinen çalışmalar değerlendirilip tahlil edilecektir. Elbette bütün yayınların tahlilini yapmak mümkün olmayacağından, çalışmanın farklı bölümlerinde ilgili diğer kaynaklardan da faydalanılacaktır.

Osmanlı iktisadî hayatı içinde para vakıflarının varlığına işaret eden ilk çalışma, "Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)" başlıklı kitap

¹³ Kurt, *Para Vakıfları*, 26 vd.

hacmindeki makalesi ile Ömer Lütfi Barkan olmuştur.¹⁴ Barkan bu makalesinin “Faizle İşletilen Paralara Ait Kayıtlar” başlıklı bölümünde para vakıflarına dikkat çekmiştir. Ömer Lütfi Barkan’ın Ekrem Hakkı Ayverdi ile birlikte yayımladığı İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1566) adlı eserin giriş kısmında aktarılan vakıf tesislerinin hukukî durumu, iktisadî ve ictimai problemleriyle ilgi incelemeleri, Osmanlılar’da vakıflar konusunda önemli boşluğu dolduran eserlerdendir.¹⁵

Neşet Çağatay, 1971 yılında Vakıflar Dergisi’nde yayımlanan “Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık” adlı makalesinde fetva mecmualarından verdiği örnekle faiz konusunu incelemiştir, Osmanlı Devleti’nde bankacılığın gelişimini kâğıt paranın kullanılmaya başlama süreciyle birlikte ele almıştır.

Jon Mandaville’in Osmanlıda faiz ve dindarlık konusunu işlediği ve bu konudaki tartışmalara dikkat çektiği, para vakıflarının Osmanlı’ya özgü bir kurum olduğunu vurguladığı çalışması, bu alanda yazılan önemli makalelerdendir.¹⁶

Ülkemizde özel finans kurumlarının kurulması ile birlikte başlayan hukukî altyapı tartışması ve bu sistemin İslâmîliği konusu, bu alanda Osmanlı örneğinden hareketle sorunlar ve çözüm yollarının tartışıldığı geniş bir yayın yelpazesini ortaya çıkarmıştır. Belki de bu konuda sorular sorup cevaplar üretmeye çalışan en önemli kişi Murat Çizakça olmuştur. Konu üzerinde 1986 yılından itibaren çok sayıda araştırma yapan Çizakça, özellikle Bursa örneğinden hareketle Osmanlı para vakıfları üzerinde önemli sonuçlara ulaşmıştır. 1993 yılında yayımlanan “Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları” adlı çalışması ile de bu alanda ileriki yıllarda oluşacak literatüre önemli bir katkı sağlamıştır.

Çizakça eserin birinci bölümünde Batı’daki risk sermayesi (Venture Capital) kavramının tarifi, işleyişi üzerinde durmuş ve Türkiye’de olası bir modelin alt yapısının gerekliliğini savunmuştur. İkinci bölümde iktisat ve fıkıh alanında yetkin

¹⁴ Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askeri Kassam’ına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgelerle Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*, C. III, S. 5-6 (1966): 1-479.

¹⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, “Barkan, Ömer Lütfi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, 74-76; Çınar ve Kaya, *Vakıflar Kaynakçası*, 83 vd.

¹⁶ Jon E Mandaville, “Faizli Dindarlık: Osmanlı İmparatorluğunda Para Vakfı Tartışması”, çev. Fethi Gedikli, *Türkiye Günlüğü*, S. 51 (Yaz 1998): 129-144

insanların değerlendirmeleri ve görüşlerinin alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır. çnc bölümde ise para vakıflarının tarihsel süreci hakkında bilgi verilmektedir. Yazar bu bölümde kendi çalışmalarının sonucunda elde etmiş olduğu bilgiler ışığında para vakıflarında ebedlik kavramına cevap vermektedir.

Çizakça, 1555-1823 tarihleri arasındaki Bursa para vakıflarında nemâ oranlarının % 12 civarında olduğunu tespit ederek bu oranı “referans limit” olarak kabul etmiştir. Bu vakıflarda kişiler borçlandırılırken kullanılan yöntemler, muâmele-i şer’iyye ve murabahadır.

Dördüncü bölümde, risk sermayesi hakkında verilen dikkat çekici oranlar ile araştırılan dönemler itibariyle para vakıflarında uygulanan nemâ oranları aktarılmıştır.

Bahsettiğimiz gibi Murat Çizakçanın öncülüğünü yaptığı bu çalışmanın ardından, Osmanlı para vakıfları ve işleyişine dair geniş bir çalışma ve yayın yelpazesini görmekteyiz.

İsmail Kurt 1994 yılında hazırladığı *Nazarî ve Tatbikî Olarak Para Vakıfları* başlıklı tezinde, nazariyatta para vakıfları, tatbikatta para vakıfları olmak üzere iki bölümde konuyu ele almıştır. Para vakfi ile ilgili mahkeme kayıtlarından hareketle para vakıflarının vakfiyeleri muhteva yönünden tetkik edilmiş, vakıf tahrir defterleri ile muhasebe kayıtlarına göre para vakıfları incelenmiştir. Nukud ile ilgili fetvalar, para vakfi muameleleri ve sonuna eklenen vakıf ıstılahları çalışmanın alt bölümlerini oluşturmaktadır.¹⁷

Para vakıfları üzerine yapılan ve kendisinden sonra yapılacak çalışmalara örneklik edecek olan Tahsin zcan’ın 1997 yılında tamamladığı “Kanuni Dönemi (M.1520-1566/H.926-974) Üsküdar Para Vakıfları” adlı doktora tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır.¹⁸ zcan, para vakıflarının teorik yönünü, konu üzerinde yapılan tartışmaları, kuruluş ve işleyişlerini ele alarak Kanuni dönemine ait Üsküdar’da kurulmuş para vakıflarının çeşitli konularını örneklerle inceleyerek sınıflandırmaya tabi tutmuştur.

¹⁷ İsmail Kurt’un bu çalışması, Ensar Neşriyat Yayınları Araştırma-İnceleme dizisi içinde 1996 (ilk basım) ve 2015 (ikinci basım) yıllarında yayımlanmıştır.

¹⁸ zcan’ın bu çalışması, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar rneği* adıyla Türk Tarih Kurumu yayınları arasında yayımlanmıştır (2003).

Para vakıflarının İslâm hukukundaki yerinin, ulemanın bu husustaki görüşlerinin ve bu çerçevede verilen fetvaların ve mahkemelerde verilen hükümlerin usul ve yöntemlerinin kaynaklara müracaat edilerek ortaya konduğu önemli bir diğer çalışma da Süleyman Kaya'nın 2007 yılında tamamladığı “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari Ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri” başlıklı doktora tezidir. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Kaya, para vakıflarında en çok kullanılan muâmele-i şer'iyeye kavramını dinî açıdan değerlendirerek türlerini ve ribh oranlarını ele almıştır. İkinci bölümde istiğlal akitlerini, üçüncü bölümde ise karz akitlerini incelemiştir. Süleyman Kaya tezinde, finans yöntemlerinin sömürü mekanizmasına dönüşmeden halkın finansman ihtiyacının nasıl ve ne şartlarda karşılanması gerektiği konusuna cevap aramıştır.

H. Hüsnü Koyunoğlu, “Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. yüzyıl İstanbul Uygulaması” (2008) ismiyle yayımlanan makalesinde para vakıflarını genel hatlarıyla ele aldıktan sonra konu üzerindeki fikhî tartışmaları ve finansman yöntemlerini ayrıntılarıyla ele almıştır. 17. yüzyılda İstanbul'daki 50 adet vakıf üzerinde çalışılmıştır. Çalışmada vakıfların gelir-gider dengesi, alacakları ile diğer bilgiler analiz edilmiştir. Bulunan bulgular arasında para vakıflarının insanlara faizsiz borç verdiği, eğitim ve sosyal harcamalar için finansman sağladığı tespiti yapılmıştır. Vakıftan birçok kadına verilen borçlar, sanılanın aksine kadınların Osmanlı'da sosyal hayatın içinde etkin bir rol oynadığının işareti olarak gösterilmiştir. İlk olarak karz ve mudarebe akitlerine cevaz verilmesine rağmen, pratikte en çok muâmele-i şer'iyeye akitlerinin kullandığı da Koyunoğlu'nun tespitleri arasındadır.

Ahmet Akgündüz'ün *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* adlı kitabı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vakıf ve vakfın tarihinden bahsedilmekte, İslâm mezhepleri açısından vakfın hükmü, kuruluş şartları ve vakıf idaresi gibi konular tafsilatlı olarak ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise vakfın türleri, hukukî dayanağı ve kurulma şekilleri örnekleri ile anlatılmıştır.

Cem Korkut'un *Cash Waqfs As Financial Institutions: Analysis Of Cash Waqfs In Western Thrace At The Ottoman Period* adlı çalışması, Balkan coğrafyasındaki para vakıflarının incelendiği bir tezdur. Tezi diğer çalışmalardan ayıran en temel özellik para vakıflarının finansal kurumlar olarak ele alınmasıdır. Para vakıfları iktisadî ve

hayırseverlik yönüyle değerlendirmiş, bankacılık ve finansla ilişkilendirilmiştir. Batı Trakya, Dedeoğlu, Gümölcine ve İskeçe'deki para vakıflarının künyesi çıkarılmıştır.

Çiğdem Gürsoy, *Osmanlı'da Para Vakıflarının İşleyişi Ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları* adlı doktora tezinde para vakıflarının genel işleyişi ve konu etrafında yürütölen tartışmaları ile almış, para vakıflarının finansman yöntemleri ve muhasebe kayıtlarını incelemiştir. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde para vakıflarının türleri, finansman yöntemleri ve sürdürülebilirlikleri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde para vakıflarından seçilen örnekler üzerinden muhasebe uygulamaları derinlemesine incelenmiş, teorinin pratikteki yansımaları değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde 261 adet vakıf incelenmiş ve para vakıfları kapsamında 203 adet vakıf değerlendirilmiştir.

Son yıllarda Üsküdar para vakıfları üzerinde tez çalışmalarının yoğunlaştığı görölmektedir. Süleyman Kaya danışmanlığında yapılan bu çalışmalar, birbirini tamamlayan zengin veri kaynakları olarak değerlendirilmelidir. Bu tez çalışmaları sırasıyla:

Muhammed Emin Durmuş'un *Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları* adlı yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde para vakıflarının nakit sermayelerinin işletme usulleri ve bu işlemde elde edilen gelirler detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Yine birinci bölümde teminatlar, işlem yapan kişilerin cinsiyeti, dinî inancı, borç tutarları vb. detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. İkinci bölümde vakıfların gayrimenkulleri üzerinden elde ettikleri kira gelirleri, kiralama usulleri, kiracıların durumu vb. analiz edilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ise vakıfların gider kalemleri incelenerek masraflar ve vazifeli ücretleri altında vakfın yapmış olduğu giderler detaylı olarak örneklendirilmiştir.

İsmail Bektaş, *Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları* adlı yüksek lisans tezinde Üsküdar para vakıflarının h. 1139 (m. 1726) senesindeki durumu incelemiştir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı'da kullanılan muhasebe yöntemi olan merdiven sistemi açıklanmış, ikinci bölümde para vakıflarının nakit işletme sermayesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde para vakıflarının gayrimenkullerinin işletiminden kaynaklanan gelirler, dördüncü bölümde ise vakıfların masârif ve vazâif kalemleri incelenmiştir.

Arif Akkaya, *18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları* başlıklı yüksek lisans çalışmasında, muhasebe kayıtları ışığında 18. yüzyılda Üsküdar para vakıflarını incelemiştir. Üsküdar mahkeme kayıtlarında bulunan 1212-1216 (h) yılları arasındaki 86 adet vakfın ele alındığı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm para vakıflarının nakit işletme sermayelerinin detaylı analizi ve tariflerini kapsamaktadır. İkinci bölümde para vakıflarında bulunan gayrimenkullerin kiraya verilip işletilmesi, üçüncü bölümde ise vakıfların gider kalemleri tahlil edilmiştir.

Baha Mücahid Şahin, *18. Yüzyıl Şer'iyeye Sicillerinde Yer Alan 246 No'lu Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1769-1773)* isimli yüksek lisans tezinde on sekizinci yüzyıl Şer'iyeye sicillerinde bulunan 246 numaralı muhasebe defterine göre Eyüp vakıflarını konu olarak seçmiş, beş yıllık süre içinde 34 adet vakfi incelemiştir. İlk bölümde vakfın gelirleri, ikinci bölümde vakfın giderleri, üçüncü bölümde ise vakfın gelir-gider dengesi ortaya konmuştur.

Ahmet Sedat Akel, *Şer'iyeye Sicillerinde Yer Alan 346 Numaralı Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1219 – 1223)* başlıklı yüksek lisans tezinde, 346 numaralı muhasebe defterinde yer alan Eyüp vakıflarını incelemiştir. Tez dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde vakıfla ilgili kavramlar ve merdiven sistemi hakkında bilgi verildikten sonra alandaki literatür değerlendirilmiş ve çalışmanın esas konusu olan defterler tanıtılmıştır. İkinci bölümde, defterde yer alan 23 vakfın beş yıllık gelirleri, üçüncü bölümde ise bu vakıfların giderleri incelenmiştir. Tezin dördüncü bölümünde de vakıfların gelir-gider dengesi tahlil edilmiştir.

Betül Bahşi, *Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği Mahkemesi Kayıtlarına Göre Para Vakıfları Ve İşleyiş Tarzları* başlıklı yüksek lisans çalışmasında saraylı hanımların on yedinci yüzyılda kurmuş olduğu para vakıflarını işlemiştir. Bu çalışmanın ilk bölümünde para vakıfları hakkında genel bilgi verilmiş, ikinci bölümünde saraylı kadınların kurmuş olduğu 25 vakfın vakfiyeleri ele alınmış, üçüncü bölümde ise kurulan bu para vakıflarının yöneticileri ile masrafları incelenmiştir.

Para vakıflarıyla ilgili olmamakla birlikte çalışma konumuz olan Söğüt'ün sosyoekonomik durumunun tartışıldığı bir çalışmaya da burada yer verilmiştir.

İsmail Gökçe, *1844 - 45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt Ve Kırsalının Sosyal Ve Ekonomik Yapısı* başlıklı yüksek lisans tezinde, 1844 - 45 (h. 1261) Yılı

Temettuat Sayımlarındaki bilgiler ışığında Söğüt ve çevresindeki sosyal ve ekonomik yapıyı incelemiştir. Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde hane reisinin isimleri, Söğüt'ün demografik yapısı, meslek gruplarının dağılımları, ikinci bölümde bölgenin mülkiyet yapısı ve iktisadî faaliyetler ele alınmıştır. Tarım arazilerinin dağılımı, ziraî ürünlerin yapısı ile birlikte büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık faaliyetleri detaylı olarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise temettuat sayımlarından hareketle bölgenin gelir kaynakları ve toplanan vergiler anlatılmıştır. Bu bölümde bölge halkının gelir kaynakları ile birlikte gelir dağılımı üzerinde durulmuş ve yıllık vergiler hesaplanmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz öncü çalışmaların arkasından gerek ülkemizde gerekse yurt dışında birçok araştırmacının ilgi alanına giren para vakıfları üzerinde geniş bir yayın çalışması ortaya çıkmış ve bu çalışmalar hâlen de devam etmektedir. 2015 yılına kadar vakıflar üzerinde yapılan çalışmaların kaynakçası, Hüseyin Çınar ve Miyase Koyuncu Kaya tarafından kitap haline getirilmiştir.¹⁹

Nihayet, Osmanlı dönemi Söğüt para vakıflarını ele alan tez çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar çerçevesinde mevcut sekiz vakfın asl-ı mâlî, verilen borçlar karşılığı tahakkuk ettirilen nemâ oranları, çekilen kredi tutarları; kredi kullanan kişilerin unvanları, meslekleri, cinsiyetleri ve aidiyetleri oranlarıyla ele alınıp dönemin bir uygulaması gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Yine bu çalışmamızda para vakıflarının işleyişi, krediler verilirken istismar ve suistimallerin ne şekilde yapıldığı, Evkâf Nezâreti tarafından ne şekilde denetlediği somut belgeler ile ortaya konmuştur. Bu tespit ve elde edilen sonuçların alanda yapılacak çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

¹⁹ Çınar ve Kaya, *Vakıflar Kaynakçası*.

İKİNCİ BÖLÜM

BİLECİK-SÖĞÜT'ÜN

FİZİKÎ, COĞRAFÎ, İDARÎ VE İKTİSADÎ YAPISI

2.1. Fizikî ve Coğrafi Yapı

Söğüt, yaklaşık 650 m. rakımında Sakarya ırmağının güney tarafında bulunan, çevresi tepelerle çevrili derin ve dar bir derenin kıyısında bulunmaktadır. Kasabanın isminin ekseriyetle su kenarında yetişen ağaçtan geldiği ileri sürülmektedir. Söğüt kasabasının geçmişi, Bilecik sınırlarını da içine alacak şekilde Bitinya (Bithynia) bölgesinin genelini kapsamaktadır.²⁰

Ertuğrul Gazi döneminde bir uç bölgesi olan Söğüt, Osman Gazi zamanında ilk idarî merkez olması nedeniyle Osmanlı'nın kuruluş döneminde önemli bir yere sahiptir. Söğüt idarî yönden Hüdavendigâr Sancağı'na bağlı kazalardan bir tanesidir.²¹

Söğüt geçmişten itibaren Avrupa, Asya ve Ortadoğu arasında bir köprü vazifesi görmüş ve Anadolu'nun bir parçası olmuştur. Söğüt dönem dönem Roma, Pers ve Pontus'un idaresi altına girmiş, Emevîler döneminde ise Harun Reşid tarafından kısa bir süre Müslümanların kontrolüne geçmiştir.²²

2.2. Nüfus

Osmanlı'nın ilk dönemlerinde Söğüt, yönetim bakımından Anadolu eyaletinde bulunan Hüdavendigâr Sancağı'nın nahiyesi konumundaydı. 1487 yılındaki tahrir kayıtlarında merkez, Bey Söğüdü adlı köydü. Bu dönemde on bir hânedede yaklaşık 55 kişi yaşıyordu. 1530 nüfus sayımında köy 21 haneye, yaklaşık nüfus ise 100 kişiye ulaşmıştır. Takribî 43 sene içinde Söğüt'ün nüfusunda %82'lik bir artış meydana gelmiştir. 1573 senesine gelindiğinde köy statüsü değişmemesine rağmen, merkez

²⁰ İlhan Şahin, "Söğüt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, 389-391.

²¹ Refik Arıkan ve Halim Demiryürek, *H.1246-M.1831 ve H.1254-M.1839 Tarihli Nüfus Defterlerinde Söğüt* (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2019), 12-13.

²² Rahmi Akbaş, *Geçmişten Geleceğe Söğüt* (Ankara: Ertuğrul Gaziyi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Yayınları, 2009), 12; Tunçay Dağlı, *Söğüt'te Uyuyan Tarih* (Eskişehir: Türk Müziği Derneği Yayınları, 2004), 2.

“nefs-i Söğüt” olarak geçmektedir. Buradan hareketle Söğüt’ün ağır ağır kasabalaşma yolunda olduğu söylenebilir. Bu tarihte Söğüt’te vergisini veren erkek nüfusu 124’e ulaşmıştır. Bunların 113’ü Müslüman, 11’i gayrimüslimdir. Buna göre Söğüt’te yaklaşık 450-500 kişilik nüfus olduğu düşünülebilir.

Seneler itibari ile Söğüt’ün nüfusunda meydana gelen artış ile birlikte 1736 senesinde mahalle sayısı dördtür. Bunlar Sıraca, Aşağı Mahalle, Zeber ve Câmî-i Cedîddir.²³

Tanzimattan sonra yapılan 1840 tarihli temettuat sayımında altısı Müslüman, birisi gayrimüslüm olmak üzere Söğüt’ün toplamda yedi mahallesi bulunuyordu. Müslüman mahalleleri Câmî-i Kebîr, Hacı Hüseyin, Çora Bey, Hüseyin, Balaban, Çimenlik’tir. Gayrimüslimler ayrı bir mahallede yerleşmişti. Bu dönemde yaklaşık olarak toplam erkek nüfusunun 1.500 civarında olduğu tahmin edilmektedir. 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Söğüt kasabasının yaklaşık nüfusunun 6.000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. V. Cuinet, kasabanın toplam nüfusun 17.845 kişi olduğunu, bunların %83’lük kısmının Müslüman, kalan %17’lik kısmının ise gayrimüslimlerden oluştuğunu ifade etmektedir.²⁴

H. 1246/m. 1831 ve h. 1254/m. 1839 tarihli nüfus defterlerine göre Söğüt’ün nüfusu hakkında bilgi veren Refik Arıkan ve Halim Demiryürek, kasabada altı mahalle bulunduğunu, bunun dışında üç köyün de Söğüt’e bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Arıkan ve Demiryürek’in yayımladığı NFS.d 01502 numarada kayıtlı defterde bulunan mahalle adları ile çalışmamızı teşkil eden altı adet para vakfi aynı ismi taşımaktadır. Defterde yer alan üç köy ise Sıraca, Zeyve ve Kızılsaray’dır.²⁵

Arıkan ve Demiryürek tarafından yayımlanan NFS.d 01504 numaralı defterde mahalle isimleri aynen kalmış, köy isimleri ise Sıraca, Katlıc ve Küre olarak yer

²³ Refet Yınanç, “XVI. Yüzyılda Söğüt ve Köyleri”, *Geçmişten Günümüze Osmanlı Sempozyumları*, (Ankara: Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Yayınları, 1984): 97-99.

²⁴ İlhan Şahin, “Söğüt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, 389-391.

²⁵ Arıkan ve Demiryürek, *Nüfus Defterlerinde Söğüt*, 18.

almıştır. 1831 tarihli nüfus defterinde Çimenlik Mahallesi “İslambol Ağa camii nâm-ı diğer Çimenlik” olarak geçmektedir.²⁶

Bu iki nüfus defterinden NFS.d 01502 numaralı defterin kaydını tutan kişi belli değildir. NFS.d 01504 numaralı defterin kaydını tutan kişi ise, çalışmamızda yer alan Câmi-i kebîr para vakfının mütevellisi olan İbrahim Besim Efendidir.

Yayımlanan nüfus defterlerine göre Söğüt’te bulunan altı mahalledeki nüfus toplamı ile menzil/hane toplamını şu şekilde gösterebiliriz:

Tablo 2.1: 1831 Yılı Söğüt Kazası Nüfus Sayım Sonuçları²⁷

Mahalle Adı	Numra-i Nüfus Yekûn	Numra-i Menâzil Yekûn
Mahalle-i Câmi-i Kebîr Der Nefs-i Kasaba	173	72
Mahalle-i Mescid-i Cura Bey	87	44
Mahalle-i Hacı Hüseyin Mescidi	113	48
Mahalle-i Hıfzı Hüseyin Mescidi	360	161
Mahalle-i İslambol Ağa Camii nâm-ı Diğer Çimenlik	118	50
Mahalle-i Mescidi Balaban	105	48
Toplam	956	423

Tablo incelendiğinde, bu mahalleler arasında en fazla nüfus bulunduran yerleşim birimi Hıfzı Hüseyin Efendi mahallesidir. Kasabanın yaklaşık nüfusunun %38’i bu mahallede yaşamaktadır. İkinci sırada Câmi-i Kebîr Mahallesi yer almakta ve nüfusun %18’ini teşkil etmektedir. En az nüfus barındıran yerleşim birimi ise Cura Bey mahallesidir.

²⁶ A.g.e., 19.

²⁷ Tablo, Arıkan, Demiryürek’in *Nüfus Defterlerinde: Söğüt* çalışması esas alınarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo 2.2: 1839 Yılı Söğüt Kazası Nüfus Sayım Sonuçları²⁸

Mahalle Adı	Numara	Hane
Câmi-i Kebîr	197	79
Mahalle-i Mescid-i Cura Bey	103	16
Mahalle-i Hacı Hüseyin Mescidi	112	43
Mahalle-i Hıfzı Hüseyin Mescidi	431	161
Der Mahalle-i Çimenlik Der Nefs-i Kasaba	135	50
Mahalle-i Mescidi Balaban	114	48
Toplam	1092	397

1839 senesindeki nüfus sayımında ise en kalabalık nüfusa sahip mahalleler sırasıyla Hıfzı Hüseyin Efendi ile Câmi-i Kebîr mahalleleridir. Nüfusu en düşük mahalle ise Cura Bey Mahallesidir.

Söğüt'te iki farklı tarihte yapılan nüfus sayımı incelendiğinde, ilk sayıma göre nüfusun yaklaşık %14 civarında arttığı görülmektedir. Hıfzı Hüseyin Mahallesi ile Cura Bey Mahallesi'nde gerçekleşen nüfus artış oranı, genel ortalamanın üzerindedir. Hıfzı Hüseyin Mahallesi'ndeki artış oranı bir önceki sayıma göre %20, Cura Bey Mahallesi'nin artış oranı ise %18 olmuştur. Câmi-i Kebîr ve Çimenlik Mahalleleri yaklaşık %14'lük bir nüfus artışına sahip olurken, Balaban Mahallesi'nde %9'lük bir artış meydana gelmiştir. Nüfus sayımına konu 6 mahalleden yalnızca Hacı Hüseyin Mahallesi'nde nüfus %1 oranında azalmıştır.

H. 1288/m. 1871-2 yılı Salnamesinde Bursa Sancağına bağlı Söğüt Kazasının nüfus bilgileri (erkekler) Müslim ve Gayrimüslüm olarak şu şekilde verilmektedir:²⁹

²⁸ Tablo, Arıkan, Demiryürek'in *Nüfus Defterlerinde: Söğüt* çalışması esas alınarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

²⁹ *Hüdâvendigâr Salnâmesi*, 1288 senesi, 2. def'a, Matbaa-i Vilâyet-i Hüdâvendigâr, 48 vd.

Tablo 2.3: 1871-2 Yılı Nüfus Sayımlarına Göre Bilecik ve Söğüt Kazaları Nüfus Bilgileri

	Çiftlikât- ı Kurâ	Mahallât	Hâne	Nüfûs-ı Zükûr	Nüfus Yekûn
				Müslim/Gayr-i Müslim	
Bilecik Kazası	32	14	4118	5607/4494	10101
Söğüt Kazası	16	00	2089	4386/697	5083

2.3. İdarî ve Mülki Yapı

Söğüt, Osmanlı'nın kuruluşuna tanıklık etmesi, Ertuğrul Gazi'nin uç beyi olarak hüküm sürdüğü topraklar olması nedeniyle tarihimizde önemli bir yer tutmaktadır. Erken dönem Osmanlı'da bir köy yeri ve kışlak olarak iskân edilen Söğüt'ün ilerleyen dönemlerde idarî yapısında da değişiklikler meydana gelmiştir. Tanzimat ile birlikte Söğüt kaza olmuş ve yönetim bakımından Hüdavendigâr Eyaleti içindeki Bilecik Kaymakamlığına bağlanmıştır.

Bilecik, Tanzimat'ın ilk yıllarında Eskişehir'e bağlı bir kaza konumunda iken kaymakamlıkların kurulması ile birlikte başlayan süreçte Eskişehir merkez kazası, Bilecik Kaymakamlığına katıldı. Kaymakamlığın kaldırılmasına kadar bu durum bu şekilde devam etmiştir.

Tanzimat ve Islahat akımları ile başlayan ve Batının örnek alındığı yenilik faaliyetleri taşra idaresine de yansımıştır. Taşralarda yapılan ilk sistemli düzenleme 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi'dir. Bu düzenleme ile birlikte eyâlet vilâyete, vilâyetler sancaklara, sancaklar kazâlara tanzim edilmiştir. Bu yapılan düzenlemeler ile birlikte vilâyette vali, sancakta mutasarrıf, kazâda kaymakam en üst düzey yöneticidir. Köylerde ise muhtarlar yetkilidir.

19. yüzyılın sonlarına doğru Bilecik, Söğüt, İnegöl ve Yenişehir kazalarının Bursa Sancağından ayrılıp Bilecik merkezli müstakil "Ertuğrul" ismiyle bir sancak oluşturulması padişaha sunulmuş, padişah fermanıyla Hüdavendigâr'a bağlı, merkezi Bilecik olan, Söğüt, İnegöl, Yenişehir kazalarından oluşan Ertuğrul Sancağı

kurulmuştur. 1885 senesine kadar kaza statüsünde olan ve Kaymakamlar tarafından yönetilen Bilecik, 1885 senesi ile birlikte sancak merkezi olduktan sonra, mutasarrıflar tarafından yönetilmeye başlanmıştır.³⁰

2.4. Söğüt Kazası ve Nahiyeleri

Söğüt kazası, kuzeyden Bilecik kazası, batıdan Domaniç nahiyesi, güney ve doğusundan Kütahya sancağı ile çevrili olup Bozüyük, İnönü ve Mihalgazi nahiyeleriyle 88 köyden oluşmaktadır.

İstanbul'da 1829 senesinde kurulan ve bilâd-ı selâse adı verilen Üsküdar, Galata ve Eyüp'te uygulanmaya başlayan muhtarlık teşkilatı, kısa süre zarfında Söğüt'te teşekkül etmiştir. Bu süreç zarfında ilk muhtarlar tayinle iş başına getirilmiştir. Muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sâni, halk içinde saygın, itibarlı, dürüst, ahlâklı ve kabiliyetli kişiler arasından seçilmekte idi.

1899 yılında Söğüt merkezine bağlı 33 köy, 1915'te ise 34 köy bulunmaktadır. Bu köyler şunlardır Borıcak, Hamidabad, Küre, Katlıç, Savcıbey, Hayriye, Kamuran Tekke, Gündüzbey, Zeyve, Kepen, Dömez, Düздаğ, Rızapaşa, Oluklu, Ahur, Zemzemiye, Evsat, Kuz, Dudaş, Sırhoca, İnhisar, Esri, Alpagut, Tekkeciler, Tarpak, Balçite, Ulaş, Samrı, Atalan, Atalan Tekke, Hisarcık, Hisarcık Sagir, Ortaca ve Çalkara.

1831 ve 1838 yıllarındaki nüfus sayımına göre Söğüt mahallelerinde seçilmiş muhtarlar şunlardır:³¹

³⁰ Halim Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı 1900-1918* (Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 2015), 7 vd.; Arıkan ve Demiryürek, *Nüfus Defterlerinde: Söğüt*, 13.

³¹ Arıkan ve Demiryürek, *Nüfus Defterlerinde: Söğüt*, 36.

Tablo 2.4: 1831 ve 1838 Yılları Mahalle Muhtar ve İmamları

Mahalle/Görev	1831		1838		
	İmam	Muhtar	Muhtar-ı Evvel	Muhtar-ı Sani	İmam
Balaban Mahallesi	Ber-vech-i hasbî vüçûhdan el-Hâc Hüseyin Efendi ibn-i Mehmed	Sakaoğlu el-Hâc Mehmed bin Abdullah	Sarı Hüseyin oğlu Hasan Ağa bin Hüseyin	Dad Mehmed bin Ahmed	
Câmi-i Kebîr Mahallesi	El-Hâc Ali Efendi ibn-i Ahmed	Es-Seyyid Salih Efendi ibn-i el-Hâc Ali	Hacı Mehmed Ağa bin İbrahim	Es-Seyyid Salih Efendi ibn-i Ali	El-Hâc Ali Efendi bin Ahmed
Cura Bey Mahallesi	Hafız İbrahim bin Hüseyin	Attaroğlu Ali bin Hüseyin	Nalband Hacı Ahmed Ağa bin Abdullah	es-Seyyid Mahmud Ağa bin İbrahim	
Çimenlik Mahallesi	-	Halil Bey ibn-i İbrahim	Ricaloğlu İbrahim bin Mustafa	Çoban Ali bin Mehmed	
Hacı Hüseyin Mahallesi	Mehmed bin İbrahim	Leblebici es-Seyyid Mehmed ibn-i Hüseyin	Leblebici Mehmed Kethüda bin Hüseyin	İnce Sülayman bin Osman	İmam oğlu Mehmed Ağa bin İbrahim
Hıfzı Hüseyin Efendi Mahallesi	Es-Seyyid Mehmed Efendi ibn-i Mustafa	Hancı, es-Seyyid el-Hâc Halil bin Abdullah	Abdülkadir Ağa bin Mehmed	Ahmed Ağa bin Mehmed Memiş	İbrahim Efendi oğlu İmam Molla Mustafa bin İsmail

Tablodaki bilgilerden anlaşıldığına göre 1831 senesinde muhtarlık teşkilâtının henüz tam olarak tesis edilmediği fakat 1838 senesine gelindiğinde bütün Anadolu’da teşkilât olarak yerleştiği anlaşılmaktadır. Örneğin 1838 yılında 3 mahallede imam bulunmaz iken, kayıtlarda her mahallede muhtar olduğu görülmektedir. 1838 yılındaki kayıtlarda Çimenlik Mahallesi’nde imam mevcut değilken, 1831 yılında muhtar-ı evvel bulunmaktadır. Mahallenin imamı kayıtlarda ilk sırada yer almamış, hanelerine göre sıralanmıştır.

H. 1288 tarihli Salnâmede Bilecik Kaymakamlığının idarî memurları şu şekilde kaydedilmiştir:

Tablo 2.5: 1288 Yılı Bilecik Kaymakamlığı İdari Memurları

Bilecik Kaymakamlığı Me'mûrîn-i Kazâ

Kaymakam	Salih Efendi (Sâniye)
Nâib	Mehmed Vasfi Efendi (Müderris)
Müfti	Ahmed Pîr (Müderris)
Mal Müdürü	Sadık Efendi
Tahrirat kâtibi	Habil Efendi

Kazanın diğ er idarî birim memurları da aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 2.6: 1288 Yılı Diğ er Kaza Memurları Listesi

Meclis-i İdâre-i Kazâ		Meclis-i De'âvî-yi Kazâ	
Reis	Kaymakam Efendi	Reis	Nâib Efendi
A'zâ-yı Tabîiyye	Nâib Efendi	Mümeyyizân	Ali Bey
	Müfti Efendi		Tiğanos Efendi
Mal Müdürü	Efendi		Agop Efendi
Tahrîrât Kâtibi	Efendi	Kâtib	Numan Efendi
A'zâ-yı Müntehave	Hacı Mehmed Ağa Hacı Mustafa Bey Manaszâde Manas Ağa		

Keza Bilecik Belediyesi reisi, azaları ve kâtip ile refakat memurları ve Menâfi Sandığı İdaresi görevlileri de Salnâme'de şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 2.7: Bilecik Belediyesi Reisi, Azaları, Kâtipleri ve Diğ er Görevlileri

Bilecik Belediyesi		Kazâ-i mezkûrda Refakat Memurları	
Reis Efendi	Mal Müdürü Refiki	Kazım Efendi
Aza	Sürmelizade Mustafa Bey Hacı Hasan Ağa Pitraki Ağa Ohannes Ağa	Tahrirat müdürü Refiki	Kamil Efendi
Kâtib Hafız	Mehmed Efendi	Sandık Emni	Mustafa Efendi
		Vukuat Kâtibi Efendi

Tablo 2.8: Menâfi' Sandığı İdaresi

Menâfi' Sandığı İdaresi	
	Anduvan Efendi
	Hacı Mehmed Efendi
	Ohannes Ağa
	Ahmed Hilmi Efendi

Bilecik Kaymakamlığı dâhilindeki Söğüt müdürlüğünde görevli müdür, naib, kâtip ve vukuat kâtibinin isimleri de aşağıda tabloda verilmiştir:

Tablo 2.9: Mezkûr Kaymakamlık Dâhilinde Bulunan Müdürlükler: Söğüt Müdürlüğü

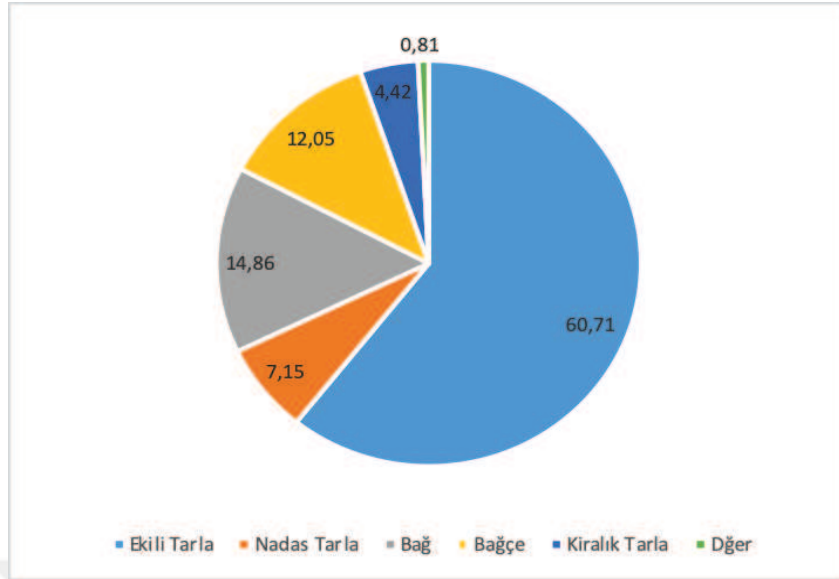
Müdür	Hacı İsmail Ağa
Naib	Hasan Lütfi Efendi
Kâtib	Mustafa Efendi
Vukuat Kâtibi	İbrahim Efendi

2.5. Tarım

Osmanlı Devleti ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıydı. Çalışma bölgemiz olan Söğüt'ün arazisi genel olarak engebeli ve taşlık olmakla birlikte ekilebilir alanlarda hububat, sebze ve meyve üretimi yapılmakta, koza ve üzüm üretilmekteydi. Söğüt'te koza üretimi için gerekli olan dutluk bahçeleri hayli fazladır. Bu durum, incelediğimiz para vakıflarında yapılan borçlanmalarda verilen rehinlerden de görülmektedir.

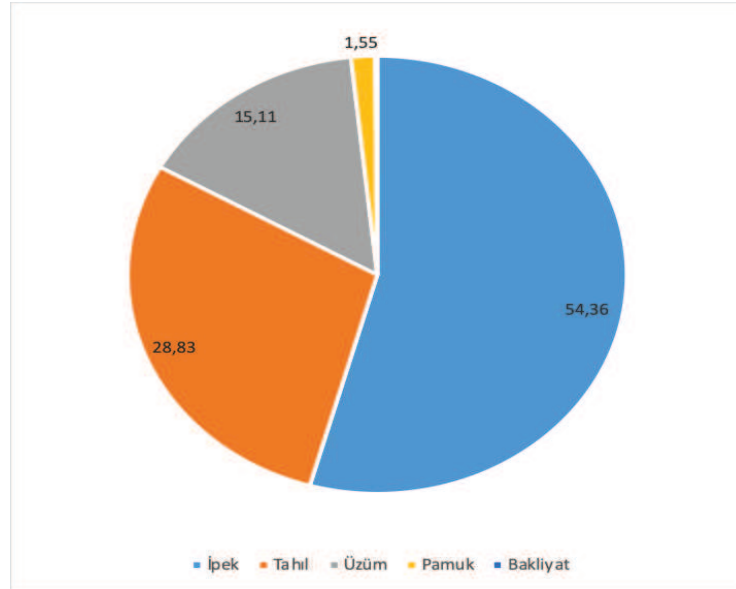
Söğüt bölgesindeki tarımın durumu ile ilgili en sağlıklı veriler temettuat defterlerinden elde edilebilmektedir. 1845 tarihli temettuat defterindeki bilgilere göre Söğüt kazasında Müslüman nüfusa ait tarım arazilerinin toplamı 41.432 dönümdür. Bu arazilerin yaklaşık %15'lik kısmı kaza merkezinde, kalan %85'lik kısım ise kırsal kesimlerde bulunmaktadır.

Şekil 2. 1: 1845 Senesinde Söğüt'teki Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu

Söğüt'te ekili arazilerin, toplam araziler içindeki payı %60,7 seviyesindedir. Ekili arazilerin %15'i bağ, %12'si bahçedir. İncelemiştir olduğumuz vakıflarda rehinlerin büyük bir kısmının bağ/bahçe olması yukarıdaki tabloya paralel seyretmektedir. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Söğüt'te de büyük toprak sahipleri bulunmamakta idi. Söğüt nüfusunu oluşturan 1.602 ailenin yaklaşık %88'lik kısmına denk gelen 1.416 ailenin kullandığı toprak büyüklüğü 60 dönümden daha azdır.³²

Şekil 2.2: Toplanan Öşür Vergisinin Kuruş Cinsinden Dağılımı

³² Gökçe, 1844 - 45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt Ve Kırsalının Sosyal Ve Ekonomik Yapısı, 27-32.

Yukarıdaki tabloda 1844-1845 tarihinde Söğüt'ten elde edilen öşür miktarlarının oranı kuruş cinsinden gösterilmektedir. Elde edilen öşür miktarları dikkate alındığında bölgede en çok ipek kozası üretiminin gerçekleştiği görülmektedir. Bursa ve Söğüt'te birçok fabrikanın varlığı bu üretimin sonucu olmalıdır. Özellikle Bursa bölgesine yapılan yatırımlar ile birlikte 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bölgede ipek önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur. 1840'lı yıllara gelindiğinde Bursa'daki ipek üretimi yaklaşık 260 bin tona ulaşmıştır.³³

İpekten sonra en çok elde edilen öşür geliri tahıllardır. Tahılların ekserisini de buğday ve arpa oluşturmaktadır. Toplam 58.171 kuruş olan aşar vergisinin yaklaşık %29'unu tahıllar oluşturmaktadır. 1844 yılında Söğüt kazasında üretilen toplam tahıl miktarı 59.775 kiledir.

1844 senesinde Söğüt'te toplam 304.730 kile üzüm elde edilmiştir. Üretilen üzümün yaklaşık %22'si mahallelerden, kalan %78'lik miktar ise köylerden elde edilmiştir. Söğüt genelinde üzümünden toplanılan öşür miktarı 30.473 kuruştur.³⁴

2.6. Sanayi

2.6.1. İpek

Bursa bölgesi ipek üretimi açısından oldukça verimlidir. Yoğun ipekçiliğin yapılmasının sebebi Bilecik ve çevresinde dutluk alanların çok olmasıdır. 19. yüzyılın son çeyreğinde Bilecik genelinde 26 adet ipek fabrikası bulunmaktadır. Bunların 16 tanesi Bilecik'te, 5 tanesi Küplü kasabasında, 3 tanesi Lefke ve 2 tanesi de Söğüt nahiyesindedir.³⁵

İpek endüstrisinde makineleşme, 1800'lerin başlarında Bursa ve bölgesinde başlamıştır. 1830'lara gelindiğinde ise Bursa'da küçük imalathaneler olarak başlayan işletmeler ile ham ipek çekme tesislerinin arttığı görülmektedir. Bu bölgede yabancı yatırımcıların da üretim tesisleri kurduğu bilinmektedir. Bunun ilk örneği, 1834

³³ Halil İnalçık, "İpek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, Ankara: TDV Yayınları, 2020, 362-365.

³⁴ Gökçe, 1844 - 45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt Ve Kırsalının Sosyal Ve Ekonomik Yapısı, 36.

³⁵ Umut Özdemir, *Tarihi Gizemleriyle Bilecik* (Bilecik: Bilecik Belediyesi Yayınları, 2016), 205.

yılında ham ipek tesisi kurmaya teşebbüs eden ancak başarılı olamayan Fransız Glaizal ailesidir.³⁶

Bursa'da modern anlamda üretim gösteren ipek fabrikaları 1844 yılında faaliyete geçmiştir. Bu tarihten itibaren ipekçilik Bilecik, Küplü, Lefke ve Söğüt'te ticaretin önemli kollarından biri halini almıştır.

2.6.2 Kadife

Osmanlı dönemi Bilecik'i önemli bir kadife üretim merkezidir. Bunun en önemli sebeplerinden biri bölgede yaygın olarak ipekçiliğin yapılmasıdır.³⁷ Bilecik'te yapılan bu üretim hem ülke içinde hem de dışarıda alıcı bulmaktaydı. 1565 tarihli bir belgede, Lehistan kralının şahsı için kadife almak istediği kayıtlıdır.³⁸

17. yüzyılda Bilecik önemli miktarda kumaş imalatının yapıldığı bir merkez olmuştur. 19. yüzyıl sonlarında padişahın talebi üzerine İstanbul dışındaki merkezlerde üretilen ürünler getirtilerek Nümûnehâne-i Osmânî'de sergilenmiştir.³⁹

1893 senesinde Bilecik'te üç farklı türden kadife imalatı yapıldığı, bu üretimi yapan yetmiş beş adet dokuma tezgâhının bulunduğu bilinmektedir. 1900'lü yılların başına gelindiğinde Bilecik'te yirmiden fazla kadife üreten esnaf bulunmaktadır.⁴⁰

2.7. Hayvancılık

Söğüt, hayvancılık açısından son derece uygun bir coğrafyaya sahiptir. Bu sebepten her dönemde hayvancılık bölge halkının önemli bir geçim kaynağı olmuştur. 1845 tarihli temettuat defterinde bölgedeki hayvancılığın durumu ile ilgili önemli veriler bulunmaktadır.

Söğüt'te bulunan mahalle ve köylerde toplam 2.945 adet büyükbaş, 7.309 adet küçükbaş ve 1410 adet binek/yük hayvanı bulunmaktadır.

³⁶ Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı*, 194.

³⁷ Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2000), 226.

³⁸ Necdet Sevinç, *Osmanlılarda Sosyo-Ekonomik Yapı I* (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1978), 123-124.

³⁹ Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı*, 200.

⁴⁰ A.g.e., 200.

Tablo 2.10: 1845 Yılı Söğüt Hayvancılık Verileri

Hayvan Cinsi	Adet	Oran
Büyükbaş Hayvan	2.945	25%
Küçükbaş Hayvan	7.309	63%
Binek/Yük Hayvan	1.410	12%
Toplam	11.554	100%

Büyükbaş hayvan daha çok Söğüt'ün köylerinde bulunmaktadır. Temettuat kayıtlarına göre Ahur köyünde 331, Küre köyünde 326, Oluklu köyünde 286, Kepen köyünde 248 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır.⁴¹

Söğüt'te mera alanlarının sınırlı olması hasebiyle küçükbaş hayvan olarak keçi vardır. Küçükbaş hayvanın yoğun olduğu bölgelerden Kepez köyünde 1.242, Ahur köyünde 785, Cami-i Kebîr Mahallesi'nde 760, Dudaş köyünde ise 724 baş hayvan mevcuttur.

Binek/yük hayvanı olarak bölgede eşek bulunmaktadır. Küre köyünde 307, Borcak köyünde 169, Hıfzı Hüseyin Efendi Mahallesi'nde 142 adet eşek vardır.

Söğüt'te büyükbaş hayvanlarından süt ve süt ürünleri elde edilirken, küçükbaş hayvanların kıl, yün ve tiftiğinden faydalanılmıştır.

Temettuat defterlerindeki verilere göre Söğüt'ün güney köylerinde arıcılık yapıldığı, Oluklu, Şaraphane, Kızılsaray, Zeyve ve Dönmez köylerinde yaklaşık 54 adet arı kovanının varlığı tespit edilmiştir.

⁴¹ Gökçe, 1844 - 45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt Ve Kırsalının Sosyal Ve Ekonomik Yapısı, 41-47.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖĞÜT PARA VAKIFLARI

Anadolu'nun mütevazı bir kazası/kasabası olan Söğüt'te 1872 yılında yapılan denetim sonrası oluşturulan “Söğüt kasabasının nukûd-ı mevkûfe ve avâriz akçesi defteri” / “Söğüt kazâsının mümkünü'l-husûl nukûd-ı mevkûfesi defteri”nde toplamda sekiz adet para vakfı bulunmaktadır. Bu vakıfların vakfiyelerine henüz erişemedik. Haliyle teşekkül süreci hakkında fikir ileri sürmemiz mümkün olmamıştır. Defterden edindiğimiz bilgiler çerçevesinde bu vakıfların asl-ı mâlı yekûnü 279.464 kuruştur. Bu vakıflardan toplam 182 işlem den 158 kişi borç almıştır.

Üzerinde çalışılan bu defterin özelliği, denetimden geçmesi hasebiyle yapılan işlemlerdeki ihmaller ve suistimallerin tespit edilip gerekenin yapılması için ilgili makamlara havale edilmiş olmasıdır. Defterde vakıflardan borç alan kişilerin vermiş oldukları rehinlerin sayılması, tespit edilebildiği kadarıyla mesleklerinin ortaya çıkarılması ile bölgenin sosyo-ekonomik yapısı hakkında az da olsa bilgi edinmemizi mümkün kılmıştır. Borçlanan kişilerden alınan nemâ miktarlarının farklılık göstermesi, hem dönem hem de bölgede para vakıflarında uygulamaların ne şekilde yapıldığını da bize göstermiştir. Bu tespit ve değerlendirmeleri yaparken temettuat defterlerindeki bilgilerden de faydalanılmıştır. Ayrıca “Söğüt kasabasında akârât-ı mevkûfe/ Söğüt kazasının hayrât ve müberrâtın emlâk-i mevkûfeleri” defterinden (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde (Osmanlı Arşivi), 12 Mart 1288 yılına ait EV.d 34312 numarada kayıtlı belge) Söğüt'te mevcut diğer vakıf gayrimenkulleri ve kira gelirleri tespit edilmiş, ayrıca para vakfından borç alan kişilerden bir kısmının kiracı olduğu dükkânın cinsi nedeniyle meslekleri tespit edilebilmiştir. Her iki belge de para vakıflarının yereldeki uygulamalarına dönük önemli bilgiler içermektedir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, ilk önce her bir vakfın sermaye büyüklüğü, kredi işlem sayısı, kredi nemâ (faiz) oranı, kredi teminatları (rehinler), kredi kullanan şahıslar bakımından iktisat tarihinin metotları kullanılarak incelenmiş ve tartışması yapılmıştır. Sonrasında ise tüme varım metoduyla elde edilen bilgiler Söğüt para vakıfları çatısı altında bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmiştir.

3.1. Çalışmaya Kaynak Olan Arşiv Belgeleri

Çalışmamızın esasını teşkil eden belgeler T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde (Osmanlı Arşivi) bulunmaktadır. “Söğüt kasabasının nukûd-ı mevkûfe ve avâriz akçesi defteri” / “Söğüt kazâsının mümkünü’l-husûl nukûd-ı mevkûfesi defteri” EV.d 22212 numarada kayıtlıdır. 1288 (m. 1872) yılında komisyon tarafından incelenen Söğüt’teki para vakıflarının muhasebeleri gözden geçirilerek kayıt altına alınmıştır. Defter/Belge on varaktan oluşmaktadır. Belgenin yazısı rik’adır. Belgenin zahriyesinde “Söğüt kasabasının nukûd-ı mevkûfe ve avâriz akçesi defteridir” yazılıdır. 1b yüzünde ise tabloların üzerinde “Söğüt kazâsının mümkünü’l-husûl nukûd-ı mevkûfesi defteridir” kaydı bulunmaktadır.

Tablo 3. 1: Defterin Tertibi

Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numrosu	Târîh-i Tecdîd-i Sened		Esâmî-i Medyûn	Nev’-i Rehin	Esâmî-i küfelâ	Meşrûta- i Vakf	Mülâhazât
			sene	mâh					
...	...	1	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm

Asl-ı mâl (kuruş), nemâsı (kuruş), senet numarası, târîh-i tecdîd-i sened [1 Muharrem (12)89, 7 mâh 25 yevm], esâmî-yi medyûn, nev’-i rehîn, esâmî-yi küfelâ, meşrûta-i vakf, mülâhazât. Aralıklarla asl-ı mâl ve nemâları toplanarak satırın hemen altına yazılmıştır. Her bir vakıfla ilgili yapılan işlem sonunda belgenin mütevellisine teslim edildiğine dair kayıt düşülmüş ve müteveli tarafından mühürlenmiştir. Kütüphane vakfının işlemi, Câmî-i kebîr vakfının sonunda 76 senet numarası ile gösterilmiştir.

Vakıftan yapılan işlemleri gösteren tabloların bitiminde, sekiz vakfın asl-ı mâl ve nemâ miktarları toplam olarak verilmiştir. Bu sayfada daha önce borç verilip borcunu ödemeyen kişilerle ilgili bilgi notları düşülmüştür. Bu bilgiler, EV.d 34312 numarada kayıtlı “Söğüt kasabasında akârât-ı mevkûfe” defterinde izlenmektedir.

Komisyon tarafından incelenerek oluşturulan bu defter, mazbata olarak 12 Mart 1288/12 Muharrem 1289 (2 Nisan 1872) tarihinde imza altına alınarak mühürlenmiştir.

Bir sonraki varakta (10a) arz edilen bilgilerden, Bilecik kaymakamlığı evkaf memuru Ahmed Pîr'in (müftü) Söğüt'e gelmesi ile meclis tarafından oluşturulan komisyon tarafından cami ve mescitlerin muhasebeleri üzerinde gerekli incelemenin yapılarak tasdik edildiği anlaşılmaktadır.

Bir alt bendde, yukarıda komisyon tarafından verilen izahlar zikredildikten sonra gereği için Evkaf muhasebeciliğine gönderilmek üzere tasdik edilmiştir. Bu kısmın altında Bilecik evkaf memuru Ahmed Pîr'in mührü bulunmaktadır.

Son bendde ise teşkil edilen komisyon tarafından tahkik ve tedkik edilen vakıf muhasebelerinin kayıt altına alınarak mühürlendiği, evrakın Bilecik kaymakamlık meclis-i idâresi tarafından da mühürlenerek Bilecik kaymakamı Salih Efendi mührü ile arz edildiği görülmektedir.

İkinci belge yine T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında (Osmanlı Arşivi), 12 Mart 1288 yılına ait EV.d 34312 numarada kayıtlı “Söğüt kasabasında akârât-ı mevkûfe defteri”dir. Belge üç varaktan oluşmaktadır. Rik'a hatla yazılmıştır. Belgenin 1b yüzünde tablonun üzerinde “Söğüt kazasının hayrât ve müberrâtın emlâk-i mevkûfeleri defteridir” ibaresi bulunmaktadır. Tabloda sırasıyla: İcâre-i senevî, mahall-i mülk-i mevkûf, nev'-i mülk, esâmî-yi vâkif, târîh-i vakf, meşrûta-i vakf, ma'mûriyyet-i vakf, harâbiyyet-i vakf, el-ân icarında bulunan kesân, mülâhazât sütunları yer almaktadır.

Bu belgenin sonunda da, elli adet emlâk dükkânının senelik kira bedelleri belirtilerek evkâf-ı hümâyûna kayd olmak üzere mazbatanın tanzim edilerek imza altına alındığı ifade edilmiştir. Belgenin tanzim edildiği tarih 12 Mart 1288'dir.

Söğüt'teki para vakıfları, belgelerdeki bilgiler ışığında asl-ı mâllarının/sermayelerinin büyüklüklerine göre tarafımızdan şu şekilde değerlendirilmiştir:

3.2. Câmi-i Kebîr Vakfı

Söğüt'te mevcut para vakıfları (*nukûd-ı mevkûfe*) arasında sermayesi (*asl-ı mâl*) en yüksek vakıf (142.295 kuruş), Câmi-i Kebîr Vakfıdır. Hâliyle *nemâ* geliri de en yüksek olanıdır. Bu vakıftan 1289/1872 yılında borç alan kişilerin sayısı 75 kişidir.

Vakıftan verilen borç/kredi, “*muâmele-i şer’iyye*” veya “*devr-i şer’î*” denen İslâm hukuku çerçevesindeki ticaret sözleşmeleri ile “*rehn-i kavî*” denilen “kredi dönüşünü garanti etme” amaçlı menkul ya da gayrimenkul bir malın/eşyanın rehin alınması karşılığında verilmektedir. Ayrıca verilen kredi ve borçlular takip edilmekte olup gerektiğinde ek bilgiler, kayıt defterlerindeki “*mülâhazât*” başlıklı sütuna kaydedilmektedir. Câmi-i Kebîr vakfına ait kayıtlarda da 13 borçlu için *mülâhazât* hanesinde açıklamalar bulunmaktadır. Bu bilgilerden dördü, farklı mahalleden verilen rehinleri, diğer yedisi ise *nemâsı* olmayan işlemlerle ilgili bilgileri ihtiva etmektedir. Bunlar arasında kredi ve *nemâ* işlemleri hakkında yapılan uygulamalar da bulunmaktadır. Bu vakfin kayıtlarında yapılan bir işlemde öngörülen *nemâ* toplamdan düşülmüş, gerekçe olarak da “*devr-i şer’î* yapılmamış ve *rehn-i kavî* alınmamıştır.”⁴² kaydı konulmuştur. Komisyon incelemesi esnasında tespit edilen bu durum sonucunda rehin alınarak *nemâsız* (*bilâ-nemâ*) senet uzatılmış ve verilen kredinin 1053 kuruşluk *nemâsı* defterde *nemâ* gelirleri toplamından düşülmüştür.

1 Muharrem 1289 (11 Mart 1872) tarihli komisyon raporuna göre vakfin sermayesi 143.103 kuruş, *nemâsı* 11.611 kuruştur. Bizim hesaplamalarımızda vakfin sermayesinin toplamı 142.295 kuruş, *nemâsı* ise 12.261 kuruştur. Komisyonun yaptığı toplam ile bizim yaptığımız toplam arasındaki oluşan farkın nedeni ise *mülâhazat* kısmında belirtildiği gibi, defterde 26 numarada kayıtlı Hacı Kabakçının Mehmed adlı kişinin aldığı kredinin *nemâsı* ile ilgilidir. Belirtilen bu kişi, vakıftan 7022 kuruş kredi almış ve ödemesi gereken 1053 kuruş *nemâ* kaydedilmiştir. Fakat defterin *mülâhazat* kısmındaki “*Medyûn-ı merkûmun malı deynine vefâ edecek ise de devr-i şer’î olunmadığından nemâsı bi’l-ifrâz tenzil kılındığı ve bu tenzilin illeti kâfi rehin mukaddemâ mütevellî tarafından alınmamağla işbu rehinleri alınmak için bilâ-nemâ te’hîr olundu ve rehinleri bi’l-ahz tecdîd-i sened olundu.*” kaydından anlaşıldığı üzere, kredi alma işlemi sırasında *devr-i şer’î* denilen hukukî bir sözleşme yapılmayıp herhangi bir rehin alınmadığı, hâlbuki borçlunun mal varlığının, aldığı

⁴² senet nu. 26.

kredi ve nemâsını ödeyebilecek miktarda olduğu belirtilmekte ve bu nedenle *devr-i şer'î* işlemi yapılmadan alınan kredinin 1.053 kuruşluk nemâsı düşürülerek alınan rehinle yeni bir sözleşmenin yapılıp ödemenin ertelendiği belirtilmektedir. İşte iki toplam arasında farkın nedeni budur.

3.2.1. Kredi İşlem Miktarı

Söğüt kazasında 142.295 kuruşluk toplam sermayesi ile en büyük vakıf olan Câmî-i Kebîr Vakfı, nemâ geliri açısından da en büyük orana sahiptir. Vakfın yıllık 12.261 kuruş nemâ geliri bulunmaktadır. Ayrıca sermayenin, diğer bir ifadeyle kredi hacminin büyüklüğü sebebiyle vakıftan yararlananların sayısı ya da kredi işlemi de diğerlerine göre daha fazladır. Bu nedenle 1872 yılında Câmî-i Kebîr Vakfı'nda toplam 75 kredi işlemi gerçekleşmiş ve 75 kişi kredi kullanmıştır.

Vakıf, sadece Câmî-i Kebîr Mahallesi'nde yaşayanlara değil, kazanın diğer mahallelerinde oturanlara ve hatta köylerde yaşayanlara da kredi kullandırmıştır. Örneğin Duşan köyünden Hacı Mehmed Ağa oğlu Mustafa 700 kuruş,⁴³ Şaraphane köyünden Ahmed Beşe oğlu Ahmed 700 kuruş,⁴⁴ Çaltı köyünden Hacı Osman Efendi, Hacı Mehmed Efendi ve Şeyh İsmail Efendi ile Karavidinli Hacı Ali Ağa⁴⁵ da bu vakıftan kredi kullanmışlardır.

Aşağıda 3.1 nolu grafikte de görüldüğü gibi vakfın verdiği borç/kredinin miktarı, kişi başına ortalama 1.897 kuruştur. Bu miktarın üzerinde kredi kullanan borçlu sayısı 21 kişi iken bu ortalamanın altında olanlar 54 kişidir.

Yine 3.1 nolu grafikte görüldüğü gibi, vakıftan en yüksek limitli kredi kullanan 15 kişinin kredi miktarlarının toplamı 96.529 kuruş, ortalamanın altında en düşük miktarda kredi kullanan 15 kişinin kullandığı kredi miktarı ise 2.693 kuruştur.

Vakıftan kullandırılan kredi miktarı, şahıslara göre farklılık arz etmektedir. En yüksek krediyi 20.812 kuruş ile Fakîhzâde Hüseyin Efendi almıştır.⁴⁶ Vakıftan en yüksek miktarda krediyi kullanan ikinci kişi, 12.953 kuruş ile Hacı Abdülbaki'dir.⁴⁷ Bu kişi ile ilgili dikkat çeken husus, bölgenin önde gelenlerinden olup verilen kredi

⁴³ senet no: 68.

⁴⁴ senet nu. 67.

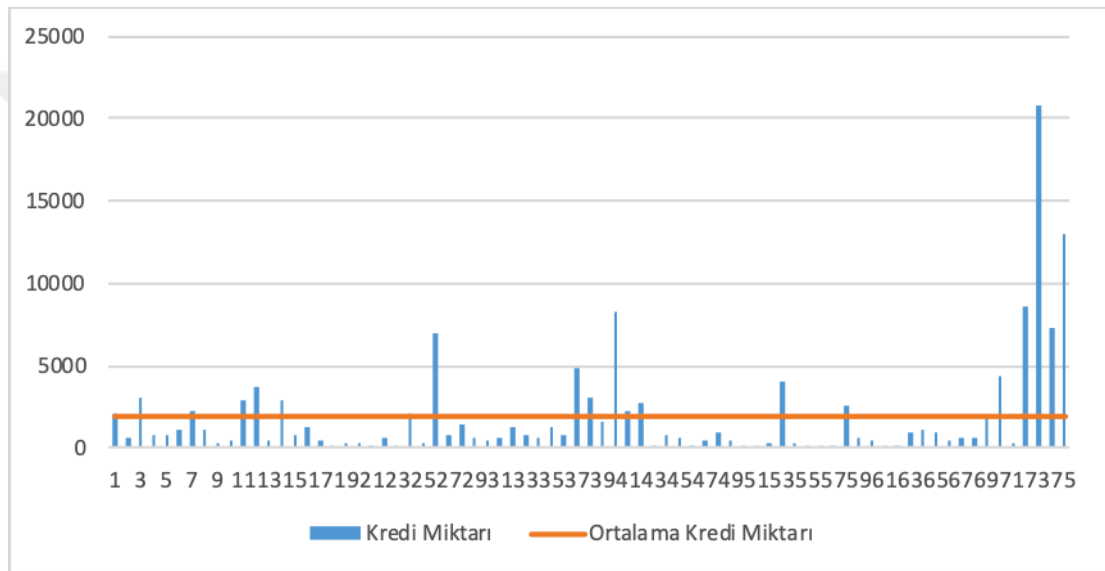
⁴⁵ senet nu. 32; senet nu. 33; senet nu. 57; senet nu. 65.

⁴⁶ senet nu. 73.

⁴⁷ senet nu. 75.

karşılığında yeterli miktarda rehin alınmamış olduğu, bu nedenle nemâsız olarak tekrar sözleşme yapıp borç senedinin yenilendiği, rehinleri satıldığı takdirde “bi’l-habs” (?) tahsil olunacağı bilgisidir.⁴⁸ Bu vakıftan yüksek miktarda kredi kullananlardan biri de 7.245 kuruş ile Kiraz Ali’nin Hasan Ağa’dır⁴⁹ Bu kişi için verilen mülâhazada Câmi-i Şerîf hademesi olması sebebiyle verilen kredi karşılığında herhangi bir rehin alınmadığı, bu defa rehinlerin satıldığı takdirde borcunun tahsil edileceği bilgisi yazılmıştır.⁵⁰ Vakıftan en düşük 60 kuruşluk kredi, Aşıkkaralı oğlu Mehmed’e verilmiştir.⁵¹

Şekil 3.1: Câmi-i Kebîr Vakfı Ortalama Kredi Miktarı

3.2.2. Kredilerin Nemâ Oranı

Câmi-i Kebîr Vakfından kullanılan kredilerin yıllık nemâ oranı ortalaması %15’tir. Bu %15’lik oran bu tarihlerde devletin kabul ettiği tavan orandır. Bu vakıftan verilen

⁴⁸ Bu durum defterin mülâhazat kısmında “*Medyûn-ı merkûm ser-âmedandan bulunduğundan, mukaddemâ rehn-i kâfî alınmadığı gibi bu def’a dahi bi-lâ nemâ tecdîd-i sened olundu ise de rehinleri furuht olunur ise bâ-nemâ bi’l-habs tahsil olunur*” şeklinde açıkça belirtilmektedir.

⁴⁹ senet nu. 74.

⁵⁰ Bu durum, defterin mülâhazat kısmında “*Medyûn-ı merkûm câmi’-i şerîf hademesi olmağ-ıla rehin takayyüd olunmamış, bu def’a dahi rehinleri furuht olunur ise nisfi tahsil olunur*” şeklinde kaydedilmiştir.

⁵¹ senet nu. 46.

kredilerden 66 tanesinin nemâ oranı %15, bir tanesinin %12⁵² bir tanesinin de %6'dır.⁵³ Kalan 7 adet işlem için nemâ tahakkuk ettirilmemiştir.

Câmi-i Kebîr Vakfî'nda yapılan 75 işlem sonucunda verilen kredilerden elde edilen nemâ oranının ortalaması %9 olarak gerçekleşmiş gözükmektedir. Bu ortalama oranın o dönemde tahakkuk ettirilen nemâ oranından düşük gözükmesinin temel sebebi, bu vakıftaki nemâ oranının düşük olmasından değil yukarıda belirtilen nedenler ve aşağıda vereceğimiz örneklere bağlı olarak 7 kredinin nemâsız olmasından kaynaklanmaktadır. Nemâsız olan işlemler toplama dâhil edilmediğinde kredi alanların ödediği nemâ oranı %15'tir.

Câmi-i Kebîr Vakfî'nda 14 sened numaralı işlemde tahsilat işlemi gerçekleştirilmiştir. Cebecinin Hüseyin Bey'in aldığı 4.945 kuruş kredi ve yılsonunda ödemesi gereken nemâsı 741 kuruş iken, kredinin 2.000 kuruşu ve nemânın da 300 kuruşu tahsil olunmuştur. Bu işlem sonucunda Cebecinin Hüseyin Bey'den tahsil edilemeyen 2.945 kuruş, nemâsı 431 kuruş olarak kayda geçmiştir.

Vakıftan kredi kullanan 75 kişiden yedisinin aldığı borç karşılığı nemâ yazılmadığı dikkat çekmektedir. Bunlardan Hacı Kabakcının Mehmet, Hacı Abdülbaki ve Kiraz Ali'nin Hasan'ın yapmış olduğu işlemlerde nemâ alınmamasının sebebini yukarıda belirtmiştik.

Benzeri bir durum da Badenin İsmail için yapılmış, yükümlü olduğu nemâ miktarı belirtilmemiştir. Sebebi ise mülâhazat kısmında "*Merkûm gayr-i muktedir olmağla iltizâm-ı ribh olunmayıp taksite verildi*".⁵⁴ şeklinde belirtilmiştir. Buradan anlaşılan, vakıftan kredi alan ancak ödeme gücüne düşen kişiler için verdikleri rehinlerin satılması veya kefile rücu edilmesinden önce borcun taksite bağlanmasıdır. Yine Kapusuz oğlu İbrahim Ağa'nın yapmış olduğu işlemde de nemâ alınmamıştır. Sebebi "Mukaddemâ rehn-i kâfi alınmadığından zevcesi Dudu/Tuti Hanım te'cîl olun[ma]mağla dükkânını bi't-tav' ve'r-rızâ terhîn eylediğinden bilâ-nemâ te'cîl olunmadığı" [Önceden yeteri miktarda rehin alınmadığından, zevcesi Dudu Hanım

⁵² senet nu. 64.

⁵³ senet nu. 67.

⁵⁴ senet nu. 66.

(?) tecil olun[ma]mı; adı geçen borçlu dükkânını isteyerek ve rızası ile rehin verdiğiinden, nemâsız olarak tecil edilmediği]⁵⁵ gösterilmektedir.

Câmi-i Kebîr Vakfî'ndan en yüksek kredi alan kişinin Fakîhzâde Hüseyin Efendi olduğunu belirtmiştik. Şahıs için mülâhazat kısmında yazan “Medyûn-ı merkûm mukaddemâ rehîn-i kâfi koymayıp bu def’a dahi devr-i şer’î olunmadığından, rehîn-i kâfi alınarak bilâ-nemâ sened alındığı” ifadesinden de anlaşıldığı gibi önceden yeterli miktarda rehin alınmadığı, bu defa da devr-i şer’î olunmadığı için sözleşme geçersiz sayılmış ve alınan yeni rehin işlemlerinden sonra nemâsız olarak işlem uzatılmıştır.

Hamamcı Abdi Ağa oğlu Rıza'nın 71 sened numaralı işlemi nemâ oranı bulunmamaktadır. Mülâhazat kısmında “ (?) olduğundan nemâ konulmadığı” kaydından, bu işlemde *karz-ı hasen* uygulandığı düşünülmektedir.

3.2.3. Kredi Rehinleri

Câmi-i Kebîr Vakfî'nin hem sermaye hem de borçlu sayısı bakımından şehrin en büyük para vakfî olması dolayısıyla verilen krediler karşılığında kişilerden alınan rehinler de çeşitlilik göstermektedir. Sayı olarak diğer vakıflara göre daha fazla işlem yapılması, işleyiş konusunda önemli sonuçlar çıkarmamızı sağlayacak bilgiler ihtiva etmektedir.

Bu vakıfta borçluların vermiş olduğu rehin türlerinin genel olarak bağ, bahçe, dükkân, mağaza ve menzil (ev) gibi gayrimenkullerden oluştuğu görülmektedir. Alınan kredi/borç miktarına göre verilen rehinlerin adedi de değişmektedir. Tablo 3.2'de görüldüğü gibi Câmi-i Kebîr para vakfından verilen kredinin tahsil edilebilmesinde ortaya çıkan olumsuzlukları gidermek üzere, borçlulardan alınan rehin çeşitleri; 89 bağ, 84 bahçe, 6 dükkân, 4 mağaza ve 23 menzil olmak üzere toplam 206 gayrimenkuldür. Defterde rehin türleri bazen sadece “bağ” veya “bahçe” olarak kaydedildiği gibi, bazen de ikisi bir arada borçludan alınan rehin “bağ ile bahçe” şeklinde kaydedilmiştir. Bu nedenle 3.2 nolu tablo, “bağ ve bahçe” olarak ikisi bir arada kaydedilen rehinlerin her biri ayrı bir rehin kabul edilerek oluşturulmuştur.

Vakıftan verilen kredi karşılığı alınan rehinlerden biri de menzildir. Defterde verilen kredi karşılığı rehin alınan evlerin sayısı 23'tür. Bunlar “bir bâb menzil”, “mülk-i

⁵⁵ senet nu. 72.

menzil arsası”, “*menzil*” şeklinde kaydedilmiştir. Rehin verilen evlerin 19 tanesi Câmi-i Kebîr Mahallesi’nde diğer dördü ise şehrin diğer mahallelerinde bulunmaktadır. Bunlardan Timurleng oğlu Emin’in verdiği rehin Hıfzı Hüseyin Mahallesi’nde,⁵⁶ Topal Hacı Ali’nin Hacı Mehmed’in verdiği rehin Hıfzı Hüseyin Mahallesi’nde,⁵⁷ Beşe Bey’den alınan rehin Cura Bey Mahallesi’nde,⁵⁸ Baba Yusuf oğlu İbrahim’den alınan rehin ise Balaban Mahallesi’ndedir.⁵⁹

Tablo 3. 2: Câmi-i Kebîr Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

Rehin Cinsi	Sayı	Oran (%)
Bağ	89	43,20
Bahçe	84	40,78
Dükkân	6	2,91
Mağaza	4	1,94
Menzil	23	11,17
Toplam	206	100,00

Tablo 3.2’deki verilere göre kredi karşılığında en çok alınan rehin türünün %43 ile bağ olduğu, bunu %41 ile bahçe takip ettiği görülmektedir. Bunu %11 oranıyla menzil takip etmektedir. 6 adet dükkân ise %3 oranıyla dördüncü sıradadır. Bu dükkânlar, tespit edebildiğimiz kadarıyla bakkal, berber ve boyacı dükkânlarıdır. Bunları %2 oranıyla 4 adet mağaza takip etmektedir. Gayrimenkuller dışında verilen tek menkul rehin ise bir dükkân kirasıdır. Bu verileri kısaca değerlendirecek olursak Söğüt kazasının merkezinde yer alan Câmi-i Kebîr Mahallesi sakinlerinin küçük bir Anadolu şehrinin merkezinde oturmalarına rağmen toprakla bağlantılarının bulunduğu, ziraat ile uğraşan, hayatlarını topraktan kazanan sosyal ve iktisadî yapıya sahip bireyler olduğu söylenebilir. Nüfusun geri kalanının ise sınaî, zanaat ve hizmet sektöründe faaliyet gösterdiği ileri sürülebilir.

⁵⁶ senet nu. 3.

⁵⁷ senet nu. 11.

⁵⁸ senet nu. 12.

⁵⁹ senet nu. 22.

Câmi-i Kebir Vakfı'ndan verilen kredi işlemlerinin altında kefil bulunmaktadır. Kefil olan şahısların beşi Müslüman, biri gayrimüslimdir. Hem rehin hem kefil olan üç işlem mevcuttur. Üç işlemde sadece kefil vardır.

3.2.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları

Câmi-i Kebir Vakfı'ndan kredi kullanan toplam 75 kişinin 71'i erkek dört tanesi kadındır. Tablo 3.3'te görüldüğü gibi, erkeklerin 33'ünün unvanları belirtilmiş, 42'sinin ise sadece isim ve baba isimleri kaydedilmiştir. Unvanların ağa, beşe, bey, efendi, molla, onbaşı, usta olduğu görülmektedir. Kredi kullanan kadınların meslek ya da unvanları bulunmamakla birlikte adları eş veya baba isimleri ile birlikte belirtilmiştir: Kredi kullanan kadınlar: Topal Ali zevcesi Aişe⁶⁰, Baba Halil zevcesi Fatma Hatun⁶¹, Kudullü Ağa zevcesi Emine⁶², Sadık Bey kerimesi Zübeyde⁶³

Tablo 3.3: Câmi-i Kebîr Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Unvan	Kişi	Oran (%)	Kredi Miktarı	Oran (%)	Ortalama Kredi Miktarı (Kuruş)
Ağa	13	17,33	29.765	20,92	2.289,62
Beşe	1	1,33	3.720	2,61	3.720
Bey	6	8,00	13.776	9,68	2.296
Efendi	9	12,00	29.010	20,39	3.223,33
Molla	2	2,67	929	0,65	464,50
Onbaşı	1	1,33	1.117	0,78	1.117
Usta	1	1,33	103	0,07	103
Unvanı Olmayan	42	56,00	63.875	44,89	1.520,83
Toplam	75	100	142.295	100	1.897,27

⁶⁰ senet nu. 53.

⁶¹ senet nu. 58

⁶² senet nu. 63

⁶³ senet nu. 64

Tabloda 3.3’de görüldüğü gibi vakıftan kredi kullanan kişilerin %17’si “ağa” unvanına sahiptir. Bunu %12 ile “efendi” unvanına sahip kişiler takip etmektedir. Bey unvanlı olanların oranı %8, molla %3, diğerleri ise %1 civarındadır.

Unvanı belirtilmiş olan 33 kişinin tüm borçlular içindeki oranı %44 olmasına karşın kullandıkları kredi miktarı yaklaşık %55’tir. Unvanlılar içinden en yüksek kredi kullananlar da *ağa*, *efendi* ve *bey* unvanına sahip olanlardır.

Vakıftan kredi alanların kullandıkları ortalama kredi miktarı 1.897 kuruştur. Ortalama kredi miktarı dikkate alındığında *efendi* unvanına sahip olanlar için kişi başına 3.223 kuruş düşmektedir. Bu grubu 2.290 kuruş ile *ağa*, 2.296 kuruş ile *bey* unvanına sahip kişiler izlemektedir. Unvanı olmayan borçluların kullanmış olduğu ortalama kredi miktarı ise 1.520 kuruş olarak gerçekleşmiştir.

3.2.5. Kredi Kullananların Meslekleri

Câmi-i Kebîr Vakfî’ndan kredi kullananların mesleklerini tespit etmek, isimlerinin başına eklenen meslek adları ya da lâkaplar ile kısmen mümkün olabilmektedir. Bir kısmı da Söğüt’teki gayrimenkullerin kiracı listesinden tespit edilebilmiştir.

Tespitlerimize göre Câmi-i Kebîr Vakfî’ndan kredi kullanan kişiler arasında saraç, berber, semerci, kundakçı, ekmekçi, leblebici, kahveci ve boyacı bulunmaktadır.

3.3. Cura Bey Mescid-i Şerîf Vakfı

Söğüt kazasının sermaye büyüklüğü itibariyle ikinci sırada gelen vakfı, Cura Bey Mescid-i şerîfi Vakfı'dır. Kuruluş amacı, mescidin ve müştemilâtının giderlerini karşılamaktır. Komisyon tarafından 1289/1872 yılında yapılan denetimde sermayesi 44.168 kuruş, nemâ geliri ise 5.495 kuruş olarak kaydedilmiştir. Vakıftan borç alan/kredi çeken kişi sayısı 21'dir. Söğüt'te mevcut para vakıfları içerisinde sermaye büyüklüğü açısından ikinci vakıf olmasına rağmen kredi kullananların sayısı bakımından üçüncü vakıf konumundadır.

1 Muharrem 1289 (11 Mart 1872) tarihli komisyon raporuna göre Söğütlü Fazlı Ağa'nın vakıftan 7.498 kuruşluk kredi kullanmasına rağmen nemâsının sıfır olduğu görülmüştür.⁶⁴ Aynı komisyon tarafından diğer vakıf denetlemelerinde bu tür nemâsı gösterilmeyen işlemler hakkında mülâhazat kısmında açıklamalar yapıldığı halde, Fazlı Ağa'nın nemâ ödememesi ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Bu işlemin karz-ı hasen olarak gerçekleştiği düşünülmektedir.

Bu vakıfta yapılan işlemlerde dikkat çeken bir husus, vakıf mütevellisinin mütevellisi olduğu vakıftan kredi kullanmamış olmasıdır. Söğüt'te bulunan vakıfların mütevellileri genellikle kendi vakıflarından kredi kullanırken, bu vakfın mütevellisi Cebecizade Hüseyin Bey, Câmi-i Kebîr Vakfı'ndan kredi kullanmıştır.⁶⁵

3.3.1. Kredi İşlem Miktarı

Söğüt para vakıfları arasında sermayesi ikinci büyüklükteki Cura Bey Mescid-i Şerîfi Vakfı'ndan 21 kişi toplam 44.168 kuruş kredi kullanmıştır. Vakıftan kullanılan kredi miktarının kişi başına ortalaması 2.103 kuruştur. Borçluların yedisi (%33) bu ortalamanın üzerinde, on dördü ise (%67) bu miktarın altında kredi kullanmıştır. Ortalama üzerinde kredi kullanan kişiler sırasıyla Nalbant Mehmed Bey,⁶⁶ Fazlı Ağa,⁶⁷ Beşelerin İsmail Ağa,⁶⁸ Doşanlızade Mehmed,⁶⁹ Salih Efendioğlu Hüseyin Efendi,⁷⁰ Katırcı Hacı Hasan Bey⁷¹ ve Kiracıbaşı Hasan Ağa.⁷²

⁶⁴ senet nu. 21.

⁶⁵ senet nu. 14.

⁶⁶ senet nu. 12.

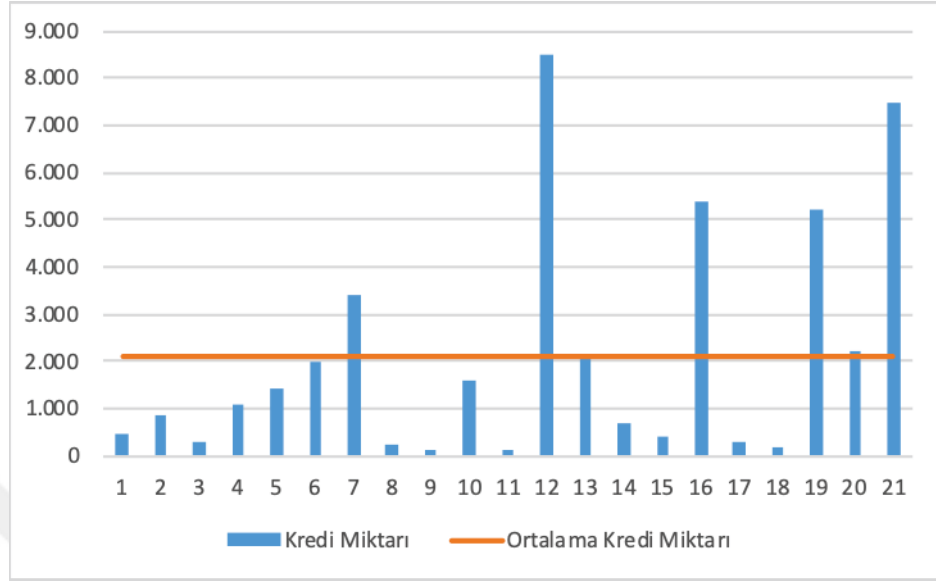
⁶⁷ senet nu. 21.

⁶⁸ senet nu. 16.

⁶⁹ senet nu. 19.

Cura Bey Mescid-i Şerîfi Vakfı'ndan kullanılan kredi miktarları grafikte şu şekilde görünmektedir.

Şekil 3.2: Cura Bey Mescid-i şerif Vakfı Ortalama Kredi Miktarı

3.3.2. Kredilerin Nemâ Oranı

Cura Bey Mescid-i Şerîfi Vakfı'ndan kullanılan kredilerin toplam nemâ geliri 5.495 kuruştur. Biri hariç diğer yirmi bir işlemde uygulanan nemâ oranı %15'tir. Bir işlemde nemâ tahakkuk ettirilmediğinden vakfın geneli itibariyle nemâ oranı %12,5 civarına düşmüştür.

Yukarıda zikrettiğimiz gibi 21 senet numarası ile kayıtlı borçlu Fazlı Ağa'nın aldığı 7.498 kuruşluk borcuna karşılık rehin verdiği hâlde bir nemâ geliri yazılmadığından, bu işlemin karz-ı hasen olarak gerçekleştirildiği düşünülmektedir.

3.3.3. Kredi Rehinleri

Cura Bey Mescid-i şerîfi Vakfı'nda verilen borçlara karşı alınan rehinler, diğer vakıflara göre daha çok çeşitlilik göstermektedir. Alınan 6 farklı çeşitteki teminat arasında “bahâ-yı cübbe” ve “kahve” gibi diğer vakıflarda görülmeyen teminatların bulunması dikkat çekicidir. Rehin alınanlar içinde bağ ve bahçenin payı da oldukça yüksektir. Bağ ve bahçenin alınan teminatlar içerisindeki payı %83'tür. Bu oran diğer vakıfların ortalamasına da yakındır.

⁷⁰ senet nu. 7.

⁷¹ senet nu. 20.

⁷² senet nu. 13.

Cinslerine göre alınan rehinlerin adet ve oranları şu şekildedir:

Tablo 3.4: Cura Bey Mescid-i Şerif Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

Cinsi	Adet	Oran (%)
Bağ	15	35,71
Bahçe	20	47,62
Baha-yı Cübbe	1	2,38
Dükkân	1	2,38
Kahve	1	2,38
Menzil	4	9,52
Toplam	42	100

Bergamalı İbrahim Ağa kullanmış olduğu 1.063 kuruşluk kredi için “nısf-ı menzil” rehin göstermiştir.⁷³ Alınan borç karşılığında menzilin yarısı rehin verilmişse de hazırladığımız tabloda menzil hanesine bir yazılmıştır.

Anlaşıldığı kadarıyla alınan krediler karşılığında gösterilen rehinler bir veya birden fazla olabilmektedir. Salih Efendioğlu Hüseyin Efendi almış olduğu 3.412 kuruş kredi için bağ, bahçe ve menzilin rehin olarak vermiştir.⁷⁴ Bu üç farklı teminatın aslında tek bir yer olduğu düşünülmektedir.

Cura Bey Vakfı’nda sadece bir kredi işleminde kefil alınmıştır. Borçlulardan Beşelerin İsmail Ağa, kullandığı 5.356 kuruş için verdiği rehinlere ilâve olarak “Damadı Esat Ağa”yı kefil göstermiştir.⁷⁵

3.3.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları

Söğüt kazası hakkında yapılan çalışmalardan biri olan “1844-1845 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt ve Kırsalının Sosyal ve Ekonomik Yapısı” adlı çalışmada ilginçtir ki Cura Bey Mahallesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple mahallenin nüfusu, geçim kaynakları, üretim yapısı ve meslek icra eden kişileri tespit etmek mümkün olamamıştır. Hâliyle bu kısımda sadece listede adı

⁷³ senet nu. 4.

⁷⁴ senet nu. 7.

⁷⁵ senet nu. 1.

geçen borçluların unvanları verilecektir. Buna göre vakıftan borç alanlar arasında en çok “ağa” unvanlı kişiler bulunmaktadır. Bunu sırasıyla “bey” ve “efendi” unvan sahibi kişiler takip eder. Kişilerin aldıkları kredi büyüklüklerinde unvanlarına göre sıralama bu şekildedir.

Unvanı olanların sayısı her ne kadar %57’lik bir orana tekabül etse de, bu kişilerin kullanmış olduğu kredi miktarının oranı %75 civarındadır. Diğer vakıflarda olduğu gibi Cura Bey Vakfı’nda da unvanı olan kişilerin kullanmış olduğu kredi miktarı, unvansızlara nazaran oldukça yüksektir.

Tablo 3.5: Cura Bey Mescid-i Şerif Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Unvan	Sayı	Oran (%)	Alınan Kredi Miktarı (Kuruş)	Oran (%)	Ortalama Kredi Miktarı (Kuruş)
Ağa	6	28,57	18.310	41,46	3.052
Bey	4	19,05	11.152	25,25	2.788
Efendi	2	9,52	3.612	8,18	1.806
Unvansız	9	42,86	11.094	25,12	1.233
Toplam	21	100	44.168	100	2.103

3.3.5. Kredi Kullananların Meslekleri

Vakıftan borçlanan 21 kişi arasından 19’u Müslüman ikisi gayrimüslimdir. Müslüman borçlular arasında kadın olarak sadece Kolağası Ömer Ağa zevcesi Aişe Hanım⁷⁶ bulunmaktadır. Gayrimüslim borçlular ise Pantor oğlu Kostansin⁷⁷ ile Borlu oğlu Nikoladır.⁷⁸

Borçlular arasında meslekleri tespit edilebilenler, dibekçi, kahveci, nalbant, cengici/cengci/cöngcü ve katırcıdır.

⁷⁶ senet nu. 6.

⁷⁷ senet nu. 15.

⁷⁸ senet nu. 17.

3.4. Çimenlik Câmi-i Şerifi Vakfı

Söğüt kazasının Çimenlik Mahallesi tarımın yoğun, belirli ailelerin küçükbaş hayvancılık yaptığı bir yerleşim birimidir. Mahallede yoğun olarak ipek, üzüm ve tahıl üretimi yapılmaktadır. Bu bilgilerden hareketle Çimenlik Mahallesi'nin tarım ve üretim çeşitliliğine sahip, sosyal ve özellikle iktisadî açıdan hareketli bir yerleşim yeri olduğunu söyleyebiliriz.

Çimenlik Mahallesi'nde bulunan para vakfı, mahallenin câmisi ve merbûtâtının giderlerini karşılamak amacıyla kurulmuştur. Sermayesi 26.949 kuruştur. 1872 yılında elde edilen nemâsı ise 3.967,5 kuruştur. Aynı tarihte 16 kişi vakıftan kredi kullanmıştır. Çimenlik vakfından kredi kullananlar arasında dikkat çekici olan borçlu Bergamalı oğlu İbrahim Ağa'dır.⁷⁹ Bu kişi 1872 yılında 530 kuruşluk kredi kullandığı halde ödemesi gereken nemâ defterde ilgili kısma kaydedilmemiştir. Ancak bu kişiden bir adet bahçe rehin alındığı belirtilmiştir. Nemâ miktarının belirtilmemesi ve inceleme yapan komisyon tarafında mülâhaza kısmında herhangi bir açıklama yapılmaması, İbrahim Ağa'nın aldığı kredinin karz-ı hasen olduğu söylenebilir. İbrahim Ağa ile ilgili önemli bir husus, Çimenlik vakfı haricinde diğer iki vakıf; Câmî-i Kebîr⁸⁰ ve Cura Bey⁸¹ vakıflarından da kredi çekmesidir. Bu durum, yani bir kişinin birden fazla para vakfından kredi kullanması, para vakıfları çalışmalarında üzerinde durulan bir konu olması sebebiyle önemli bir örnek olarak belirtilebilir.

Çimenlik vakfından kredi kullananlar arasında dikkat çeken bir diğer kişi ise vakfın mütevellisi İmam Molla Mustafa'dır. Molla Mustafa vakıftan 363 kuruş kredi almış,⁸² bu borç karşılığı bir adet bahçe rehin vermiştir. Aldığı bu borç karşılığı ödeyeceği nemâ miktarı 60 kuruştur. Temettuat defterinde İmam Molla Mustafa'nın bağ ve bahçe ile büyükbaş hayvan sahibi olduğu bilgisi bulunmaktadır.⁸³

⁷⁹ senet nu. 4.

⁸⁰ senet nu. 31.

⁸¹ senet nu. 4.

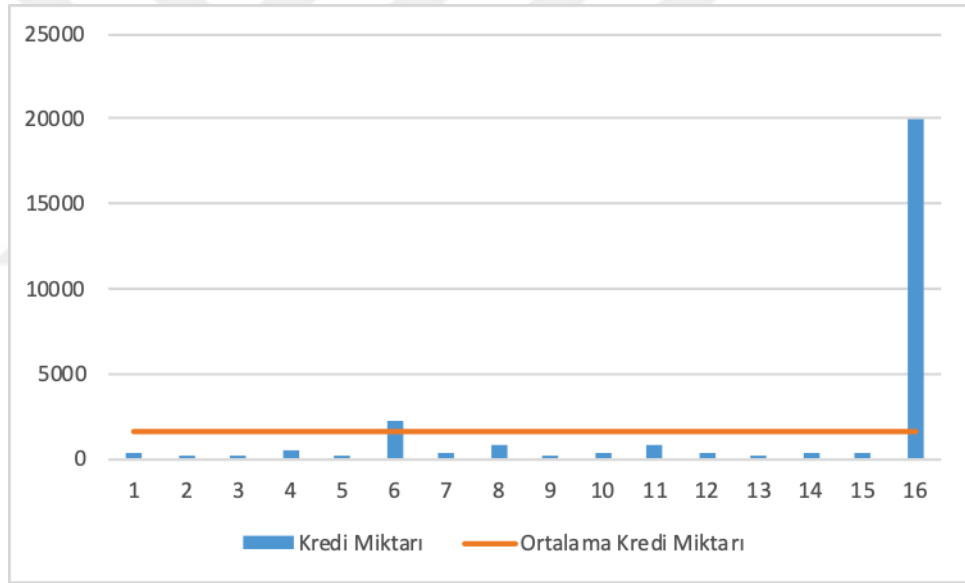
⁸² senet nu. 1.

⁸³ Gökçe, 1844 - 45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt Ve Kırsalının Sosyal Ve Ekonomik Yapısı, 80.

3.4.1. Kredi İşlem Miktarı

Çimenlik Cami-i Şerifi Vakfı'nın sermayesi 26.949 kuruş olup Söğüt kazasının sermaye olarak üçüncü büyüklükteki vakfidir. Vakıftan borç alanların toplamı 16 kişi, kullanılan kredilerin ortalaması 1.684 kuruştur. Bu ortalamanın üzerinde borç alan iki kişi Hacı Mehmed Ağa⁸⁴ ile Abdülkadir Ağanın Abdullah'dır.⁸⁵ Hacı Mehmed Ağa ve Abdülkadir Ağanın Abdullah'ın kullandığı 22.200 kuruşluk kredi, vakfin toplam sermayesinin %82'sine karşılık gelmektedir. Mesleği ve mal varlığı hakkında bilgi sahibi olamadığımız bu kişinin bütün gayrimenkulünü rehin olarak verdiği görülmektedir.

Şekil 3.3: Çimenlik Cami-i Şerif Vakfı Ortalama Kredi Miktarı

3.4.2. Kredilerin Nemâ Oranı

Vakıftan verilen borçlar karşılığında tahakkuk eden nemâ geliri 3.968 kuruştur. Yapılan kredi işlemlerinin ortalama nemâ oranı ise %15'tir.

⁸⁴ senet nu. 16.

⁸⁵ senet nu. 6.

Vakfın belirlenen nemâ oranı, ikisi hariç %15'tir. Bergamalı Oğlu İbrahim Ağa'nın⁸⁶ işlemi için nemâ tahakkuk ettirilmediği ve İmam Molla Mustafa'ya⁸⁷ verilen borç karşılığı %16,5 nemâ belirlendiği için vakıftan alınan kredilerin ortalama nemâ oranı %15 olarak gerçekleşmiştir.

3.4.3. Kredi Rehinleri

Çimenlik Câmî-i Şerîf Vakfı'ndan borç alan her bir kişi aldıkları borçla orantılı olarak gayrimenkul varlıklarını rehin vermişlerdir. Bunlar arasında en yüksek orana sahip olan varlık çeşidi bağdır ve rehinler içinde oranı %55 civarındadır. Rehin olarak verilen bahçenin oranı ise %40'tır. Bağ ve bahçenin toplam rehinler içindeki payı %95'tir. Bu oran diğer vakıflara nisbetle en yüksek orandır. Bağ ve bahçeler dışında "mahlut bağ" ile "nısf-ı menzil" olarak belirtilen gayrimenkuller de verilen rehinler arasındadır. Hacı Mehmed Ağa,⁸⁸ aldığı 20.000 kuruşluk borç karşılığı bütün mal varlığını rehin olarak vermiştir.

Teminatlar içerisinde iki adet "mahlut bağ" bulunmaktadır. Bu rehin cinsi de tabloda "bağ" ile birlikte değerlendirilmiştir.

Tablo 3.6: Çimenlik Cami-i Şerifi Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

Cinsi	Adet	Oran (%)
Bağ	11	55,00
Bahçe	8	40,00
Menzil	1	5,00
Toplam	20	100

3.4.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları

Çimenlik Câmî-i Şerîfî Vakfından kredi kullanan toplam on altı kişiden dördünün ağa, beşe, molla ve usta unvanlarına sahip olduğu, diğer 11 kişinin unvanı bulunmadığı görülmektedir.

⁸⁶ senet nu. 4.

⁸⁷ senet nu. 1.

⁸⁸ senet nu. 16.

Çimenlik vakfindan kredi kullananlar içinde unvanı olanların oranı %31 olmasına rağmen, kullanmış olduğu kredilerin oranı %80'dir. Çimenlik vakfı, kredi kullanan unvanlı ve unvansız kişiler arasındaki eşitsizliğin en fazla olduğu vakıf olarak gözükmektedir.

Tablo 3.7: Çimenlik Cami-i Şerifi Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Unvan	Adet	Oran (%)	Aldıkları Kredi Miktarı (Kuruş)	Oran (%)	Ortalama Kredi Miktarı (Kuruş)
Ağa	2	12,5	20.530	76,18	10.265
Beşe	1	6,25	280	1,04	280
Molla	1	6,25	363	1,35	363
Usta	1	6,25	300	1,11	300
Unvansız	11	68,75	5.476	20,32	498
Toplam	16	100	26.949	100	1.684

3.4.5. Kredi Kullananların Meslekleri

Çimenlik vakfına borçlananlar arasında imam, kasap, nalçacı, dikici ve kahveci gibi meslek sahipleri vardır. Bunlar dışında diğer borçluların meslekleri hakkında bilgi olmamakla birlikte büyük oranda tarımla uğraşan çiftçi grubu olduğu söylenebilir.

3.5. Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı

Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı, Söğüt'te mevcut sekiz para vakfı içinde sermaye büyüklüğü bakımından dördüncü sırada yer almaktadır. Adı geçen para vakfının kredi işlemlerine konu toplam sermayesi 26.239 kuruş olup bu rakam Söğüt'te bulunan 8 para vakfının toplam sermayesinin %9'una karşılık gelmektedir.

Defterde vakfın sermayesi 26.339 kuruş, nemâsı 2.270 kuruş olarak kaydedilmiştir. Vakfın asl-ı mâlının toplamında maddî hata yapıldığı, verilen krediler toplandığında sermayesinin 26.239 kuruş olduğu tespit edilmiştir.

3.5.1. Kredi İşlem Miktarı

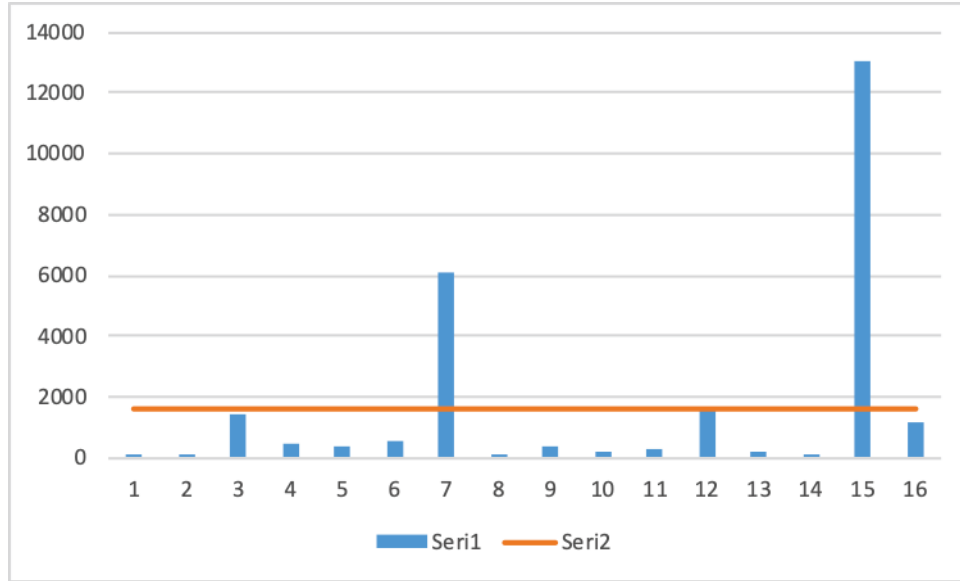
Vakfın kullandırmış olduğu kredi miktarı 26.239 kuruş, ortalama kredi miktarı 1.640 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Tabloda da görüleceği üzere vakıftan kredi kullananların büyük bir çoğunluğu küçük miktarda kredi kullanmıştır. Bu vakıfta kredi kullananlar arasında dikkat çeken şudur: Mehmed Kerimzade Hacı Hasan Bey, aynı vakıftan iki farklı sened numarası ile iki farklı kredi kullanmıştır. Bu sebeple vakıftan kullanılan kredi oranları hesaplanırken borçlu sayısı 17 yerine 16 olarak kabul edilmiştir.

Hacı Hüseyin Mescidi Vakfı'ndan kullanılan ortalama kredi miktarının üzerinde borçlanan iki kişi bulunmaktadır. Bunlardan birisi 13.000 kuruş ile Hacı Hasan Bey⁸⁹ diğeri ise 6.061 kuruş ile Sadık Bey oğlu Mehmed'dir.⁹⁰ Vakfın sermayesinin yaklaşık %73'ünü kullanan bu iki kişidir. Kalan 7.178 kuruşu ise 14 kişi kullanmıştır.

⁸⁹ sened nu. 15-16.

⁹⁰ sened nu. 7.

Şekil 3.4: Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı Ortalama Kredi Miktarı

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere Hacı Hüseyin Mescidi Vakfı'nda 1-500 kuruş arası kredi kullananların sayısı 10 kişi, 501-1.000 kuruş arası kredi kullananların sayısı 1 kişi ve 1.001 kuruş üzeri kredi kullananların sayısı 5 olarak gerçekleşmiştir. Vakıfta yapılan işlem yoğunluğunun büyük bir kısmı 500 kuruşa kadar olan tutarlardan oluşmaktadır. Bu da %63 gibi yüksek bir orana denk gelmektedir.

3.5.2. Kredilerin Nemâ Oranı

1872 yılında Hacı Hüseyin Mescidi Vakfı'nda toplam 17 kredi işlemi gerçekleştirilmiştir. Bunların 13'ü %15 üzerinden nemâlandırılmış, kalan dört kredi işleminden birinde nemâ oranı %12,5 değerinde ise %10'dur. Bu farklı oranlarda nemâlandırmanın sebebini mevcut bilgilerimizle açıklayabilmemiz şimdilik mümkün değildir. Bu vakıftan yapılan iki ayrı kredi işleminde herhangi bir nemâ işlemi yapılmamış olduğu da görülmektedir.

Mehmet Giridzade Hacı Hasan adlı bir şahıs,⁹¹ Hacı Hüseyin Mescidi para vakfından iki ayrı işlem sonucunda toplamda 13.000 kuruş kredi almıştır. Aldığı toplam kredinin 5.000 kuruşu %10 üzerinden nemâlandırılırken, 8.000 kuruşluk borçlanma için herhangi bir nemâ işlemi yapılmamıştır. Kiraz Ali'nin Hasan Ağa⁹² isimli şahsa da aynı vakıftan toplam 1.183 kuruş kredi kullanılmış ancak aldığı krediye karşılık herhangi bir nemâlandırma işlemi gerçekleştirilmemiştir.

⁹¹ sened nu. 15-16.

⁹² sened nu. 17.

Hacı Hüseyin Mescidi Vakfı'ndan 16 kişinin 17 işlemlik borçlanmada kullandıkları 26.239 kuruşun yaklaşık %34'üne karşılık gelen 9.183 kuruşluk kısmının nemâsız olarak işlem görmesi, para vakıflarının sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği ve kredi işlemlerinin geri dönüşlerinin oldukça sorunlu olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim Kiraz Ali'nin Hasan Ağa isimli şahsın kullanmış olduğu kredi ile ilgili mülâhazat başlığı altında, “Meblağ-ı mezkûrun nısfının tahsili mümkün olabilir.” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden kişinin borcunu ödeyememesi durumunda verdiği rehinler satışa çıkarıldığında borcunun yarısını ödeyebileceği anlaşılmaktadır.

3.5.3. Kredi Rehinleri

Hacı Hüseyin Mescidi Vakfı'nda, bu çalışmada incelenen diğer vakıflardan farklı olarak “duhan havanı”, “hisse-i aşar” ve “tarla” rehin alınmıştır. Vakıftan verilen borçlar karşılığı alınan rehinler diğerlerine göre biraz daha çeşitlilik göstermektedir. Aşağıdaki Tabloda menzil kategorisine aldığımız 2 adet nısf-ı menzil hissesi bulunmaktadır. Her ne kadar bir tam menzil ifade etmese de özü itibari ile menzil olduğu için tabloda aynı sınıfta yer verilmiştir.

Tablo 3.8: Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

Rehin Cinsi	Adet	Oran (%)
Bağ	9	39,13
Bahçe	2	8,70
Duhan Havanı	1	4,35
Hisse-i Aşar	1	4,35
Mağaza	2	8,70
Menzil	7	30,43
Tarla	1	4,35
Toplam	23	100

Alınan teminatlar arasında %39 oranla en çok “bağ” rehin alınmış, onu %31 ile menzil takip etmiştir. Bağ ve bahçe teminatı %48 ile vakıflarda alınan teminatlara göre düşük oranda kalmıştır. Vakıfta Beşikzade Ali Efendi⁹³ almış olduğu 150 kuruş için “duhan havanı” rehin vermiştir. Sadık Bey oğlu Mehmed⁹⁴ ise almış olduğu

⁹³ senet nu. 1.

⁹⁴ senet nu. 7.

6061 kuruş için rehin olarak menzil, bahçe ve hisse-i aşar vermiştir. Diğer vakıflarda alınmayan rehinlerden bir diğeri Ahurköy'den Cafer oğlu Hüseyin'in⁹⁵ 1462,5 kuruş karşılığı olarak verdiği mülk-i menzil ve tarladır.

Vakfa verilen rehinlerden 3 tanesi birden farklı çeşit içermektedir. Bunlar "mülk-i menzil ve tarla", "menzil, bahçe ve hisse-i aşar?" ve "nısf-ı menzil ve bağ" rehinleridir. Vakıf vermiş olduğu kredinin geri dönüşünü garanti altına almak için aynı kişiden farklı rehinler almıştır.

Kullanılan kredi için verilen rehinler yalnızca Hacı Hüseyin Mahallesi'nde bulunmamaktadır. İncelenen vakıfta Keskin Hafız oğlu İbrahim'in almış olduğu kredi için rehin olarak verdiği menzil Bilecik'te bulunmaktadır.⁹⁶

3.5.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları

Diğer pek çok vakıfta vakfın yöneticileri, yönetiminde buldukları vakıftan nitelikli miktarda kredi kullanırken, incelediğimiz 1288/1872 yılında Hacı Hüseyin Mescid-i şerif Vakfı'nın mütevellisi Yusufzade İbrahim Efendi'nin vakıftan herhangi bir kredi kullanmadığı görülmektedir. Fakat adı geçen şahsın Câmî-i Kebîr Vakfı'ndan kredi kullandığı tespit edilmiştir.⁹⁷

Hacı Hüseyin Mescid-i şerif Vakfı'ndan kredi kullananların çoğunun unvanı "Efendi"dir. "Ağa", kullanım çokluğu itibarıyla ikinci sıradadır.

⁹⁵ senet nu. 3.

⁹⁶ senet nu.10.

⁹⁷ senet nu. 15.

Tablo 3.9: Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfi Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Unvan	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı Oranı (%)	Kişilerin Aldığı Kredi Miktarı (Kuruş)	Kişilerin Aldığı Kredi Miktarının Oranı (%)	Kişi Başına Ortalama Kredi Miktarı (Kuruş)
Efendi	3	18,75	762	2,90	254
Bey	1	6,25	13.000	49,54	13.000
Ağa	2	12,50	1.303	4,97	652
Çavuş	1	6,25	173	0,66	173
Usta	1	6,25	362	1,38	362
Unvansız	8	50,00	10.639	40,55	1.330
Toplam	16	100	26.239	100	1.640

Yukarıdaki tabloda 5 farklı unvanlı kişinin kullanmış olduğu kredilerin toplamı, 15.600 kuruşa tekabül etmektedir. Bu oran vakıftan kullanılan toplam kredi miktarının %59'una karşılık gelmektedir.

Ağa unvanına sahip Mehmed Ağa,⁹⁸ unvanı olanlar içinde 120 kuruş ile en düşük kredi kullanan kişidir. Onu, kullandığı 150 kuruş kredi ile Efendi unvanına sahip Beşikzade Ali Efendi⁹⁹ takip etmektedir.

3.5.5. Kredi Kullananların Meslekleri

Tabloda esâmi-i medyûn başlığı altında 9 senet numarası ile verilen isimler arasında mesleğini tespit ettiğimiz Nalçacı Kara Hüseyin Usta bulunmaktadır. Bu kişi 397 kuruş borçlanmıştır. 5 numaralı senetteki borçlu Ahmed'in babasının da Nalçacı olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁸ senet nu. 14.

⁹⁹ senet nu. 1.

3.6. Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerîf Vakfı

Söğüt para vakıfları içerisinde Hıfzı Hüseyin Mahallesi'nde bulunan Hıfzı Hüseyin Cami-i Şerifi Vakfı, elde edilecek gelirler ile caminin çeşitli giderlerinin karşılanması amacıyla kurulmuştur. Söğüt para vakıfları içerisinde kredi kullanan borçlu sayısı itibariyle ikinci sırada, kullanılan kredi bakımından beşinci sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen ortalama kredi miktarı açısından ise son sırada bulunmaktadır.

Defterde vakfın sermayesi 20.475 kuruş olarak kaydedilmesine rağmen, ana sermayenin toplamında maddî hata yapıldığı tarafımızdan tespit edilmiştir. Bizim hesaplamalarımıza göre vakfın toplam sermayesi 20.575 kuruştur.

Vakfın mütevellisi Hacı Said Efendidir.¹⁰⁰ Müteveli Hacı Said Efendi vakıftan 1500 kuruşluk kredi kullanmış ancak tabloda nemâsı karşılığı herhangi bir miktar yazılmamış, "Bahçe mübâyâasından" tahsil edileceğine dair deftere not düşülmüştür.

3.6.1. Kredi İşlem Miktarı

Vakıftan 35 kişi kredi kullanmıştır. Vakıftan kullanılan kredilerin ortalama miktarı 588 kuruştur. Kullanılan ortalama kredi tutarının üzerinde 11, altında ise 24 borçlu bulunmaktadır.

Vakıftan 1-500 kuruş arası borç alanların sayısı 22 kişi, 501-1.000 kuruş arası borç alanların sayısı 10 kişi, 1.001 kuruşun üzerinde borç alanların sayısı ise 3 kişidir. Vakıftan borç alanların sayısı ile alınan borç miktarı karşılaştırıldığında, genel itibari ile alınan borçların küçük miktarda olması dikkati çekmektedir. Özellikle 200 kuruşa kadar borç alanların sayısı 15 kişidir. Bu da oransal olarak yaklaşık %42'lik bir kısma denk gelmektedir.

En yüksek borç alan %20'lik dilim 12.807 kuruş kredi kullanırken, en düşük %20'lik dilimde yer alanlar 448,5 kuruş kredi kullanmıştır. En yüksek dilimdeki kullanılan kredinin toplam kullanılan kredilere oranı %62 olarak gerçekleşmiştir.

Vakıfta en yüksek borçlanan kişi, aynı zamanda tek kadın borçlu olan Hacı Hasan oğlu Mehmed Ağa'nın zevcesidir.¹⁰¹ Kullandığı kredi miktarı 5.995 kuruştur. Bu

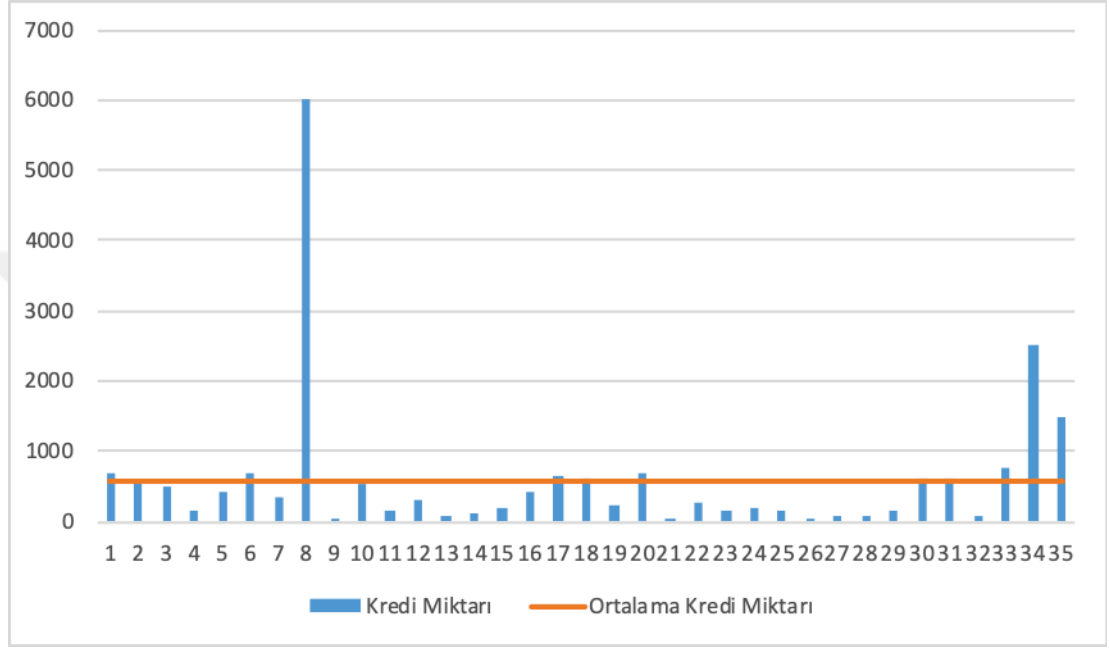
¹⁰⁰ senet nu. 35.

¹⁰¹ senet nu. 8.

kişiyi 2.500 kuruş ile Katırcı Hacı Hasan Bey¹⁰² ve 1.500 kuruş ile vakfın mütevellisi olan Hacı Said Efendi¹⁰³ takip etmektedir.

Vakıftan en düşük krediyi kullanan kişi ise 40 kuruş ile Kiraz Ali'nin Hasan Ağa'dır.¹⁰⁴ Mehdioglu Mehmed peder-i Ali¹⁰⁵ 46 kuruş, Koçak oğlu Mehmed Ali¹⁰⁶ 47.5 kuruş borç almıştır.

Şekil 3.5: Hıfzı Hüseyin Cami Şerif Vakfı Ortalama Kredi Miktarı

3.6.2. Kredilerin Nemâ Oranı

Vakıftan kullanılan kredi karşılığı alınacak nemâ oranı ortalama %14 civarındadır. Vakıftan kredi kullanan 35 işlemin iki tanesi nemâsız, bir tanesi %13, iki tanesi %16 ve bir tanesi %17,5'tan, 29 tanesi ise %15'ten nemâlandırılmıştır.

Yukarıda değinildiği gibi Hacı Said Efendi 1.500 kuruş kredi kullanmış ancak nemâ karşılığı "bahçe mübâyaasından" notu düşülmüştür. Diğer nemâsız işlem ise Hamamcı Abdullah Ağa'nın Hasana aittir. Hamamcı Abdullah Ağa'nın Hasan'ın 354 kuruşluk borç karşılığı nemâ oranı 0 olarak gösterilmiştir.¹⁰⁷ Bu işlemde verilen

¹⁰² senet nu. 34.

¹⁰³ senet nu. 35.

¹⁰⁴ senet nu. 6.

¹⁰⁵ senet nu. 21.

¹⁰⁶ senet nu. 26.

¹⁰⁷ senet nu. 7.

borcun karz-ı hasen olabileceği düşünölmektedir. Yapılan bu işlem için rehin ve kefil de alınmamıştır.

Tamam oğlu Hüseyinin kullanmış olduğu 69 kuruş için 9 kuruş nemâ tahakkuk etmiş olup oranı %13'e tekaböl etmektedir.¹⁰⁸ Koçak oğlu Mehmed Ali¹⁰⁹ ve Helvacı oğlu Ali'nin kullanmış olduğu kredilerin nemâ oranı ise %16 olarak gerçekleşmiştir.¹¹⁰

Hacı Hasan oğlu Mehmed Ağa'nın zevcesinin almış olduğu 5.995 kuruşluk borç karşılığı nemâsı 1.058 kuruştur. Bu işlemde nemâ oranı % 17,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, Söğüt Para Vakıfları içinde en yüksek nemâ oranı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.6.3. Kredi Rehinleri

Hıfzı Hüseyin Câmî-i Şerîf Vakfından kullanılan kredi işlemlerinden ikisinde rehin gösterilmemiştir. Bunlardan birinin¹¹¹ karz-ı hasen olabileceği düşünölmektedir. Bir diğer işlemde de rehin yerine kefil gösterilmiştir.¹¹² Alınan borçlar için gösterilen rehinlerden iki tanesi Hıfzı Hüseyin Mahallesi dışındadır. Bunlardan ilki Baba Yusuf'un Osman'ın¹¹³ kullanmış olduğu 69 kuruşluk kredi için verdiği rehin, Balaban Mahallesi'nde bir menzildir. Bir diğeri de Caca oğlu Ali'nin 603.5 kuruşluk borç karşılığında verdiği menzil Hacı Hüseyin Mahallesi'nde bulunmaktadır.¹¹⁴

Vakıftan alınan borç karşılığı verilen rehinleri tabloda şu şekilde gösterebiliriz:

¹⁰⁸ senet nu. 28.

¹⁰⁹ senet nu. 26.

¹¹⁰ senet nu. 26.

¹¹¹ senet nu. 7.

¹¹² senet nu. 9.

¹¹³ senet nu. 27.

¹¹⁴ senet nu. 31.

Tablo 3.10: Hıfzı Hüseyin Cami Şerif Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

Rehin	Adet	Oran (%)
Bağ	31	63,27
Bahçe	14	28,57
Menzil	3	6,12
Samanlık	1	2,04
Toplam	49	100

Borç karşılığı verilen rehin cinsinin en fazla bağ olduğu görülmektedir. Bağın bütün rehinlere oranı %63 olarak gerçekleşmiştir. Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîf Vakfı'nda bu oranı %39 olarak gerçekleşmiştir. Yoğunluk olarak verilen bir diğer rehin cinsi de bahçe olmuştur. Bağ ve Bahçe, alınan rehinlerin yaklaşık %92'sini oluşturmaktadır.

Bazı borçlulardan farklı cinste birden fazla rehin alındığı görülmektedir. Örneğin Hacı Hasan oğlu Mehmed Ağa Zevcesi¹¹⁵ 5.995 kuruşluk borç ve 1.058 kuruşluk nemâ karşılığı menzil, samanlık, bahçe olarak üç cins rehin vermiştir. Yapılan işlemlerde alınan rehinlerin hangi muhitte olduğuna dair “menzil kurbunda bahçe”, “Karagöz'de bağ”, “Yalacağı'nda bağ” gibi açıklamalar da bulunmaktadır.

Hıfzı Hüseyin Câmî-i Şerîfi Vakfı'ndan alınan borçlulardan yalnızca birinde rehin ve kefil bulunmamaktadır.¹¹⁶

Kiraz Ali'nin Hasan Ağa,¹¹⁷ kullandığı borç karşılığı rehin vermemiş, kefil olarak Taracaklı Hacı Ali Ağa'yı göstermiştir.

3.6.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları

Hıfzı Hüseyin Câmî-i Şerîfi Vakfından borç alanlar arasında bir kadın bulunmaktadır, diğerleri erkektir. Erkek borçluların efendi, ağa, molla, bey ve çavuş unvanlarına sahip oldukları, çoğunluğunun ise unvansız kişiler olduğu görülmektedir.

¹¹⁵ senet nu. 8.

¹¹⁶ senet nu. 7.

¹¹⁷ senet nu. 9.

Vakıfta unvanlıların sayısı %31 olup diğer vakıflara göre düşük seviyededir. Örneğin bu oran Balaban Vakfı'nda % 41 olarak gerçekleşmiştir. Vakıftan borç alanlar içinde en çok kullanılan unvan “Efendi”dir. Efendi unvanını “Ağa” ve “Molla” unvanları takip etmektedir.

Tablo 3.11: Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerif Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Unvan	Adet	Oran (%)	Kullanılan Kredi (Kuruş)	Oran (%)	Ortalama Kredi Miktarı (Kuruş)
Ağa	2	5,71	185	0,90	92,50
Bey	1	2,86	2.500	12,21	2.500
Çavuş	1	2,86	584	2,85	584
Efendi	5	14,29	3.655	17,85	731
Molla	2	5,71	918	4,48	459
Unvansız	24	68,57	12.634	61,70	526
Toplam	35	100	20.575	100	588

Vakfın işlem hacmi yüksek olmasına rağmen, unvanlı kişilerin kullandıkları kredi miktarının unvansızlara göre en düşük miktarda olduğu vakıf, Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerif Vakfıdır.

Söğüt para vakıflarının tamamı incelendiğinde kredi kullanan kadın sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Ancak özellikle Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerifi Vakfında gerçekleştirilen işlemde olduğu gibi borç alan kadınların aldıkları kredi miktarı hayli yüksektir.

3.6.5. Kredi Kullananların Meslekleri

Vakıftan borç alanlar içinde meslek sahibi olan bir imam¹¹⁸ bulunmaktadır. Bundan başka molla¹¹⁹, pazarcı¹²⁰ ve katırcı¹²¹ da borçlular arasında yer almaktadır.

¹¹⁸ senet nu. 10.

¹¹⁹ senet nu. 25, 33.

¹²⁰ senet nu. 9.

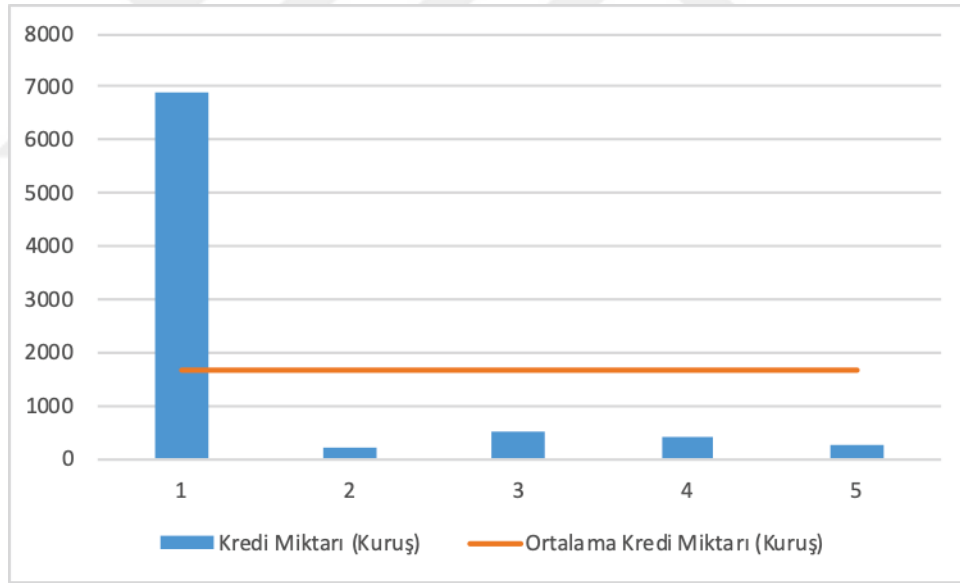
3.7. Söğüt Kazasında Medfun Ertuğrulgazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkûfesi

Ertuğrul Gazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkûfesi, su yolları ile buraya bağlı diğer yerlerin bakım ve onarımı amacıyla kurulmuştur. Vakfın sermayesi 8.295, nemâ geliri ise 1.253,5 kuruştur. Vakıftan beş kişi kredi kullanmıştır.

3.7.1. Kredi İşlem Miktarı ve Nemâ Oranları

Vakıftan borç alan beş kişinin kullandığı ortalama kredi miktarı 1.659 kuruştur. Kudsi Ağazâde Hacı Rüstem Bey,¹²² almış olduğu 6.900 kuruşla en yüksek miktarda borç alan kişidir. Gazal İbrahim Efendi 235 kuruşla en düşük borçlu olarak görülmektedir.¹²³ Vakıftan alınan borçlar için tahakkuk ettirilen nemâ oranı %15 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 3.6: Söğüt Kazasında Medfun Ertuğrulgazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkufesi Ortalama Kredi Miktarı

3.7.2. Kredi Rehinleri

Ertuğrulgazi vakfından kredi kullananlar, çoğunlukla bahçe olmak üzere dükkân, mağaza ve bağlarını rehin olarak vermişlerdir.

¹²¹ senet nu. 34.

¹²² senet nu. 1.

¹²³ senet nu. 2.

Tablo 3.12: Su Yollarının Mevkûfesi'nde Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

Rehin Cinsi	Adet	Oran (%)
Bağ	1	16,66
Bahçe	3	50
Dükkân	1	16,67
Mağaza	1	16,67
Toplam	6	100

Tabloda görüldüğü üzere 1.135 kuruşluk borç karşılığında üç adet bahçe rehin olarak verilmiştir. Buna göre bir bahçe ortalama 378 kuruş kredi için rehin verilmiştir. Bir bağın rehin değeri 260 kuruştur. Kudsi Ağazâde Hacı Rüstem Bey, 6.900 kuruş borç karşılığında bir dükkân ile bir mağazayı rehin olarak vermiştir.¹²⁴

3.7.3. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları

Vakıftan borç alan az sayıda kişiden ikisi efendi, biri de bey unvanına sahiptir. Efendi unvanlı kişi aynı zamanda Ertuğrulgazi türbesi türbedarı Ali Efendidir.

Tablo 3.13: Su Yollarının Mevkûfesi'nde Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Unvan	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı Oranı (%)	Kişilerin Aldığı Kredi Miktarı (Kuruş)	Kişilerin Aldığı Kredi Miktarının Oranı (%)
Bey	1	20	6.900	83,18
Efendi	2	40	495	5,97
Unvansız	2	40	900	10,85
Toplam	5	100	8.295	100

¹²⁴ senet nu. 1

3.8. Balaban Mahallesi Mescid-i Şerîf (Alîm Mescidi) Vakfı

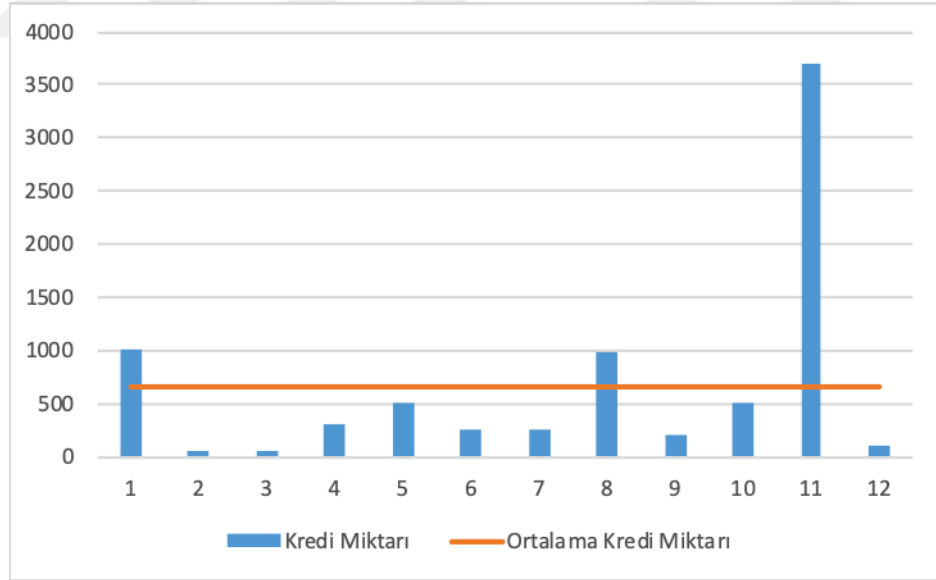
Balaban Mahallesi Mescid-i Şerîf Vakfı, defterde meşrûta-i vakf başlığı altında belirtildiği gibi Balaban Mahallesinde bulunan Alîm Mescidi'nin ihtiyaçlarına karşılamak üzere kurulmuştur. Vakıf mütevellîsi Hacı Yusuf oğlu Hafız Mehmed Efendi'dir. Vakıftan borç alan kişilerin sayısı on ikidir. Vakfın sermayesi 7.943 kuruştur. Söğüt para vakıfları içinde Kütüphane Vakfından sonra sermayesi en düşük olan vakıftır. Borçlu sayısı açısından diğer vakıflar arasında 6. sırada (12 kişi), kişi başına düşen ortalama kredi miktarı bakımından ise 7. sırada (662 kuruş) yer almaktadır.

3.8.1. Kredi İşlem Miktarı

Balaban Alîm Mescidi Vakfından toplamda on iki kişi 7943 kuruş kredi kullanmıştır.

1288/1872 yılında vakıftan en yüksek miktarda borç alanlar sırasıyla: 3697 kuruş ile Gazel Molla İbrahim,¹²⁵ 1.000 kuruşla aynı zamanda vakfın mütevellîsi olan Hacı Yusuf oğlu Hafız Mehmed,¹²⁶ 979 kuruş ile Hacı Hüseyin Beydir.¹²⁷ Çakır Mustafa'nın Ali 61 kuruş¹²⁸ ve Baba Yusuf'un Osman 67 kuruş¹²⁹ ile en düşük miktarda kredi alan kişiler olmuştur.

Şekil 3.7: Balaban Mescid-i Şerîf Vakfı Ortalama Kredi Miktarı

¹²⁵ senet nu. 11.

¹²⁶ senet nu. 1.

¹²⁷ senet nu. 8.

¹²⁸ senet nu. 2.

¹²⁹ senet nu. 3.

Vakıftan alınan kredi miktarı kişi başına ortalama 662 kuruştur. Yalnızca üç kişi bu tutarın üzerinde kredi kullanmış olup kalan 9 kişinin aldığı kredi bu tutarın altındadır.

Vakıftan 1-500 kuruş arası borç alan 8 kişi, 501-1000 kuruş arası borç alan 3 kişi ve 1001 kuruş üzerinde borç alan 1 kişi bulunmaktadır. Balaban Mescidi'ndeki borçluların yaklaşık %67'lik kısmı 500 kuruş ve altında borç almıştır.

3.8.2. Kredilerin Nemâ Oranı

Vakfın verdiği borç karşılığı aldığı nemâ oranı ortalama %14.4 civarındadır. Borçlulardan 11 kişiye tahakkuk eden nemâ oranı % 15'tir. Hacı Hüseyin Bey, kullandığı 979 kuruşluk kredi için borcun %10'una karşılık gelen 100 kuruş nemâ ödeyecektir.¹³⁰

3.8.3. Kredi Rehinleri

Balaban Mahallesi'nde yaşayan insanlar, çoğunlukla tarımdan geçimlerini sağlamaktadırlar. Özellikle ipek böceği üretimi mahallenin önemli gelir kaynaklarındandır. Tahıl ve üzüm de mahallenin önemli ticaret malları arasındadır. Küçükbaş hayvancılığın yapıldığına dair bilgi mevcut değildir. Hanelerde genelde yük/binek hayvanı bulunmaktadır.¹³¹

Vakfın verdiği kredi karşılığında aldığı rehinler bağ, bahçe, hane ve menzildir. Tabloda görüleceği üzere rehinler arasında en yüksek oranı bağ teşkil oluşturmaktadır. Bağ ve bahçenin toplam rehinler içerisindeki payı %87,5'a tekabül etmektedir.

¹³⁰ senet nu. 8.

¹³¹ Gökçe, 1844 - 45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt Ve Kırsalının Sosyal Ve Ekonomik Yapısı, 40-44.

Tablo 3.14: Balaban Mahallesi Mescid-i Şerif Vakfı Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

Cinsi	Adet	Oran (%)
Bağ	8	50
Bahçe	6	37,5
Hane	1	6,25
Menzil	1	6,25
Toplam	16	100

Komisyon tarafından incelenen kayıtlarda vakfın mütevellisi olan Hacı Yusuf oğlu Hafız Mehmed'in almış olduğu borç karşılığında yeteri kadar rehin vermediği tespit edilmiştir.¹³² Bu sebepten mevcut rehine ilave olarak Gözpinarı diye bilinen bölgedeki bağı rehin verdiği defterin mülâhazat kısmında belirtilmiştir.

3.8.4. Kredi Kullananların Cinsiyet ve Unvanları

Balaban Mahallesi Mescid-i Şerifi, diğer adıyla Alim Mescidi vakfından borç alanlar arasında ağa, bey ve molla unvanlılar bulunmaktadır. Geriye kalan sekiz kişinin unvanı belirtilmemiştir. Tarım bölgesi olması sebebiyle unvanı ve mesleği olanlar dışında kredi kullanan diğer kişilerin tarımla uğraşan çiftçiler olduğu söylenebilir.

Tablo 3.15: Balaban Mahallesi Mescid-i Şerif Vakfı Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Unvan	Sayı	Oran (%)	Aldıkları Kredi Miktarı (Kuruş)	Oran (%)	Ortalama Kredi Miktarı (Kuruş)
Ağa	2	16,67	501	6,31	250,5
Bey	1	8,33	979	12,33	979
Molla	1	8,33	3.697	46,54	3.697
Unvansız	8	66,67	2.766	34,82	346
Toplam	12	100	7.943	100	662

¹³² senet nu. 1.

3.8.5. Kredi Kullananların Meslekleri

Vakıftan borç alan on iki kişiden mesleği tespit edilebilenler Muhtar Mehmed Ali¹³³ ile Berber Kelli Mustafa'dır.¹³⁴

¹³³ senet nu. 10.

¹³⁴ senet nu. 7.

3.9. Kütüphane Vakfı

Söğüt kazasında bulunan para vakıfları arasında çok önemli özelliği olanlardan biri de kütüphane vakfıdır. Hacı Ali Efendi tarafından Çelebi Sultan Mehmed Camisine konulan kitapların tamiri ve onarımına harcanması için kurulmuş bir vakıftır. Sermayesi 3.000 kuruştur. Bu sermayenin 2/3 oranındaki 2.000 kuruşu camideki kitaplar için, geri kalan 1/3 oranındaki 1.000 kuruş ise kendi soyundan olmasını şart koştuğu mütevellî için kullanılacaktır.¹³⁵ 1872 yılında vakfın nemâ geliri 450 kuruştur. Nemâ oranı ise %15'tir.

Bu vakıftan kredi kullanan bir kişi, vakfın kurucusunun oğlu olup camide imam ve aynı zamanda vakfın mütevellîsi olan el-Hâc Hasib Efendi sermayenin tamamı olan 3.000 kuruşu kredi olarak almış, bunun karşılığında “aşağı bahçe”yi rehin olarak vermiştir.

¹³⁵ Bu durum defterde “Meşrûta-i vakf, Çelebi Sultan Mehmed Câmî-i şerifinde müteveffa el-Hâc Ali Efendinin vaz’ eylediği kütüplerin tamir ve termimine nemâsının sülûsanı ve sülûsü dahi mütevellîsin kendin[den] sonra tevliyeti evlâd ve evlâd-ı evlâda meşrûta olmağ-ıla mûmâ ileyh Hacı Ali Efendi vefatından sonra sulbü oğlu ve câmî-i şerîf imamı el-Hâc Hasib Efendi bi'l-meşrûtiyye uhdesinde olduğu” şeklinde kaydedilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖĞÜT PARA VAKIFLARININ GENEL DURUMU

4.1. Vakıfların Gelirleri

Söğüt para vakıflarının vakfiyelerine erişme imkânımız olmadığından bu konuda ayrıntılı bilgiye sahip olamadık. Ancak mazbut vakıf statüsünde olduğunu düşündüğümüz vakıfların mal varlıkları arasında nukûd gibi taşınır varlıkları kadar taşınmaz gayrimenkul varlıklarının da olduğu görülmektedir.

Para vakıflarının vakıf şartlarında belirtilmiş olan amaçlarına hizmet etmek üzere vakfedilen paraların kullandırılması ile elde edilen nemâ gelirleri dışında aynı amaçla diğer gelir kaynaklarının da olduğu bilinmektedir. Bunlar, vakıf şartnamesinde sayılan cami, mescit ve diğer amaçlar için kullanılmak üzere vakfedilmiş olan gayrimenkuller ve bu gayrimenkullerin kira gelirleridir.

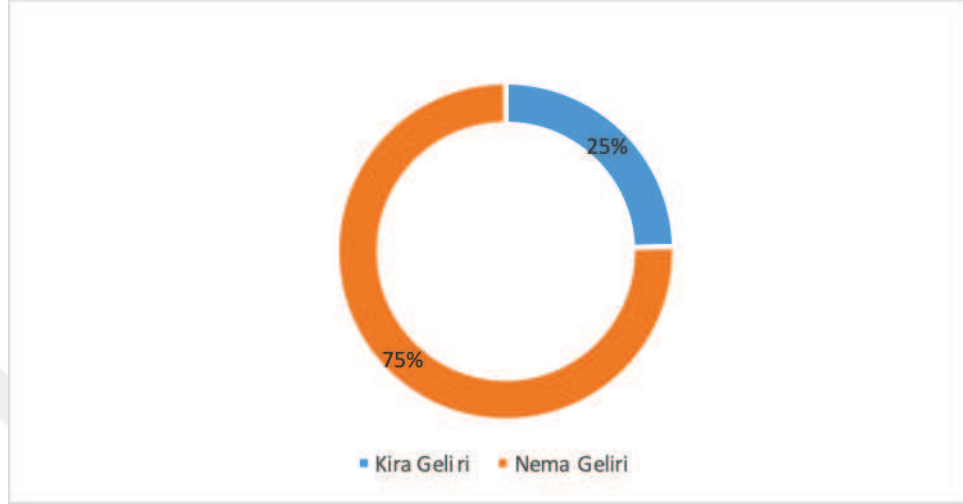
Söğüt'teki camilerin masraflarının karşılanması için de bazı gelir kalemleri oluşturulmuştur. Bunlardan birisi para vakıfları, diğeri de yine buralar için vakfedilmiş gayrimenkullerin kira gelirleridir. Söz konusu Söğüt'teki camilerin bir kısmının ihtiyaçlarını karşılamak üzere sadece para vakfından verilen borç karşılığında elde edilen nemâ gelirleri olduğu gibi, bir kısmının da hem nemâ geliri hem de kira geliri elde ettiği görülmüştür.

Çalışma konumuz olan Söğüt'teki kurumların altı tanesinin hem para vakfından elde ettiği nemâ geliri hem de kira geliri bulunmaktadır. Bu kira gelirlerinin hangi gayrimenkulden ne kadar olduğu detaylı olarak açıklanacaktır.

1289/1872 yılına ait Söğüt Kazasının Hayrât ve Müberrâtın Emlâk-ı Mevkûfeleri Defteri'nden elde ettiğimiz verilere göre, vakfedilmiş emlâklerin en yüksek kira gelirleri, Câmî-i Kebîrin masraflarına harcanmak üzere vakfedilmiştir. Emlâk gelirlerinin harcanması şart koşulan bir diğer cami, Çimenlik camisidir. Kira getirisi yüksek olan yerlerin Çimenlik camisi masraflarına tahsis edilmesi sebebiyle bu caminin geliri Câmî-i Kebîr'den sonra ikinci sırada görünmektedir. Akar gelirlerinin harcanacağı diğer cami ve mescitler Hacı Hüseyin, Hıfzı Hüseyin ve Balaban ile Söğüt para vakıfları arasında bulunmayan Kavacık Mahallesindeki bir mescittir. Akarlarla ilgili bilgiler tablo 4.12 ve 4.13'te verilmiştir.

1872 senesinde Söğüt Kazasında mevcut olan ve tarafımızdan incelenen vakıfların tahakkuk eden toplam geliri 39.978 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bunun 30.164 kuruşluk kısmı nemâ gelirlerinden, 9.814 kuruşluk kısmı ise kira gelirlerinden elde edilmiştir.

Şekil 4.1: Söğüt Kazasındaki Vakıf Gelirlerinin Dağılımı

4.2. Söğüt Para Vakıflarının Genel Durumu

Söğüt kazasında bulunan sekiz adet para vakfının 1872 yılında yapılan komisyon incelemesi sonucu tutulan kayıtlarda vakıfların sermaye büyüklükleri ve işlem sayısı aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.1: Vakıflara Göre İşlem Sayıları ve İşlem Miktarları

Vakıf Adı	Sermaye (Kuruş)	Oran (%)	İşlem Sayısı	İşlem Başına Düşen Ortalama Kredi (Kuruş)
Câmi-i Kebîr Vakfı	142.295	50,92	75	1.897
Cura Bey Mescid-i Şerîf Vakfı	44.168	15,81	21	2.103
Çimenlik Cami-i Şerif Vakfı	26.949	9,63	16	1.684
Hacı Hüseyin Mescid-i şerîf Vakfı	26.239	9,39	17	1.543
Hıfzı Hüseyin Câmi-i Kebîr Vakfı	20.575	7,36	35	588
Söğüt Kazasında Medfun Ertuğrulgazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkufesi	8.295	2,97	5	1.659
Balaban Mescid-i Şerîf Vakfı	7.943	2,84	12	662
Kütüphane Vakfı	3.000	1,08	1	3.000
Toplam	279.464	100	182	1.535

Sekiz adet para vakfından 158 kişi toplamda 182 işlem yapmıştır. İşlem yapanlar arasında üç tanesi üç farklı vakıftan (Kiraz Alinin Hasan Ağa, Câmi-i Kebîr, Hıfzı Hüseyin ve Hacı Hüseyin vakfından; Bergamalı İbrahim Ağa Câmi-i Kebîr, Cura Bey ve Çimenlik vakıflarından; Gazel Molla İbrahim Câmi-i Kebîr, Balaban ve Su yolları vakfından), on sekiz kişi ise iki farklı vakıftan borç almıştır.

Bir kişinin aynı yıl içerisinde birden fazla vakıftan kredi kullanmış olmaları, kredi kullanmadaki vakıf sınırlamasının olmadığını göstermektedir. Hatta Mehmet Giridzade Hacı Hasan Bey'in, Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîf Vakfı'ndan iki farklı senet numarası ile 2 farklı tutarda kredi çekmiş olması da ayrıca dikkate değerdir. Bu kişi aldığı kredi karşılığında her bir işlem için farklı rehinler vermiştir.

1872 yılında Söğüt'te bulunan para vakıfları arasında 142.295 kuruş sermayesiyle ilk sırada Cami-i Kebîr Vakfı yer almaktadır. Tüm vakıfların ortalama sermayesinin %50,92'sine sahiptir. Ana sermayesinin (asl-ı mâl) büyüklüğü açısından sırasıyla Cura Bey, Çimenlik, Hacı Hüseyin, Hıfzı Hüseyin, Su Yolları, Balaban ve Kütüphane Vakfı gelmektedir.

Tablo 4.2: Vakıflara Göre Ortalama Kuruş Miktarı

Vakıf Adı/İşlem Sayısı	0-250 kuruş	251-500 kuruş	501- 1000 kuruş	1001-5000 kuruş	5001- kuruş	Toplam İşlem Adedi
Câmi-i Kebîr	13	12	20	24	6	75
Hıfzı Hüseyin	16	6	10	2	1	35
Balaban	4	4	3	1		12
Çimenlik	6	4	3	1	1	16
Hacı Hüseyin	5	6	1	4	2	17
Cura Bey	4	4	2	7	4	21
Su Yollar	1	3	-	-	1	5
Kütüphane Vakfı	-	-	-	1		1
Toplam	49	39	39	40	15	182

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, Söğüt para vakıflarında yapılan 182 işlemten 88'inde 0-500 kuruş arası, 39'unda 501-1000 kuruş arası, 40'ında 1001-5000 kuruş arası kredi kullanılmıştır. 5000 kuruş üzeri kredi kullandırılan 15 işlem bulunmaktadır.

4.3. Nemâ Oranı

Para vakıfları, meşrûta-i vakf'ta belirtildiği üzere verilen borçlar karşılığı alınan nemâ gelirlerini, belirlenmiş ihtiyaçları karşılamak amacıyla kullanmaktadır. Haliyle bu amaçla kurulan vakıfların ana sermayesinin verimli bir şekilde kullanılması,

gelirlerin zamanında ve eksiksiz olarak tahsil edilmesi gerekmektedir. Bunun için İslâmî usullere uygun olarak muâmele-i şer'iyeye/devr-i şer'î yapılarak kişiler borçlandırılmış ve bu usul üzere nemâ gelirini garanti altına almak için yeterli miktarda rehin alınmıştır. İncelediğimiz defterlerde de görüldüğü üzere bazı işlemlerde buna dikkat edilmediği, farklı sebeplerden dolayı nemâ alınmadan borç verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 4.3: Vakıflara Göre Nemâ Oranları

Vakıf Adı	Nemâ (Kuruş)	Orijinal Nemâ Oranı (%)	Hesaplanan Nemâ Oranı (%)
Câmi-i Kebîr Vakfı	12.621	9	15
Cura Bey Mescid-i Şerîf Vakfı	5.495	12	15
Çimenlik Câmi-i Şerif Vakfı	3.968	15	15
Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîf Vakfı	2.270	9	13
Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerif Vakfı	2.965	14	15
Söğüt Kazasında Medfun Ertuğrulgazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkûfesi	1.254	15	15
Balaban Mescid-i Şerîf Vakfı	1.142	14	14
Kütüphane Vakfı	450	15	15
Toplam	30.164	11	15

Farklı sebeplerden nemâ geliri yazılmamış işlemlerle ilgili olarak mülâhazat yazılmış, dört vakıfta beş işlem için nemâ uygulanmamış ve mülâhazât kısmında da açıklama yapılmamıştır. Bu işlemlerde verilen borçların karz-ı hasen olduğu düşünülebilir.

Söğüt para vakıflarından Cura Bey Mescid-i Şerîf Vakfı'ndan Fazlı Ağa'ya¹³⁶, Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîf Vakfı'ndan Mehmed Kerimzâde Hacı Hasan Bey'e¹³⁷, Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerîf Vakfı'ndan Hamamcı Abdullah Ağanın Hasan'a¹³⁸ ve Câmi-i Kebîr Vakfı'ndan Hamamcı Abdi Ağa oğlu Rıza'ya¹³⁹ verilen kredi karşılığında nemâ takdir edilmemiştir.

¹³⁶ senet nu. 21.

¹³⁷ senet nu. 16.

¹³⁸ senet nu. 7.

¹³⁹ senet nu. 71.

Söğüt para vakıflarının 1872 yılındaki nemâ geliri 30.164 kuruştur. Bu miktarın sermayeye oranı %11'dir. Nemâlandırılmamış işlemleri kenarda tutarsak birkaç istisna ile ortalama nemâ oranı %15'tir.

Balaban Mescid-i Şerîf Vakfı'ndan borç alan Hacı Hüseyin Bey'in¹⁴⁰ borcu karşılığı vereceği nemâ %10'dur. Mehmed Giridzade Hacı Hasan Bey'in¹⁴¹, Hacı Hüseyin Mescid-i şerîf Vakfı'ndan aldığı borç karşılığı ödeyeceği nemâ oranı %10'dur. Şaraphane karyesinden Ahmed Beşe oğlu Ahmet'in¹⁴² Câmî-i Kebîr Vakfı'ndan aldığı kredinin nemâsı %6'dır. Hacı Hasan oğlu Mehmed Ağa Zevcesi'nin¹⁴³ Hıfzı Hüseyin Cami-i Şerif Vakfı'ndan aldığı kredinin nemâ oranı ise %17,5'tur.

Söğüt para vakıflarında kredilere uygulanan nemâ oranlarında görülen farklılık vakıf ve şahıs bazında aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.4: Vakıflara Göre Nemâ Oranı Tablosu

	17,50%	16,50%	15%	13,00%	12,50%	12,00%	10%	6%	Nemâsız	Toplam
Câmî-i Kebîr	-	-	66	-	-	1	-	1	7	75
Cura Bey	-	-	20	-	-	-	-	-	1	21
Çimenlik	-	1	14	-	-	-	-	-	1	16
Hacı Hüseyin	-	-	13	-	1	-	1	-	2	17
Hıfzı Hüseyin	1	2	29	1	-	-	-	-	2	35
Balaban	-	-	11	-	-	-	1	-	-	12
Su Yolları	-	-	5	-	-	-	-	-	-	5
Kütüphane	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Toplam	1	1	161	1	1	1	2	1	13	182

4.4. Cinsiyete ve Dinî Aidiyetlerine Göre Kullanılan Krediler

Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde kurulmuş olup sosyal hayat içerisinde önemli bir ihtiyacı karşılayan para vakıflarından borç alan kişilerin ağırlıklı olarak erkek olduğu görülmektedir.

¹⁴⁰ senet nu. 8.

¹⁴¹ senet nu. 16.

¹⁴² senet nu. 67.

¹⁴³ senet nu. 8.

Özcan'ın 16. yüzyılda incelediği Üsküdar para vakıflarında 756 hüccetten 715 tanesi erkeklere, 41 tanesi kadınlara aittir. Bu durumda kredi kullanan erkeklerin oranı %94,6, kadınların oranı ise %5,4'tür.¹⁴⁴

1798 senesinde Üsküdar para vakıflarından 776 adet işlemde kredi kullanan kadın sayısı 146'dır. Kadınların kullandıkları kredi işleminin genel toplamdaki payı % 18,80'dir.¹⁴⁵

1770 yılında Üsküdar'da bulunan 67 para vakfından 23 tanesi yalnızca erkeklere kredi kullandırmıştır. Geriye kalan vakıflardan yapılan 737 işlemde 157'si kadınlar içindir. Kadınların kullandığı kredi işlemi genel işlemler içinde %21,30'a tekabül etmektedir.¹⁴⁶

Üsküdar para vakıflarında yapılan işlemler dikkate alındığında 16. yüzyıla kadar para vakıflarından kredi kullanan kadın sayısı düşük yüzdelerde iken, 18. yüzyıla gelindiğinde bu oranın %20 civarında olduğu görülmektedir.

Üsküdar'da var olan 36 adet para vakfından h. 1139 (m. 1726) senesinde yapılan işlemlerde kredi kullanan 379 kişiden 76'sı kadındır. Bu oran, bu vakıflardan kredi kullanan kadınların %20'sine tekabül etmektedir.¹⁴⁷

Bizim üzerinde çalıştığımız 1872 yılına ait Söğüt para vakıflarından yapılan 182 işlemde kredi kullanan 158 kişi arasından erkek oranının yüksek olduğu görülmüştür.

¹⁴⁴ Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği* (Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003), 378.

¹⁴⁵ Arif Akkaya, "18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 62.

¹⁴⁶ Muhammed Emin Durmuş, "Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2016), 67.

¹⁴⁷ İsmail Bektaş, "Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar para Vakıfları" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2017), 48 vd.

Hacı Hüseyin, Su Yolları, Çimenlik, Balaban ve Kütüphane vakıflarından yalnızca erkeklerin kredi kullanmış olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 4.5: Cinsiyetlere Göre Kredi Kullanım Verileri

Cinsiyet	İşlem	Oran (%)	Kredi (Kuruş)	Oran (%)	Ortalama Kredi (Kuruş)
Kadın	6	3,80	16.875	6,04	2.812,50
Erkek	152	96,20	262.589	93,96	1.727,56
Toplam	158	100	279.464	100	1.768,76

Toplam 8 adet vakıftan kredi çeken 158 borçlunun yalnızca 6'sı kadındır. Kadınların dördü Câmi-i Kebîr'den, birisi Cura Bey'den, biri de Hıfzı Hüseyin'den borçlanmıştır. En yüksek borçlanan kadın da Hacı Hasan oğlu Mehmed Ağa zevcesidir. Diğerleri ise Topal Hacı Ali zevcesi Aişe, Baba Halil zevcesi Fatma Hatun, Kolağası Ömer Ağa zevcesi Aişe Hanım, Sadık Bey kerimesi Zübeyde ve Kudüllü zevcesi Emine'dir.

Kredi kullanan kadınların genel toplam içindeki oranı % 3,80 ise de kullandıkları kredi miktarı açısından %6'dır. Ayrıca kadınların kullandığı kredilerin ortalaması dikkate alındığında erkeklerin ortalamasından 1.085 kuruş daha fazladır.

Vakıftan kredi kullanan 6 kadının meslekleri hakkında kesin bir bilgi bulunmasa da ikisinin kocasının askeri zümreden olduğu anlaşılmaktadır.

Para vakıfları Osmanlı coğrafyası içinde yaşayan hem Müslüman hem de gayrimüslimlerin borç almak için müracaat ettiği kurumlar olmuştur.

Tablo 4.6: Dini Aidiyetlere Göre Kredi Kullanım Verileri

Cinsiyet	İşlem	Oran (%)	Kredi (Kuruş)	Oran (%)	Ortalama Kredi (Kuruş)
Müslim	154	97,47	277.593	99,63	1.802,55
Gayrimüslim	4	2,53	1.871	0,37	467,75
Toplam	158	100	279.464	100	1.768,76

1288/1872 yılına ait salnamede Söğüt kazasındaki erkek nüfus 5.083 olarak tespit edilmiştir. Bu erkek nüfusun 4386'sı Müslüman, 697'si ise gayrimüslimdir. Gayrimüslimlerin genel nüfus içerisindeki oranı %13.71'dir. Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere Söğüt para vakıflarından kredi kullanan gayrimüslim dört kişidir. Kredi kullananlar itibariyle düşük sayılabilecek bu oranın sebeplerini açıklamak mümkün olmamakla birlikte, gayrimüslimlerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere aralarında dayanışma içinde olduğu ya da maddî durumlarının iyi olduğu düşünülmektedir.

Vakıftan kredi kullanan dört gayrimüslimin tamamı erkektir. Bunlardan ikisi Câmi-i Kebîr vakfından, ikisi de Cura Bey vakfından kredi kullanmıştır. Câmi-i Kebîr vakfından kredi kullanan kişi Ekmekçi Apostol'dur. Ayrıca bu şahıs Söğüt akaratından da ekmekçi dükkânı kiralamıştır.

4.5. Mütevelliden Kredi Kullananlar

Sözlükte “başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen” gibi anlamlar taşıyan müteveli kelimesi terim olarak vakfiye şartları, şer'î hükümler ve mer'î mevzuat çerçevesinde vakfın işlerini idare etmek üzere görevlendirilen kimseyi ifade eder.¹⁴⁸

Para vakfının mütevellisi olan kişilerin gerek mütevellisi olduğu gerekse sair vakıflardan borç almasına mani bir durum olmadığı görülmektedir.

Söğüt Kazasındaki para vakıflarının mütevellilerinden altısı kredi kullanmıştır. Bunlar arasından dördü kendi mütevellisi olduğu vakıftan, ikisi de Söğüt'teki diğer

¹⁴⁸ Nazif Öztürk, “Mütevellî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul: TDV Yayınları, 2006, 217-220.

bir vakıftan kredi kullanmıştır. Cura Bey Mescid-i Şerîfi vakfının mütevellisi Cebecizade Hüseyin Bey ile Balaban Mahallesi Mescid-i Şerîfi vakfi mütevellisi Hacı Yusuf oğlu Hafız Mehmed Efendi, Cami-i Kebîr vakfından kredi kullanmışlardır. Hıfzı Hüseyin Câmî-i Şerîfi vakfi mütevellisi Hacı Said Efendi vakıftan 1.500 kuruşluk kredi kullanmış ancak tabloda nemâsı karşılığı herhangi bir miktar yazılmamış, “Bahçe mübâyaasından” tahsil edileceğine dair not düşülmüştür. Vakıf mütevellilerinin kullanmış oldukları kredi miktarı 9.627 kuruş olup tahakkuk eden nemâ miktarı 1.223 kuruştur. Almış olduğu kredi karşılığı nemâ işlemi yapılmayan Hacı Said Efendinin nemâsı düşüldüğünde diğer mütevellilerin kullandıkları kredi karşılığı tahakkuk eden nemâ oranı %15’tir.

Tablo 4.7: Vakıflardan Kredi Kullanan Mütevelliler

Vakıf Adı	Mütevellisi	Kullanılan kredi (Kuruş)	Nemâ miktarı (kuruş)	Vakfın Sermayesi (Kuruş)	Oranı (%)
Hıfzı Hüseyin Cami Şerif Vakfı	Hacı Said Efendi	1.500	0	20.575	7,29
Balaban Mahllesi Mescid-i şerîf (Alîm Mescidi) V.	Hacı Yusuf oğlu Hafız Mehmed	1.000	150	7.943	12,59
Çimenlik Cami-i Şerifi Vakfı	İmam Molla Mustafa	363	60	26.949	1,35
Kütüphane Vakfı	Mütevellisi el-Hac Hasib Efendi	3.000	450	3.000	100
Cami’i Câmî-i Kebîr Vakfı	Cebecizade Hüseyin Bey	2.945	441	142.295	2,1
Câmî-i Kebîr Vakfı	Yusuf oğlu Hacı İbrahim Efendi	819	122	142.295	0,6
Toplam		9.627	1223	279.464	3,45

4.6. Rehinler ve Kefiller

Para vakıfları, kullandırmış oldukları kredilerin geri dönüşünü garantiye almak için rehin ve kefil almaktadırlar. İncelediğimiz Söğüt para vakıflarında kullanılan kredi karşılığında verilen rehinler, bölgenin üretimi ve ekonomik yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Söğüt'te ipek ve üzüm olmak üzere tahıl, bakliyat ve pamuk yetiştirildiği bilinmektedir. Bölgede toplanan öşürün büyük kısmının ipekten elde edildiği bazı belgelerde tespit edilmiştir. Üzüm üretimi ise bağlarda yapılmaktadır. Üzüm Osmanlı'da son derece önemli ihracat ürünlerinin başında gelmektedir. Bursa bölgesi de Osmanlı topraklarında üzüm üretilen sayılı bölgelerden biridir. Söğüt için üzüm üretiminin önemli olması alınan bağ teminatının yüksek olmasından da anlaşılmaktadır. Söğüt'ün köylerinden olan Şaraphane, üzümün yetiştirilip şarap üretilerek satışının yapıldığı yerdir.

Verilen rehinlerin de çoğunlukla bağ ve bahçe olması, bölge üretiminin hangi ürünlerden ibaret olduğu konusunda da bizleri aydınlatmaktadır. Bağ ve bahçe rehinlerinin genel toplama oranı %83 civarındadır. Bahçe (dutluk) sayısının bu kadar yüksek olması, ipek kozası üretiminin yüksek olmasına işaretir.

Söğüt para vakıflarında alınan borç karşılığı en çok verilen rehinlerden biri de menzildir. Toplamda 39 adet menzil rehin olarak verilmiştir. Menzillerini rehin olarak veren borçluların evlerinde kiracı olarak oturup oturmadıklarına dair elimizde belge mevcut değildir

Aşağıda tabloda görüldüğü üzere verilen diğer rehinlerin adetleri ve toplam içindeki oranları daha düşük seviyededir.

Tablo 4.8: Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

Rehin Cinsi	Adet	Oran (%)
Bağ	164	45,18
Bahçe	138	38,02
Baha-yı Cübbe	1	0,28
Duhan Havanı	1	0,28
Dükkân	8	2,20
Hane	1	0,28

Hisse-i Aşar	1	0,28
Kahve	1	0,28
Mağaza	7	1,90
Menzil	39	10,74
Samanlık	1	0,28
Tarla	1	0,28
TOPLAM	363	100

Söz konusu Sögüt para vakıflarındaki 182 işlemde rehin olarak verilen bağ, bahçe, kahve, samanlık, menzil, tarla vb. rehin türlerinin sekiz vakıftaki dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.9: Vakıf Bazında Alınan Rehinlerin Cinsi ve Miktarı

	Câmi-i Kebir	Hıfzı Hüseyin	Cura Bey	Hacı Hüseyin	Çimenlik	Balaban	Su Yolları	Kütüphan e	Toplam
Bağ	89	31	15	9	11	8	1	-	164
Bahçe	84	14	20	2	8	6	3	1	138
Bahâ-yı Cübbe	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Duhan Havanı	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Dükkân	6	-	1	-	-	-	1	-	8
Hane	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Hisse-i Aşar	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Kahve	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Mağaza	4	-	-	2	-	-	1	-	7
Menzil	23	3	4	7	1	1	-	-	39
Samanlı k	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Tarla	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Toplam	206	49	42	23	20	16	6	1	363

Söğüt para vakıflarında yapılan 182 işlem içerisinde sekiz adet kefil gösterilmiştir. Bu işlemlerden dördünde hem rehin hem kefil, dört farklı işlemde de verilen borç karşılığında yalnızca kefil alınmıştır.

Cura Bey Mescid-i Şerîf Vakfı'ndaki Beşelerin İsmail Ağa'nın¹⁴⁹ almış olduğu kredi için hem mal rehni alınmış hem de damadı Esat Ağa kefil gösterilmiştir.

Hıfzı Hüseyin Cami-i Şerifi Vakfı'ndaki Kiraz Ali'nin Hasan Ağa'nın¹⁵⁰ kredi işleminde, Taracaklı Hacı Ali Ağa kefil olmuştur.

Câmi-i Kebîr Vakfı, 6 farklı işlemde kefilin bulunduğu en çok kefilli işlemin gerçekleştiği vakıftır: Yüzbaşı damadı Mustafa Bey¹⁵¹, aldığı borç karşılığında hem rehin vermiş hem de Zeytinzade Hacı İbrahim Ağa'yı kefil olarak göstermiştir.

Ekmekçi Apostol¹⁵², aldığı kredi karşılığında herhangi bir rehin vermemiş, Tanaş isimli şahıs kefil olarak gösterilmiştir. İncelediğimiz Söğüt para vakıfları içinde kefil olarak gösterilen tek gayrimüslimdir.

Yine Câmi-i Kebîr para vakfından 58 senet numarasıyla yapılan işlemde Baba Halil zevcesi Fatma Hatun aldığı kredi karşılığında hem gayrimenkul rehni vermiş hem de Deli Balta oğlu Hafız İbrahim ile biraderi Mehmed'i kefil olarak göstermiştir. Bu işlem, alınan borcun yüksek olması hasebiyle hem rehin verilen hem de iki kefil gösterilen tek örnektir.

Şaraphane karyesinden Ahmed Beşe oğlu Ahmet¹⁵³, Câmi-i Kebîr vakfından aldığı borç karşılığında sadece kefil göstermiştir.

Duşanlı Hacı Mehmed Ağa oğlu Mustafa¹⁵⁴ işlemi için biraderi Ahmed kefil olmuştur. Söğüt para vakıfları içinde birinci derecede yakını kefil olan tek işlem budur.

¹⁴⁹ senet nu. 16.

¹⁵⁰ senet nu. 9.

¹⁵¹ senet nu. 24.

¹⁵² senet nu. 36.

¹⁵³ senet nu. 67.

¹⁵⁴ senet nu. 68.

4.7. Unvanlar

İncelemiş olduğumuz Söğüt para vakıflarından borç alan 11 farklı unvanda kişi tespit edilmiştir. Beşe ve hacı unvanlarına sahip kişiler bunlara ek olarak bey unvanını da kullanmaktadır. Aşağıda unvanları gösteren tabloda biz beşe ve hacı unvanlılarını ayrı olarak gösterdik.

Borçlulardan ağa unvanını kullananlar ilk sırada gelmektedir. Bunu sırasıyla efendi, bey, hacı ve molla unvanlarına sahip kişiler takip etmektedir. Toplam borçlular arasında unvanlı olanların oranı %47, unvanı bulunmayan borçluların oranı ise %53'tür.

Unvanı olanların kullanmış olduğu kredi miktarı 201.140 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bu tutar kullanılan bütün krediler içinde %72 gibi bir orana tekabül etmektedir. Her ne kadar unvanı olan kişiler sayısal olarak unvanı olmayanlara nazaran az olsalar da kullanmış oldukları kredi miktarı açısından daha yukarı düzeydedirler. Buradan hareketle toplumda saygınlığı olup unvan sahibi olanların krediye erişimlerinin daha kolay olduğu ya da konumları gereği kredi ihtiyaçlarının bulunduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 4.10: Kredi Kullanan Kişilerin Unvanları ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Unvan	Adet	Oran (%)	Kredi Miktarı (Kuruş)	Oran (%)	Ortalama Kredi Miktarı (Kuruş)
Ağa	21	13,29	70.595	25,26	3.362
Bey	11	6,96	48.308	17,29	4.392
Beşe	2	1,27	4.000	1,43	2.000
Dâî	1	0,63	138	0,05	138
Usta	2	1,27	767	0,27	384
Hacı	6	3,80	26.086	9,33	4.348
Çavuş	2	1,27	1.077	0,39	539

Hafız	4	2,53	3.303	1,18	826
Molla	5	3,16	6.142	2,20	1.228
Onbaşı	1	0,63	1.117	0,40	1.117
Efendi	19	12,03	39.607	14,17	2.085
Unvansız	84	53,16	78.324	28,03	932
Toplam	158	100,00	279.464	100,00	1.769

4.8. Meslekler

Söğüt para vakıflarından borç alan 158 kişi içinden yalnız 30'unun mesleği tespit edilebilmiştir. Tespit edilen bu kişiler yirmi farklı meslek grubuna mensuptur. Meslek mensuplarından dördü berber, üçü kahveci; her birinden ikişer olmak üzere bakkal, çavuş, imam, leblebici ve pazarcıdır. Boyacı, buğdaycı, dikici, ekmekçi, kasap, katırcı, kundakçı, muhtar, nalbant, nalçacı, saraç, semerci ve türbedar birer kişidir. Bakkallar en yüksek kredi kullanan meslek grubudur. Bunları berber, leblebici ve pazarcı takip etmektedir.

Aşağıdaki tabloda yirmi farklı meslek grubunun hizmet ve üretim sektörüne mensubiyetlerine göre dağılımı bulunmaktadır. Tablodaki oranlar, bu meslek sahiplerinin kullandıkları kredi miktarlarıdır.

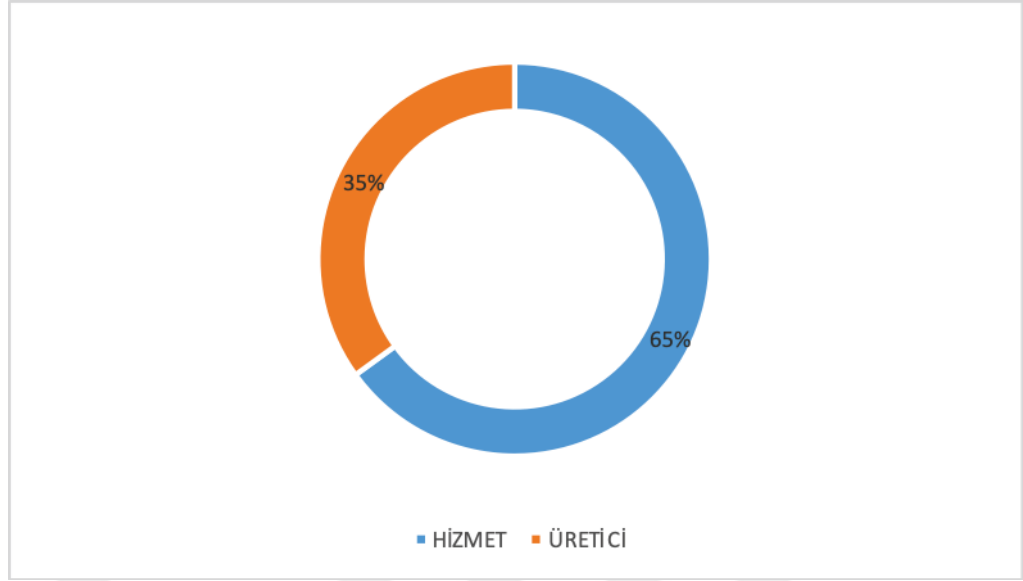
Tablo 4.11: Kredi Kullanan Kişilerin Meslekleri ve Kullandıkları Kredi Miktarı

Meslek	Adet	Oran (%)	Kredi Miktarı (Kuruş)	Oran (%)
Bakkal	2	6,67	20.979	31,00
Berber	4	13,33	1.722	2,54
Boyacı	1	3,33	103	0,15
Buğdaycı	1	3,33	832	1,23
Çavuş	2	6,67	1.077	1,59

Dikici	1	3,33	2.219	3,28
Ekmekçi	1	3,33	852	1,26
İmam	2	6,67	880	1,30
Kahveci	3	10,00	937	1,38
Kasap	1	3,33	180	0,27
Katırcı	1	3,33	4.696	6,94
Kundakçı	1	3,33	707	1,04
Leblebici	2	6,67	11.860	17,52
Muhtar	1	3,33	510	0,75
Nalbant	1	3,33	8.508	12,57
Nalçacı	1	3,33	663	0,98
Pazarıcı	2	6,67	9.768	14,43
Saraç	1	3,33	632	0,93
Semerci	1	3,33	293	0,43
Türbedar	1	3,33	260	0,38
Toplam	30	100,00	67.678	100,00

Söğüt'teki meslek dağılımları incelendiğinde üretici kısmı sayı olarak %30'a tekabül etse de kullanmış olduğu krediler, toplam kredi miktarının %35'ne karşılık gelmektedir. Üreticiler 8 farklı meslek grubundan 9 kişi, hizmet sektöründekiler ise 12 farklı sektörden 21 kişidir.

Şekil 4.2: Söğüt Kazasında Meslek Gruplarının Dağılımı

4.9. Söğüt Kazası Câmi ve Mescitlerinin Vakıf Gayrimenkul Gelirleri

Akar, vakıfların bünyelerinde bulunup kiraya verilen gayrimenkuller olup gelirleri vakıfların ihtiyaçları için kullanılmaktadır.¹⁵⁵ Söğüt kasabasında câmi ve mescitlere ait vakfedilmiş akarların yıllık kira geliri, gayrimenkulün bulunduğu mevki, çeşidi, vakfedenin isimleri, vakfedildiği tarih, vakfın şartı, mamur veya haraplığı ve defterin tutulduğu tarih itibariyle kimde kirada bulunduğu gibi hususların yer aldığı 12 Mart 1288 yılına ait defterde, farklı kurumların ihtiyaçlarını karşılamak şartıyla vakfedilmiş 50 adet gayrimenkul bulunmaktadır.

Bu gayrimenkullerin neveleri incelendiğinde, halkın önemli gelir kaynağı olan ipek üretiminin fazlalığı ve bu ürünün satışa sunulması için ihtiyaç duyulan boyacı dükkânlarının 9 adet ile ilk sırada olduğu görülmektedir. Boyacı dükkânlarında suya olan ihtiyaçtan dolayı hemen hepsinin yanında akarsu da bulunmaktadır.

Kiraya verilen gayrimenkul çeşitleri sayı itibariyle 6 adet bakkal, 4'er adet berber ve dikici dükkânı, 2'şer adet hamam, kahvehane, kasap, leblebici, pazarcı ve saraçtır. Geriye kalan dükkânlar birer adettir.

¹⁵⁵ Ali Şafak, "Akar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, 221.

Akarlar arasında Câmi-i Kebîr Mahallesi'nde bulunan konak, nukûd-ı mevkûfeden 1288 yılında Kudsi Ağazede Mehmed Ağa'nın 49.058 kuruşluk deynine mahsûben alınmış olup cüz'î tamire muhtaç bulunduğundan boş kalmış, hâliyle kira geliri gösterilmemiştir.

Tuzpazarında bulunan kasap dükkânı da nukûd-ı mevkûfeden 1288 yılında Ayşe Hanım'ın 3.353 kuruşluk deynine mahsûben alınmış olup cüz'î tamire muhtaçtır ve Kasap Fehmi tarafından yıllık 114 kuruş karşılığı kiralanmıştır.

Tablo 4. 12: Söğüt Kazası'nda Akârât-ı Mevkûfe Gelirleri

Gayrimenkul Cinsi	Adet	Kira Geliri	Gayrimenkul Cinsi	Adet	Kira Geliri
Attar Dükkânı	1	250	Kalaycı Dükkânı	1	70
Bağ Harabesi	1	15	Kasap Dükkânı	2	314
Bakkal Dükkânı	6	1.295	Konak	1	300
Berber Dükkânı	4	755	Leblebici Dükkânı	2	560
Bıçakçı Dükkânı	1	135	Mağada	1	100
Boyacı Dükkânı	9	660	Mağaza	1	40
Buğday Mağazası	1	155,5	Misafirhane	1	0
Demirci Dükkânı	1	200	Nalçacı Dükkânı	1	80
Dikici Dükkânı	4	510	Pazarcı	2	215
Ekmekçi Dükkânı	1	400	Saraç Dükkânı	2	320
Hamam	2	2.244	Semerci Dükkânı	1	165
Helvacı Dükkânı	1	300	Tabak Dükkânı	1	100
Kahvehane	2	630	TOPLAM	50	9813,5

Tablo 4.13: Kira Gelirlerinin Cami, Mescit Ve Diğer Kurumlara Dağılımı

Kurum	Kira(Kuruş?)
Câmi-i kebîr masârifine	3419,5
Vücûh-ı Birre nükûdundan	414
Cura Bey Mescid-i Şerîfine Merbût	365
Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfine	550
Hacı Hüseyin Mescidi İmamına Meşrûta	15
Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerîfi Kapısında Kandile	70
Çimenlik Mahallesi Câmi-i Şerîfi Masârifine	1780
Balaban Mescidi Tamirine ve Gencer Köprüsüne Ve Mescid-i mezkûr ile Câmi-i Kebîr Çeşmelerine ve Câmi-i mezkûr revgan-ı şem' ve ikâdına	1800
İt'âm-ı taâmiyye	495
Kavacık Mahallesinde kâin Mescid-i Şerîfin tamir ve termîmine ve İmam ve Mektep Hocalarına	905

1872 senesinde Söğüt Kazasında mevcut olan ve tarafımızdan incelenen vakıfların toplam tahakkuk eden geliri 39.978 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bunun 30.164 kuruşluk kısmı nemâ gelirlerinden, 9.814 kuruşluk kısmı ise kira gelirlerinden elde edilmiştir.

SONUÇ

“Osmanlı Dönemi Para Vakıfları: Söğüt Kasabası Örneği” başlıklı tezimizde, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında (Osmanlı Arşivi) EV.d 22212 numarada kayıtlı h. 1289 (m. 1872) yılında “Söğüt kasabasının nukûd-ı mevkûfe ve avâriz akçesi defteri” / “Söğüt kazâsının mümkinü’l-husûl nukûd-ı mevkûfesi defteri” ile yine T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında (Osmanlı Arşivi), 12 Mart 1288 yılına ait EV. 34312 numarada kayıtlı “Söğüt kasabasında akârât-ı mevkûfe defteri” incelenmiştir.

Yapmış olduğumuz çalışma ile Anadolu’da bir kazada/kasabada kurulmuş olan para vakıflarının 19. yüzyıldaki (Muharrem 1289/Mart 1288/Mart 1872) asl-ı mâlî, borçlu sayısı, borçlar için tahakkuk ettirilen nemâ oranları, alınan borçlar karşılığı verilen rehin türleri ortaya konmuştur. Bu çerçevede borçluların cinsiyeti, dinî aidiyetleri, unvanları, tespit edilebildiği kadarıyla meslekleri çıkarılmıştır.

Söğüt’te kurulmuş olan sekiz adet para vakfının toplam sermayesi 279.464 kuruş olup h. 1289 (m. 1872) yılında 158 kişi toplamda 182 işlem yapmıştır.

Vakıftan borç alan/kredi kullanan birkaç kişi, aynı anda birkaç farklı vakıftan borçlanmış, her bir borç için ayrı rehinler vermiştir. Aynı vakıftan iki farklı senet numarası ile iki ayrı işlem yapan kişiler de tespit edilmiştir.

Üzerinde çalışılan Söğüt’teki vakıfların akar gelirlerinin kaydedildiği defterdeki bilgiler ışığında yirmi beş farklı evsafa elli adet gayrimenkul tespit edilmiştir. Bu gayrimenkullerin çeşitliliği, yıllık kira gelirleri, bölgenin sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir. Örneğin vakıfların gayrimenkulleri arasında en çok boyacı dükkânı bulunmaktadır. 19. yüzyılda ipek kozası üretimi ve sanayisi oldukça gelişmiştir. Söğüt’teki önemli iş kollarından olan ipek üretiminde boyamaya olan ihtiyaç bu dükkân adedinin çokluğuyla paralellik arz etmektedir. Vakıflardan borç alan bir kısım üreticinin aldıkları bu krediyi ipek üretimi ve yan sanayisinde kullanmış oldukları düşünülmektedir.

Vakıflardan borç alan yirmi farklı meslek mensubundan otuz kişi tespit edilmiştir. Bu tespit, meslek mensuplarının işletmeleri için gerekli olan nakit ihtiyacını bu vakıflardan karşıladığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu oran sekiz vakıftan kredi kullananların yaklaşık %24’lük kısmına tekabül etmektedir.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz bir başka husus, kredi kullanan kişilerden unvanı tespit edilebilen 74 kişinin kullanılan toplam kredinin %72’lik kısmını oluşturmasıdır.

Bu çalışma ile ortaya konan bir başka sonuç da, yapılan tüm borçlanmalar karşılığında gösterilmiş olan rehinlerin cinslerinin yazılmış olmasıdır. Para vakıfları üzerinde yapılan çalışmalarda teminat olarak rehin, temessük, kefil gibi kavramlar kullanılmış ancak rehinlerin cinsleri belirtilmemiştir. Söğüt para vakıflarında ise borçlanma karşılığı verilen rehinler tek tek belirtilmiş olup en çok verilen rehinin %83'lük oranla bağ-bahçe olduğu tespit edilmiştir. Bu da bölgenin iktisadî hayatında tarımın yaygın olduğunun bir göstergesidir. Yine borçlanma karşılığı verilen rehinlerden önemli bir kısmı da menzildir. Verilen menzil rehinleri aynı mahallede olduğu gibi başka mahallelerde bulunabilmektedir. Menzilin kullanım şeklinin nasıl olduğu, rehin verildikten sonra borçlu kişinin o menzilde kiracı olarak oturup oturmadığı tespit edilememiştir.

Çalışmamızda vakıflardan kullanılan kredilerin dağılımını tespit etmek için 182 işlemin miktar aralığı çıkartılmıştır. Kredi kullananların yaklaşık %49'unun 1-500 kuruş arasında borçlandığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmamızda, komisyon tarafından vakıf borçlanmalarında tespit edilen usulsüzlük ve suistimallerin ortaya konarak rapor altına alınması ile uygulamaların ne şekilde gerçekleştiği bilgisine de ulaşılmış bulunuyoruz.

Söğüt para vakıflarında 182 işlemde 13'ü nemâsız olarak gerçekleştirilmiştir. Nemâsız işlem yapılan kredi miktarı 76.480 kuruştur. Tespit edilen bu durum defterin mülâhazat kısmında ve komisyon raporunda belirtilmiştir. Nemâsız yapılan işlemlerden, -şayet karz-ı hasen olarak verilmemişse- vakfın kaybı 42.000 kuruştur.

İncelemiş olduğumuz komisyon kayıtlarında Kudsi Ağazade Mehmed Ağa ve Ayşe Hanımın h. 1288 yılında aldıkları borçlarını ödemedikleri için rehinlerine el konulmuştur. Kudsi Ağazade Mehmed Ağa'nın Câmî-i Kebîr vakfından aldığı 49.058 kuruşluk borç karşılığı konağı alınmış, böcek mevsiminde senelik 300 kuruşa kiraya verilerek vakfa akar geliri olarak kaydedilmiştir. Komisyon tarafından bu konağın satılarak 25.000 kuruş ile Câmî-i Kebîr meşrutası olan hamamın tamirinin yapılması, geriye kalan miktarının da vakfa îrad kaydedilmesi önerilmiştir. Keza Ayşe Hanım'ın 3.353 kuruşluk borcu karşılığında Tuzpazarı'ndaki dükkânı alınmış, yıllık 114 kuruşa kiraya verilmiştir.

Vakıfların vermiş olduğu krediler karşılığında aldığı rehinlerin önemi aşikârdır. Borçlu almış olduğu kredi miktarını nemâsı ile birlikte ödemediği takdirde bu rehinlerin satılarak elde edilecek para ile sermayenin korunmasını sağlamaktadır.

Komisyon incelemesinde ortaya çıkan bir uygulama da, vakfin mütevellisi olup da işlemlerde nemâ tahakkuk ettirmeyenlerden borçlulara uygulanan muamele gerçekleştirilerek yaptıkları işlemler için yıllık nemâ konularak devr-i şer'î yapılmasıdır. Borçlandığı halde rehin vermeyen kişilerden rehinlerinin alınması, alınan bu rehinlerin satıldığında borçlarını karşılayacak miktarda olmasına dikkat edilmektedir.

Aldıkları borç karşılığı kâfi miktarda rehni olmayanlardan borcunun iki katı rehin alınıp devr-i şer'îleri yeniden yapılmıştır.

Vakıftan borç aldığı halde rehin alınmayanlardan, borçlarını karşılamak üzere satıldığında ekserisinin borçlarını ödeyebileceği miktarda rehin alınması gerektiği belirtilmiştir.

Üzerinde çalıştığımız Söğüt'teki para vakıflarının h. 1288 yılından önceki ve sonraki yıllara ait kayıtlarına ulaşmamız henüz mümkün olmamıştır. Önceki ve sonraki tarihli belgelere ulaşıldığında para vakıflarındaki asl-ı mâlın ne miktarda muhafaza edildiği, elde edilen nemâ gelirleriyle vakfin amacı olan ihtiyaçlar karşılanıp karşılanmadığı, nemâ gelirlerinin gerekli masraflar düşüldükten sonra asl-ı mâla eklenip eklenmediği gibi birçok soruya cevap bulunmuş olacaktır.

Sonuç olarak; Söğüt para vakıflarındaki uygulamadan hareketle Tanzimat ile birlikte klasik Osmanlı sisteminde meydana gelen köklü değişime rağmen vakıflardaki işleyiş ve devamlılığın sürdüğünü söyleyebiliriz. 19. yüzyılın ikinci yarısında Banka ve Memleket Sandıkları gibi halka finansman sağlayan yeni kurumlar ortaya çıkmış olmasına rağmen, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin fetvasında da açıkça belirttiği üzere, yüzyıllardır Anadolu ve Rumeli'de devletin devamlılığını sağlayan en önemli kurumlardan biri olan para vakıfları etkinliğini devam ettirmiştir. Bilinenlerin ve söylenenlerin aksine 19. yüzyıldaki yenileşme hareketleri kurumlarda bozulmaya sebebiyet vermemiş, kadim müesseseler daha denetlenebilir hale getirmiştir. Bu denetleme İslâm hukuku çerçevesinde yapılmış, hukuk dışına çıkanlar da kurulan komisyonlar marifetiyle sıkı takip edilerek denetlenmiş ve kurumların aslı fonksiyonunu yerine getirmeleri sağlanmıştır. Kısacası Osmanlı Devleti'nde "devamlılık ve değişimin" varlığını açık bir şekilde ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Rahmi. *Geçmişten Geleceğe Söğüt*, Bilecik: Ertuğrul Gaziye Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Yayınları, 2009.
- Akgündüz, Ahmet. *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2013.
- Akkaya, Arif. “18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Arıkan, Refik ve Halim Demiryürek. *H.1246-M.1831 ve H.1254-M.1839 Tarihli Nüfus Defterlerinde Söğüt*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2019.
- Bahşi, Betül. “Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği Mahkemesi Kayıtlarına Göre Para Vakıfları Ve İşleyiş Tarzları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Barkan, Ömer Lütfi. “Edirne Askeri Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”. *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*. C. 3, S. 5-6 (1966): 1-479.
- Bektaş, İsmail. “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Bulut, Mehmet ve Cem Korkut. “Finansal İstikrar ve Para Vakıfları Etkisi: Rumeli Para Vakıfları Örnekleri”. *İslâm Ekonomisi ve Finansı Dergisi*. C. 2, S. 1 (2016): 55-76.
- Çağatay, Neşet. “Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık”, *Vakıflar Dergisi*, C. IX (1971): 39-56.
- Çınar, Hüseyin ve Miyase Koyuncu Kaya. *Vakıflar Kaynakçası*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2015.
- Çizakça, Murat. *Risk Sermayesi, Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993.
- Dağlı, Tuncay. *Söğüt’te Uyuyan Tarih*. Eskişehir: Eskişehir Türk Müziği Derneği Yayınları, 2004.

- Demiryürek, Halim, *Ertuğrul Sancağı 1900-1918*, Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Gökçe, İsmail. “1844- 45 Yılı Temettuat Sayılarına Göre Söğüt Ve Kırsalının Sosyal Ve Ekonomik Yapısı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Günay, Hacı Mehmet. “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1-44 C., İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Gürsoy, Çiğdem. “Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi Ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları” Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- İnalcık, Halil. “İpek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1-44 C., İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kaya, Süleyman. “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri” Yayınlanmamış Doktora Tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Keleş, Hamza. “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. C. 21, S. 1 (2001): 189-208.
- Koyunoğlu, Hüsnü. “Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. yüzyıl İstanbul Uygulaması”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. VIII, S. 1 (2008): 253-303.
- Kurt, İsmail. "Para Vakıfları ve Davutpaşa Mahemesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri" http://www.isav.org.tr/img/20131030__4127313495.pdf [01.02.2020].
- Kurt, İsmail. *Para Vakıfları-Nazariyat ve Tatbikat*, 2. bs. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Kütükoğlu, Mübahat S. “BARKAN, Ömer Lutfi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1-44 C., İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Mandaville, John E. “Faizli Dindarlık: Osmanlı İmparatorluğunda Para Vakfi Tartışması”. çev. Fethi Gedikli. *Türkiye Günlüğü*. S. 51 (Yaz 1998): 129-44.

- Durmuş, Muhammed Emin. “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2016.
- Özcan, Tahsin. “Osmanlı Toplumuna Özgü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları”. *Çerçeve*. S. 48 (Ekim 2008): 124-129.
- Özcan, Tahsin. *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Özdemir, Umut. *Tarihi Gizemleriyle Bilecik*. Bilecik: Bilecik Belediyesi Yayınları, 2016.
- Öztürk, Nazif. “Mütevelli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1-44 C., İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Sevinç, Necdet. *Osmanlılarda Sosyo-Ekonomik Yapı 1*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1978.
- Şafak, Ali. “Akar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1-44 C., İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Şahin, İlhan. “Söğüt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1-44 C., İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Tabakoğlu, Ahmet. *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, C. 1, 3. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Yınanç, Refet. “XVI. Yüzyılda Söğüt ve Köyleri”, *Geçmişten Günümüze Osmanlı Sempozyumları*, T.C. Söğüt Kaymakamlığı Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Yayınları, I. Osmanlı Sempozyumu (1984).

ARŞİV BELGELERİ

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde (Osmanlı Arşivi) EV.d 22212
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde (Osmanlı Arşivi) EV.d 34312
- Hüdâvendigâr Salnâmesi*, 1288 senesi, 2. def’a, Matbaa-i Vilâyet-i Hüdâvendigâr.

EKLER

Ek-1: Sögüt kazâsının mümkinü’l-husûl nukûd-ı mevkûfesi defteridir¹⁵⁶

Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numrosu	Tarih-i Tecdid-i Sened		Esâmi- i Medyû n	Nev’- i Rehin	Esâmi- i küfela	Meşrû- ta-i Vakf
			sene	mâh				
2.100	315	1	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Demirci Mehmed’in İbrahim	Bir Bab menzil, Dağderede bağ, Karakozda bağ	-	Vücûh- ı birre
632	94	2	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sarac Ragıb	Kızıltepe’de bağ, Dağdere’de bağ.	-	Vücûh- ı birre
3.065	459	3	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Timurleng oğlu Emin	Mülk-i menzil, Devedelen’de bağ. ¹⁵⁷	-	Bu dahi
832	124	4	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Halil oğlu Mehmed	Aşağı bahçe, Çingenpınarı’nda bağ.	-	Bu dahi
813	121	5	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Acemoğlu Hafız Ahmed	Türbeardı bağ, 3 kıt’a.	-	Bu dahi
1.200	180	6	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kapusuz oğlu Ali	Bağ, bahçe, aded: 3	-	Bu dahi
2.248	337	7	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Timurleng oğlu Mustafa	Bir bab dükkân	-	Bu dahi
1.117	167	8	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Onbaşı	Bahçe, aded: 2	-	Bu dahi
320	48	9	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Tabak Ahmed oğlu İbrahim	Bahçe, aded: 1	-	Bu dahi
437	65	10	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kazancı oğlu İbrahim	Bağ ve bahçe, aded: 2	-	Bu dahi

¹⁵⁶ Defterde bulunan “mülâhazât” kısmındaki bilgiler, sayfa darlığı sebebiyle dipnotlarda gösterilmiştir.

¹⁵⁷ Hâne-i mezkûr, Hıfzı Hüseyin Mahallesinde.

2.870	430	11	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Topal Hacı Ali'nin Hacı Mehmed	Menzil, bağ, aded: 2 ¹⁵⁸	-	Bu dahi
3.720	559	12	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Beşe Bey	Menzil ve bahçe, aded: 2 ¹⁵⁹	-	Bu dahi
460	69	13	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Mehmed Efendi oğlu Hafız Ahmed	Bahçe, aded: 2	-	Bu dahi
2.945	441	14	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Cebecinin Hüseyin Bey	Bağ mea bahçe ¹⁶⁰		
819	122	15	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Yusuf oğlu Hacı İbrahim Efendi	Bağ, bahçe, aded: 2	-	Bu dahi
1.300	195	16	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kefeli oğlu Ahmed Ağa	Bahçe, aded: 2		Vücüh- ı birre
504	75	17	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Helalioğlu Halil	Bağ, aded: 2		Bu dahi
138	20	18	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Köse İbrahim Dâî	Bağ, aded: 1		Bu dahi
282	42	19	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ayrancı oğlu İbrahim	Bağ, bahçe, aded: 3		Bu dahi
293	43	20	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Semerci Kütahyalı Ali	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
120	18	21	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sancakdarın Hüseyin	Menzil		Bu dahi
570	85	22	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Baba Yusuf oğlu İbrahim	Menzil, bağ, aded: 2 ¹⁶¹		Bu dahi
152	22	23	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ali Kethüdasının Hacı Halil	Bağ, aded: 1		Bu dahi

¹⁵⁸ Hâne-i mezkûr, Hıfzı Hüseyin Mahallesinde.

¹⁵⁹ Hâne-i mezkûr, Cura Bey Mahallesinde.

¹⁶⁰ İhrâc olunan asl-ı mâldan iki bin ve nemâdan üç yüz guruş tahsil olunmuştur.

¹⁶¹ Hâne-i mezkûr, Balaban Mahallesinde.

2.053	317	24	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Yüzbaşı damadı Mustafa Bey	Bağ ve bahçe, aded: 2	Zeytinzade Hacı İbrahim Ağa	Bu dahi
304	45	25	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	İmam oğlu Mehmed Ağa	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
7.022	1.053	26	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Kabakcının Mehmed	Bağ ve bahçe, aded: 6 ¹⁶²		Bu dahi
745	111	27	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Topal Hacı Ali'nin Bekir	Bağ, aded: 2		Bu dahi
1.500	225	28	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kudsi Ağazade Hacı Rüstem Bey	Bağ me'a bahçe, aded: 1		Bu dahi
707	106	29	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kundakçı Hafız Ahmed	Bahçe, aded: 2		Bu dahi
409	61	30	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Köse Halil Ağa	Bağ, aded: 2		Bu dahi
626	93	31	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Bergamalı oğlu İbrahim Ağa	Bağ ve bahçe, aded: 2		Bu dahi
1.292	193	32	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Çaltı karyesinde Hacı Osman Efendi	Bağ, aded: 2		Vücûh- ı birre
813	122	33	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Çaltı karyesinde Hacı Mehmed	Bahçe, aded: 2		Bu dahi
671	100	34	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Fehmi Efendi	Bir bab mülk-i menzil ¹⁶³		Bu dahi
1.322	198	35	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Süleyman Efendi	Bir bab mülk-i menzil ve bahçe		Bu dahi

¹⁶² Medyûn-ı merkûmun malı deynine (numro 26) vefâ edecek ise de devr-i şer'î olunmadığından nemâsı bi'l-ıfrâz tenzil kılındığı ve bu tenzilin illeti, kâfi rehin mukaddemâ mütevellî tarafından alınmamağ-ıla işbu rehinleri alınmak için bilâ-nemâ te'hîr olundu ve rehinleri bi'l-ahz tecdîd-i sened olundu. Ayrıca sayfa altında bu kişinin borcu karşılığı yazılan 1053 kuruşluk nemâ geliri toplamdan düşülerek şu not yazılmıştır: "Medyûn-ı merkûmun malı deynine vefa edecek ise de numro 26 şerh verilmiştir."

¹⁶³ Hâne-i mezkûr, Câmi-i kebîr mahallesinde olduğu.

852	127	36	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ekmekçi Apostol		Tanaş	Bu dahi
4.838	725	37	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Leblebici Hacı Hasan/Hüseyin Bey	Bağ ve bahçe, aded: 5		Bu dahi
3.036	455	38	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Leblebicizade Halil Efendi	Bahçe, aded: 2		Bu dahi
1.584	237	39	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sadık oğlu Mehmed	Bağ ve bahçe, aded: 4		Bu dahi
8.286	1.242	40	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Malakçı'nın Hacı Halil	Menzil ve bağ ve bahçe, aded: 4		Bu dahi
2.300	345	41	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hüseyinzade Ülfet Bey	Ali Ağa Bahçesi		Bu dahi
2.677	401	42	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kiracıbaşı Hasan Ağa	Bir bab menzil		Bu dahi
126	18	43	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Cihangir oğlu Abdullah	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
729	109	44	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Türbedar oğlu Molla Mehmed	Bağ me'a bahçe, aded: 3		Bu dahi
575	86	45	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Muhsin Ağa	Bağ, aded: 2		Bu dahi
60	9	46	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Aşıkkaralı oğlu Mehmed	Bağ, aded: 1		Bu dahi
471	74	47	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ayvacıklı oğlu Şükür Ağa	Bağ, aded: 2		Bu dahi
900	135	48	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Malakçının Hüseyin	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
507	76	49	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kahveci Hacı Yusuf	Bağ, aded: 2		Bu dahi
200	30	50	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Topuz Hasanın Salih	Bağ, aded: 1		Bu dahi

140	21	51	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sarı oğlu Hüseyin Bey	Bağ, aded: 1		Bu dahi
250	38	52	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ayvaz Bey oğlu Ahmed Efendi	Dükkan		Bu dahi
4.119	617	53	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Topal Hacı Ali zevcesi Aişe	Bağ ve bahçe, aded: 6		Bu dahi
299	44	54	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Karpuzoğlu Apostol	Bağ ve bahçe, aded: 3		Bu dahi
103	16	55	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Boyacı Akça Usta	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
200	30	56	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sütanası oğlu Berber Hüseyin	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
225	33	57	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Çaltılı Şeyh İsmail Efendi	Çaltı'da bahçe, aded: 2		Bu dahi
2.584	387	58	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Baba Halil zevcesi Fatma Hatun	Menzil ve bağ ve bahçe, aded: 2	Deli Balta oğlu Hafız İbrahim ve biraderi Mehmed	Bu dahi
583	87	59	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Tabakzade Ahmed Efendi	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
488	73	60	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Nalbant Veli oğlu Mehmed	Bahçe, aded: 2		Bu dahi
204	30	61	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kudsi Ağa damadı Rüstem Ağa	Bahçe, aded: 1		
200	30	62	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Gazel Molla İbrahim	Bağ, aded: 1		
977	148	63	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kudüllü ağa zevcesi Emine	Bağ, aded: 1		
1.200	140	64	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sadık Bey kerimesi Zübeyde	Menzil ve dükkan icaresi ve bağ		

1.017	152	65	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Karavidinli Hacı Ali Ağa	Bağ ve bahçe, aded: 2		
415	0	66	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Badenin İsmail	Mülk-i menzil arsası ¹⁶⁴	Deli Balta oğlu Hafız İbrahim Efendi	
700	45	67	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Şaraphane karyesinden Ahmed Beşe oğlu Ahmet		Hacı Bekir Ağa	
700	105	68	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Duşanlı Hacı Mehmed Ağa oğlu Mustafa		Biraderi Ahmed	
2.000	300	69	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	İnceağazade Süleyman Ağa	Bakkal dükkânı		
4.371	655	70	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Vahanlı Ağa	Boyacı dükkânı		
397	0	71	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hamamcı Abdi Ağa oğlu Rıza	¹⁶⁵		
8.566	0	72	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kapusuz oğlu İbrahim Ağa	Berber dükkânı, Kavacık'da bahçe, Devekolunda bağ. ¹⁶⁶		
20.812	0	73	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Fakihzade Hüseyin Efendi	Bir bab mülk-i menzil, dört bab mağaza mahzeninde bağ, Aşağıbahçe'de bahçe. ¹⁶⁷		
7.245	0	74	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kiraz Alinin Hasan Ağa	Bir bab mülk-i menzil, demirci deresinde bağ, ???'da bağ. ¹⁶⁸		

¹⁶⁴ Merkûm gayr-i muktedir olmağla iltizâm-ı ribh olunmayıp taksite verildi.

¹⁶⁵ ... olduğundan nemâ konulmadığı.

¹⁶⁶ Mukaddemâ rehn-i kâfi alınmadığından zevcesi Dudu/Tuti Hanım te'cîl olunmağla dükkânını bi't-tav' ve'r-rızâ terhîn eylediğinden bilâ-nemâ te'cîl olunmadığı.

¹⁶⁷ Medyûn-ı mekrûm mukaddemâ rehîn-i kâfi koymayıp bu def'a dahi devr-i şer'î olunmadığından, rehîn-i kâfi alınarak bilâ-nemâ sened alındığı.

¹⁶⁸ Medyûn-ı merkûm câmi'-i şerîf hademesi olmağ-ıla rehin takayyüd olunmamış, bu def'a dahi rehinleri furuht olunur ise nısfı tahsil olunur.

12.958	0	75	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Abdülbaki	Bir bab mülk me'a daracıkta bahçe, dönüm :1 ¹⁶⁹		
--------	---	----	----------------------------	------------------	----------------	--	--	--

Mütevelli İbrahim Besim Efendiye teslim olunduğu.

Câmi-i kebîr vakfının işlem tablosunun sonunda vakfın asl-ı mâl toplamı 143.103.20 kuruş, nemâ geliri toplamı 12.664 kuruş olarak hesap edilmiştir.

Hacı Kabakcının Mehmed'in¹⁷⁰ vakıftan aldığı 7022 kuruş borç karşılığında 1053 kuruş nemâ gösterilmiş, rehin olarak da 6 adet bağ-bahçe alınmıştır. Mülâhazat kısmında bu kişinin işlemi ile ilgili olarak, “Medyûn-ı merkûmun malı deynine (numro 26) vefâ edecek ise de devr-i şer’î olunmadığından nemâsı bi’l-ifrâz tenzîl kılındığı ve bu tenzîlin illeti, kâfi rehin mukaddemâ mütevellî tarafından alınmamağ-ıla işbu rehinleri alınmak için bilâ-nemâ te’hîr olundu ve rehinleri bi’l-ahz tecdîd-i sened olundu.” bilgisi verilmiştir.

Sayfa altında bu kişinin ödemesi gereken ve işlek tablosunda gösterilen 1053 kuruşluk nemâ geliri, işlemin devr-i şer’î ile yapılmadığından toplamdan düşülerek şu not yazılmıştır: “Medyûn-ı merkûmun malı deynine vefa edecek ise de numro 26 şerh verilmiştir.”

2300 kuruş “Hamamcı Abdi’den komisyon marifetiyle alınan dört kıt’a bahçe bahaları” olarak;

973 kuruş “Müteveli Besim Efendi zimemlerden tahsili”;

Toplam 3273 kuruş: “Meblağ-ı mezbûr, Câmi-i kebîr ve merbûtâtı malından ise de cem’a idhâl olunmadığı yetmiş dördüncü numroda medyûnun malı ve rehni deyninin nisfına vefâ edeceğinden bâkî nisf-ı mümteni’ü’l-husûlün mukabilinde tevkîf kılındı.” kaydı düşülmüştür.

¹⁶⁹ Medyûn-ı merkûm ser-âmedandan bulunduğundan, mukaddemâ rehn-i kâfi alınmadığı gibi bu def’a dahi bi-lâ nemâ tecdîd-i sened olundu ise de rehinleri furûht olunur ise bâ-nemâ bi’l-habs tahsil olunur.

¹⁷⁰ (senet nu. 26)

Hıfzı Hüseyin Cami-i Şerifi Vakfı								
Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numrosu	Tecdîd-i Tarih-i Sened		Esâm i-i Med yûn	Cins- i Rehi n	Esâm i-i kütfe â	Meşr ûta-i Vakf
			sene	mâh				
682	102	1	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kocaağazade Halil Efendi	Bağ, aded: 1		Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerifi
584	87	2	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sarı Hüseyin'in Hüseyin Çavuş	Bahçe, aded: 2		Bu dahi
500	75	3	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Cihangir oğlu Abdullah	Bağ, aded: 2		Bu dahi
150	22,5	4	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kadir Ağa'nın Mustafa	Bağ, aded: 1		Bu dahi
434,5	65,5	5	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ali Yazıcı'nın Ali	Bağ, aded: 1		Bu dahi
690	103,5	6	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Yusufzade Hafız Efendi	Bağ, aded: 2		Bu dahi
354	0	7	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hamamcı Abdullah Ağanın Hasan			Bu dahi
5995	1058	8	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Hasan oğlu Mehmed Ağa Zevcesi	Menzil ve samanlık ve bahçe		Bu dahi
40	6	9	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kiraz Ali'nin Hasan Ağa		Taracaklı Hacı Ali Ağa	Bu dahi
517	78	10	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	İmam Hafız İbrahim Efendi	Bağ, aded: 1		Bu dahi
142	21	11	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Alicik oğlu Ali	Bağ, aded: 1		Bu dahi
299,5	45	12	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kırış oğlu Koca Mehmed	Menzil kurbunda bahçe, Karagöz'de bağ		Bu dahi

90	13,5	13	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kaba Hasan'ın Hüseyn	Bağ, aded: 1		Bu dahi
100	15	14	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Çoban Ali'nin Kara Hasan	Bağ, aded: 1		Bu dahi
200	30	15	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	İdris oğlu Hüseyn	Bağ, aded: 1		Bu dahi
410	65	16	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Helvacı oğlu Ali	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
668	99	17	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Halil Bey oğlu Hüseyn	Bağ, aded: 2		Bu dahi
608,5	90	18	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Esirli oğlu Hüseyn	Bağ ve bahçe, aded: 2		Bu dahi
250	37,5	19	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sırmabıyık damadı Ahmed	Bağ, aded: 1		Bu dahi
674	100,5	20	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kerim oğlu İbrahim	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
46	7	21	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Mehdi oğlu Mehmed pederi Ali	Bağ, aded: 1		Bu dahi
264,5	39	22	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ali Hocasade Hafız Mehmed Efendi	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
140,5	21	23	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Acemoğlu Hasan	Bağ, aded: 1		Bu dahi
197	29,5	24	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Serhoş oğlu İbrahim	Bağ, aded: 1		Bu dahi
151,5	22,5	25	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Molla oğlu Molla Mehmed	Bağ, aded: 1		Bu dahi
47,5	7,5	26	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Koçak oğlu Mehmed Ali	Bağ ve bahçe, aded: 2		Bu dahi

63	9,5	27	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Baba Yusuf'un Osman	Menzil ¹⁷¹		Bu dahi
69	9	28	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Tamam oğlu Hüseyin	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
145	22	29	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Yusuf oğlu Halil Ağa	Bağ, aded: 1		Bu dahi
600	90	30	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Baba Yusuf oğlu Yusuf	Bağ, aded: 1		Bu dahi
603,5	90	31	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Caca oğlu Ali	Menzil ¹⁷²		Bu dahi
93	14	32	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	İnce Mehmed oğlu Hafız Mehmed	Bağ, aded: 1		Bu dahi
766	115	33	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Mahmud oğlu Molla Mehmed	Bağ ve bahçe, aded: 2		Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerîfi
2500	375	34	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Katırcı Hacı Hasan Bey	Bağ, aded: 1		Bu dahi
1500	Bahçe mübaya- asından	35	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Mütevelli Hacı Said Efendi	Yalacağında bağ öşrün		Bu dahi
Mütevellisi Hacı Said Efendice teslim olunmuştur. MÜHÜR: Mehmed Said 1288								

¹⁷¹ Hâne-i mezkûr Balaban Mahallesinde olduğu.

¹⁷² Hacı Hüseyin Mahallesinde menzil.

Balaban Mescid-i şerîf Vakfı

Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numrosu	Tecdîd-i Tarih-i Sened		Esâmi-i Medyûn	Cins-i Rehin	Esâmi-i kûfela	Meşrûta-i Vakf
			sene	mâh				
1000	150	1	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Yusuf oğlu Hafız Mehmed	Bağ me'a bahçe, aded: 1 ¹⁷³		Balaban mahallesinde Alim Mescidine
61	9	2	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Çakır Mustafa'nın Ali	Bağ, aded: 1		Bu dahi
67,5	10	3	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Baba Yusuf'un Osman	Bağ, aded: 1		Bu dahi
300	45	4	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hasan Ağa'nın Halil Ağa	Bağ, aded: 1		Bu dahi
500	75	5	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Mustafa oğlu Hüseyin	Bağ, aded: 1		Bu dahi
262,5	39	6	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kiyan (?) Ağası'nın Hüseyin	Menzil		Bu dahi
265	39	7	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Berber Güllü Mustafa	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
979	100	8	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Hüseyin Bey	Nısf-ı hâne		Bu dahi
201	30	9	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Boyacı oğlu Ahmed Ağa	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
510	76	10	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Muhtar Mehmed Ali	Bağ ve bahçe, aded: 2		Bu dahi
3697	554	11	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Gazel Molla İbrahim	Menzil: 1, bağ aded: 1		Bu dahi
100	15	12	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Boyacı oğlu Abdullah	Bahçe, aded: 1		Bu dahi

Mütevellisi Hacı Yusufzade Hafız Mehmed Efendiye teslim olunmuştur. MÜHÜR: Mehmed 1286

¹⁷³ Rehn-i kâfi olmadığı, muahharan Gözpinar'da bağ rehin eylediği

Çimenlik Cami-i Şerif Vakfı								
Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numrosu	Tecdîd-i Tarih-i Sened		Esâmi-i Medyûn	Cins-i Rehin	Esâmi-i küfelâ	Meşrûta-i Vakf
			sene	mâh				
363	60	1	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	İmam Molla Mustafa	Bahçe, aded: 1		Çimenlik Câmi-i şerifi merbûtâtına
156	23	2	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Manav oğlu Mehmed	Bağ, aded: 1		Bu dahi
180	27	3	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kasap Fehmi	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
530	0	4	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Bergamalı oğlu İbrahim Ağa	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
65	10	5	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Aşık Karalı oğlu Mehmed	Bağ, aded: 1		Bu dahi
2.200	330	6	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Abdülkadir Ağa'nın Abdullah	Bağ ve bahçe, aded: 2		Bu dahi
300	45	7	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Nağcı Hüseyin Usta	Nısf-ı menzil hissesi		Bu dahi
825	124	8	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Midilliceli oğlu Hasan	Bağ, aded: 2		Bu dahi
180	27	9	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Mercan Mehmed	Bağ, aded: 1		Bu dahi
350	53	10	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Çoban Ali'nin Kara Hasan	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
770	116	11	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Halil Bey oğlu Hüseyin	Bağ ve bahçe: aded: 1		Bu dahi
320	48	12	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Recep oğlu Ahmed	Mahlut bağ, aded: 1		Bu dahi

130	20	13	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Köse İbrahim oğlu Ali	Mahlut bağ, aded: 1		Bu dahi
300	45	14	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kanlı Hasan oğlu Halil	Bahçe, aded. 1		Bu dahi
280	42	15	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kahveci Beşe Bey	Bağ, aded: 1		Bu dahi
20.000	3.000	16	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hacı Mehmed Ağa	Cümle malı rehin olduğu		Bu dahi
Mütevellisi İmam Mustafa Efendiye teslim olunmuştur. MÜHÜR: Mustafa Sabri 1288								

Hacı Hüseyin Mescid-i Şerif Vakfı								
Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numarası	Tecdîd-i Tarîh-i Sened		Esâmî-i Medyûn	Cins-i Rehin	Esâmî-i küfêlâ	Meşrûta-i Vakf
			sene	mâh				
150	22,5	1	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Beşiğin (?) Ali Efendi	Duhan havanı		Hacı Hüseyin Mescid-i şerif ve sair ve merbûtâtına
152	22,5	2	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Mehmed Efendi oğlu Mehmed Efendi	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
1462,5	183,5	3	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ahurköy'den Cafer oğlu Hüseyin	Mülk-i menzil ve tarla		Bu dahi
460	69	4	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kocaağazade Halil Efendi	Bağ, aded: 1		Bu dahi
397	60	5	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Nalçacı Tiryaki oğlu Ahmed	Mülk-i menzil		Bu dahi
563	84	6	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Toklu(?) oğlu Hüseyin	Nısf-ı menzil		Bu dahi
6061	909	7	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Sadık Bey oğlu Mehmed	Menzil, bahçe ve hisse-i a'şâr		Bu dahi
100	15	8	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Yalancı oğlu Mustafa	Bağ, aded: 1		Bu dahi
362,5	54	9	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Nalçacı Kara Hüseyin Usta	Nısf-ı menzil, bağ, aded: 1		Bu dahi
186	27	10	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Keskin Hafız oğlu İbrahim	Menzil, Bilecik'te		Bu dahi
282	42	11	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Çakmakçı oğlu Halil	Bağ, aded: 2		Bu dahi
1587	238,5	12	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Adalı Mehmed oğlu Mustafa	Bağ, aded: 2		Bu dahi
173	25	13	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Tabak Ahmed oğlu İbrahim Çavuş	Bağ, aded: 1		Bu dahi
120	18	14	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Perüşan (?) Mehmed Ağa	Bağ, aded: 1		Bu dahi

8000	0	15	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Mehmed Kerimzade Hacı Hasan Bey	Menzil		Bu dahi
5000	500	16	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Bu dahi [Mehmed Kerimzade Hacı Hasan Bey]	Mağaza, aded: 2		Bu dahi
1183	0	17	fi 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kiraz Ali'nin Hasan Ağa	Meblağ-ı mezkûrun nısfının tahsili mümkün olabilir.		
Mütevellisi Yusufzade???? İbrahim Efendiye teslim olunmuştur. MÜHÜR: İbrahim Fevzi								

Cura Bey Mescid-i şerif Vakfı								
Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numrosu	Tecdîd-i Tarih-i Sened		Esâmî-i Medyûn	Cins-i Rehin	Esâmî-i küfela	Meşrûta-i Vakf
			sene	mâh				
490	73	1	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Yeni Ali oğlu Ali Osman	Bahçe, aded: 2		Cura Bey Mescid-i Şerifi ve sair merbûtâtına
847	126	2	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	İnce Ağazade Süleyman Ağa	Bahçe, aded: 2		Bu dahi
299	45	3	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hüseyin Ağazade Ülfet Bey	Bağ, aded: 1		Bu dahi
1.063	160	4	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Bergamalı İbrahim Ağa	Nısf-ı menzil		Bu dahi
1.402	211	5	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Köse İbrahim Ağa	Bağ ve bahçe, aded: 2		Bu dahi
2.000	300	6	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kolağası Ömer Ağa zevcesi Aişe Hanım	Menzil		Bu dahi
3.412	512	7	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Salih Efendi oğlu Hüseyin Efendi	Bağ ve bahçe ve menzil		Bu dahi
245	36	8	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Acemoğlu Hasan	Bağ, aded: 1		Bu dahi
150	23	9	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kahveci Veli Bey	Bağ, aded: 1		Bu dahi
1.607	241	10	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hakkı Mustafa oğlu Halil	Bağ ve bahçe, aded: 3		Bu dahi
108	16	11	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Maden oğlu İbrahim	Bağ, aded: 1		Bu dahi
8.508	1.272	12	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Nalbant Mehmed Bey	Menzil		Bu dahi
2.145	322	13	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kiracıbaşı Hasan Ağa	Bağ, aded: 2		Bu dahi
708	106	14	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Cenkçi oğlu Halil	Bağ, aded: 1		Bu dahi
410	62	15	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Pantor oğlu Kostantin	Bahçe, aded: 1		Bu dahi

5.356	804	16	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Beşelerin İsmail Ağa	Bağ ve bahçe, aded:2	Damadı Esad Ağa	Cura Bey Mescid-i Şerifi ve sair merbûtâtına
310	47	17	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Borlu oğlu Nikola	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
200	30	18	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Hafız Ahmed Efendi	Bahâ-yı cebe		Bu dahi
5.216	782	19	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Doşanlızade Mehmed	Kahve, aded: 1; bahçe, aded: 1		Bu dahi
2.196	330	20	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Katırcı Hacı Hasan Bey	Develikte ve dereye bahçe, aded: 2		Bu dahi
7.498	0	21	fî 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Fazlı Ağa	Bir bab dükkân; bahçe, aded: 1		Bu dahi
Mütevellisi Cebecizade Hüseyin Bey'e teslim olunmuştur. MÜHÜR: es-Seyyid Hüseyin Sadık, 1279								

Söğüt Kazasında Medfun Ertuğrulgazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkufesi

Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numarası	Tarih-i Tecdid-i Sened		Esâmî-i Medyûn	Cins-i Rehin	Esâmî-i küfelyâ	Meşrûta-i Vakf
			sene	mâh				
6900	1045	1	ff 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Kudsi Ağazade Hacı Rüstem Bey	Dükkân, aded: 1; mağaza, aded: 1		Zikrolunan suyolları ve sair merbûtâtına
235	34,5	2	ff 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Gazal İbrahim Efendi	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
500	75	3	ff 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Ali Kethüda oğlu Hacı Halil	Bahçe, ded: 1		Bu dahi
400	60	4	ff 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Süleyman oğlu Ali	Bahçe, aded: 1		Bu dahi
260	39	5	ff 1 Muharrem [12]89	7 mâh 25 yevm	Türbedar Ali Efendi	Bağ, aded: 1		Bu dahi

Kütüphane Vakfı

Asl-ı Mâl (Guruş)	Nemâsı (Guruş)	Sened Numarası	Tarih-i Tecdid-i Sened		Esâmî-yi Medyûn	Cins-i Rehin	Esâmî-i küfelyâ	Meşrûta-i Vakf
			sene	mâh				
3000	450	76	1288 Mart		Mütevellisi el- Hac Hasib Efendi	Aşağı bahçe.		Meşrûta-i vakf, Çelebi Sultan Mehmed Câmi-i şerifinde müteveffa el-Hâc Ali Efendinin vaz' eylediği kütüplerin/kitapların tamir ve termimine nemâsının sülûsanı [2/3] ve sülûsü [1/3] dahi mütevellisin kendin[den] sonra tevliyeti evlad ve evlâd-ı evlâda meşrûta olmağ-ıla mûmâ ileyh Hacı Ali Efendi vefatından sonra sulbü oğlu ve câmi- i şerif imamı el-Hâc Hasib Efendi bi'l-meşrûtiyye uhdesinde olduğu.

	Asl-ı mâl	Nemâsı
Cami-i Kebir Vakfı	143.103	11.611
Kütüphne Vakfı	3.000	450
Balaban Mescid-i Şerif Vakfı	7.943	1.142
Hıfzı Hüseyin Cami-i Şerif Vakfı	20.775	2.965
Çimenlik Cami-i Şerif Vakfı	26.949	3.968
Cura Bey Mescid-i Şerif Vakfı	44.160	5.493
Hacı Hüseyin Mescid-i Şerif Vakfı	26.339	2.271
Söğüt Kazasında Medfun Ertuğrulgazi Hazretleriyle Sair Mahalle Cerayan Eden Su Yollarının Mevkufesi	8.295	1.253
Toplam	280.264	29.153

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında (Osmanlı Arşivi) EV.d 22212 numarada kayıtlı olan bu defterin altında yapılan işlemlerle ilgili şu kayıtlar bulunmaktadır:

*

İlki, muhtemelen daha önceki yılda almış olduğu borcu ödeyemeyen Kudsi Ağazade'den borç karşılığı alınan konakla ilgili şu bilgi: “Kudsi Ağazade Mehmed Ağa'nın Câmi-i Kebîr Vakfına deyni olup kendisi edaya muktedir olamamakla ahalice alınan konak. Merkûmun deyni: 49058 kuruş.

Kudsi Ağazade Mehmed Ağa'ya ait bu konağın Câmi-i kebîr Mahallesinde olduğunu, yine bu çalışmamızda incelediğimiz “Söğüt Kazasının Hayrât ve Müberrâtın Emlâk-ı Mevkûfeleri Defteri”nden öğreniyoruz. Cüz'î tamire muhtaç olan bu konağın “nükûd-ı mevkûfeden alındığı”, meşrûta-i vakf olarak da “vücûh-ı birre nükûdundan” şeklinde açıklama yapıldığı, yıllık 300 kuruşluk kira geliri olduğu ancak defterin tanzim edildiği 12 Mart 1288 yılında boş olduğu kayıtlıdır.

İkinci kayıt, önceki yıldan borçlu Ayşe Hanımdan 3353 kuruş borcu karşılığı alınan dükkânla ilgili verilen bilgidir. Tuzpazarı'nda bulunan bu dükkânın “nükûd-ı mevkûfeden alındığı”, meşrûta-i vakf olarak da “vücûh-ı birre nükûdundan” şeklinde açıklama yapıldığı, yıllık 114 kuruşluk kira geliri olduğu kayıtlıdır.

Ayşe Hanım'dan alınan dükkân mukaddemâ. Merkûmenin deyni: 3353

*

Harap olan Câmi-i kebîr hamamının bakım onarımı için keşif bedelinin 25.000 kuruş olduğu, yukarıda borç karşılığı alınan konak ve dükkânın satılarak hamamın tamiratına harcanması, satıştan kalan para olursa vakfa îrad kaydedilmesi hususunda izin talebi bulunmaktadır. “Vakf-ı Câmi-i Kebîrin vakıf hamamı harap olmağla, memuru Hızır olduğu hâlde kalfa Yorgi ve eniştesi marifetleriyle ve ma'rifet-i âcizânemizle 25.000 guruşa keşif olunduğundan, konak ve dükkân furûht olunup esmânından yirmi beş bin guruşun hamâm-ı mezkûra sarf olunmasında müsâade-i seniyyeleri niyazı ve bedellerinden fazla olur ise vakfa îrad kayd olunacağıının ifadesi bâbında emr ü irâde hazret-i men-lehü'l-emrindir.”

*

Bundan sonra belgede komisyon kararları yer almaktadır:

1. Bâlâda mazbata-i âcizânemizde gösterildiği üzere sekiz kalem vakfın nukûd-ı mevkûfesi işbu seksen sekiz senesi rûz-ı Kasım'ına değin işleyecek nemâlarıyla beraber **üç yük dokuz bin dört yüz on yedi guruş, yirmi paraya** baliğ olup vakf-ı Câmi-i kebîrin yirmi altı ve yetmiş iki ve yetmiş üç ve yetmiş dört ve yetmiş beş numrolarında ve Hacı Hüseyin Vakfının on yedinci numrolu zimmetlerde şerh verildiği üzere mümkünü'l-husûl olup **elli iki bin dört yüz on bir** guruşa iki kıt'a emlâk, her kaç guruşa satılır ise yirmi beş bin guruşu Câmi-i kebîr meşrûtası hamamın tamirine sarf olunması ve fazla olur ise vakf-ı mezbûra îrad kayd olunması bâbında emr ü irâde hazret-i men-lehü'l-emrindir. 12 Mart sene [12]88.

Mühürler:

Azalar

Musa oğlu Halil İbrahim (1282), Mustafa (1281), Hacı İbrahim (1278), es-Seyyid Ali, (1248), Abduhu Ahmed (1288), Halil bin Veyis (1288), Abdullah (1286), Mehmed ??? (), Abduhu Mehmed (1265), Seyyid Fazlı (), ??? Mehmed ().*

*

2. Söğüt kasabasında vâki cevâmi' ve mesâcid-i şerîfelerin nukûd-ı mevkûfe ve sâiresinin rü'yet-i muhâsebeleri zımında Bilecik Kaymakamlığı Evkâf memuru mekremetlü Ahmed Pîr Efendi hazretleri, kasaba-i mezkûreye bi'l-vürûd meclis-i âcizânemiz marifetiyle intihâb olunan komisyon marifetiyle cevâmi' ve mescitlerin/mesâcidlerin muhâsebeleri muvâcehe-i komisyonda tedkîkât-ı lâzime ve mükemmelenin îfâsıyla beraber muhâsebeleri yegân yegân bi'r-rü'ye derûn-ı defterde muharrerü'l-esâmî kimesneler zimmetlerinde istirbah olunmakta olup komisyonun taht-ı tasdîkinde olduğu vecihle cümlesinin nukûd-ı mevkûfesi ber vech-i bâlâ yalnız **üç yük dokuz bin dört yüz on yedi guruş yirmi paraya** baliğ olmuş ve husûsât-ı sâiresi dahi mülâhazât hanelerinde îzâhen gösterildiği vecihle vâki bulmuş olduğunu musaddık işbu mahalle şerh virilüp temhîr olundu. Ol bâbda emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 12 Mart sene [12]88 ve 12 Muharrem [12]89.

Mühürler, Azalar:

Kosta, ???, ???, es-Seyyid Fazlı (1288), es-Seyyid el-Hâc Mehmed (1285), Hasan, Ali Rıza, “Mührüm âhar mahalle gittiğinden bulunmadığı”, ed-Dâî nâib-i kazâ-i Söğüd İbrahim Besim, Müdîr-i kazâ-i Söğüd Sâlim.

*

3. İşbu defterde beyân ve mülâhazât hânelerinde bazı şerhlerden anlaşılacağı vechile Söğüd Kasabasının kurâları hâric olduğu hâlde sekiz kalem nukûd-ı mevkûfesiyle avâriz akçeleri bu seneye kadar masârifleri ba'de't-tenzîl asl-ı mâl sene-i hâl **iki yük seksen bin iki yüz altmış dört buçuk guruş** ve rûz-ı Kasıma kadar işlemekte olan nemâ, **yirmi dokuz bin yüz elli iki buçuk guruş**, cem'an **üç yük dokuz bin dört yüz on yedi guruşa** baliğ olup meblâğ-ı mezbûre mukaddemâ mütevellileri rehn-i kâfi almadıkları gibi bazıları istirbâh etmeyip kendi umûrlarına sarf-ıla istihlâk etmişler ise de tahkik ve tedkiki için mahall-i meclise intihâbıyla on bir kişiden mürekkebe bir komisyon akd olunup medyûnlar ve mütevelliler ve bazan ahâlî-yi mahalle muhtelitan yegân yegân celb olunup evvelâ masârif-i sâbıkaları tahkik olunduktan sonra rehn-i kâfi olmayanlara deyninin iki misli rehin alınıp devr-i şer'îleri dahi müceddeden bi'l-icrâ senedleri numro vaz'ıyla tecdîd ve terkîm olunarak ve mütevellilerin istihlâk ettikleri mebâliğa dahi aynen medyûn olan muamele bi'l-icrâ bir senelik nemâ vaz' ve devr-i şer'îsi icrâ olundukda fakat komisyon mazbatasında beyân olunan medyûnların rehinleri mukaddemâ alınmadığından bu defa terhîn etdikleri emlâki vaz'-ı rehn olunsun için zimmetleri bulunan mebâliğa nemâsı konulmadı ise de şimdi rehinleri ve alınan rehinler furûhtunda ekserisi vefa edeceğinden böyle tama'larından nemâ vaz' ettirmeyenlerin rehinleri furûht olunması emr ü iş'âra mütevakkıf olmağla istîzân olduğu ve Kudsi Ağazâde'den alınan konak durdukça harap olacağıyla beraber senevî böcek mevsiminde üç yüz guruş icar verip maada bir faidesi olmadığı ve beyhude nukûd-ı mevkûfe nemâdan kalmaması için mezada verildiği, hîn-i furûhtunda câmi-i kebîr meşrutası hamama sarf olunmasının istîzânı hususuna Bursa Evkâf Muhasebeciliğine işbu defter ırsâl olunmak üzere bâ-mazbata tasdîki bâbında emr ü irâde cenâb-ı kâimmakamlarınındır. Fî 19 Mart sene [12]88.

Me'mûr-ı evkâf-ı Bilecik Mühür: es-Seyyid Ahmed Pîr

*

Mühür: Bilecik Kâimmakamlık Meclis-i İdâresi, numro: 36

Huzûr-ı âli-yi hazret-i vilâyetpenâhîye

Söğüt Kasabasında vâki ber-beyân-ı bâlâ cihât-ı muharrere-i ma'lûmiyyeye meşrûta bi'l-cümle nükûd-ı mevkûfenin **üç yük dokuz bin dört yüz on yedi guruşa bâliğ** olduğu ve mebâliğ-i mezkûre bu kere mahallince me'mûr-ı mûmâ ileyh marifetiyle teşkîl olunan komisyonun tahkîk ve tedkîk birle muhâsebâtı bi'r-rü'ye taht-ı te'mîn ve inzibât alındığı komisyon-ı mezkûrdan tanzîm ve temhîr ve meclis-i mahalliyyeden ve me'mûr-ı mûmâ ileyh câniblerinden ??? tasdîkle meallerinden anlaşılması ve mebâliğ-i mezkûrenin hazîne-i celîle Evkâf-ı hümâyûna kaydının icrâ ve îfâsı menût ve mütevakıf-ı re'y-i sâmi-yi cenâb-ı vilâyetpenâhîleri bulmuş olmağla ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

fi 23 Muharrem sene [12]89 ve fi 21 Mart sene [12]88

Mühürler: Vekil-i episkopos-ı Katolik (), Vekil-u episkopos Ermeni (Bağos Efendi), Vekil-i metropolit-i Rûm (bulunmadığı), Aza (), Aza (es-Seyyid Mustafa ...), Kâtib-i tahrîrât (Hâbil Nazif), müdür-i mâlî (es-Seyyid Mehmed Sâdık), ed-Dâî müfti (es-Seyyid Ahmed Pîr), ed-Dâî nâib (es-Seyyid Halil), Kâimmakam-ı Bilecik Sâlih.

Min a'zâ Birgili bu dahi

*

Ek-2

Sögüt Kazasının Hayrât ve Müberrâtn Emlâk-ı Mevkûfeleri Defteridir

(Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, 12 Mart 1288 yılına ait EV. 34312)

İcâre-i Senevî	Mahall-i Mülk-i Mevkûf	Nev'-i Mülk	Esâmi-yi Vakıf	Târîh-i Vakf	Meşrûta-i Vakf	Ma'mûriyyet-i Vakf	Harâbiyyet-i Vakf	el-Ân İcârında Bulunan Kesân
310	Câmi kurbunda	Leblebici Dükkânı	Kadîmden beri		Câmi-i kebîr masârifine	Mamur	Cüz'î tamire muhtaç	Hacı Kabakcının Mehmed
250	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Cüz'î tamire muhtaç	Hacı Kabakcının İbrahim
300	Bu dahi	Helvacı Dükkânı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Cüz'î tamire muhtaç	Helvacı Süleyman ve Mehmed
50	Bu dahi	Dikici Dükkânı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Cüz'î tamire muhtaç	Halil
60	Bu dahi	Boyacı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Cüz'î tamire muhtaç	Boyacı Akça
155,5	Bu dahi	Buğday Mağazası	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Cüz'î tamire muhtaç	Hacı Halil Oğlu Mehmed
40	Bu dahi	Mağaza	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Bir Miktar Tamire Muhtaç	Beşgözün Muhsin Oğlu Mehmed
165	Bu dahi	Semerci Dükkânı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Bir Miktar Tamire Muhtaç	Semerci Kütahyalı Ali
100	Bu dahi	Pazarcı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Bir Miktar Tamire Muhtaç	Kiraz Alinin Hasan
210	Bu dahi	Bakkal Dükkânı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Bir Miktar Tamire Muhtaç	Sadık Oğlu Mehmed
280	Bu dahi	Berber Dükkânı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Bir Miktar Tamire Muhtaç	Hacı Onbaşı
55	Bu dahi	Dikici Dükkânı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Bir Miktar Tamire Muhtaç	Molla Abdürrahim
400	Bu dahi	Ekmekçi Dükkânı	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Mamur	Bir Miktar Tamire Muhtaç	Ekmekçi Apostol

744	Mahalle-i Câmi-i Kebîr	Hamam	Bu dahi	Bu dahi	Bu dahi	Bir Miktar Mamur	Bir Miktar Tamire Muhtaç	Musa Oğlu Ali
300	Câmi-i Kebîr Mahallesinde	Konak	Nükûd-ı Mevkûfeden Alındığı	49058 deyne mahsûb; sene 1288	Vücûh-ı Birre nükûdundan	Mamur	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hâlî
114	Tuzpazarında	Kasap Dükkânı	Nükûd-ı Mevkûfeden Alındığı	3353 guruş; deyne mahsûb; sene 1288	Vücûh-ı Birre nükûdundan	Mamur	Cüz'î Tamire Muhtaç	Kasap Fehmi
50	Câmi-i Kebîr Kurbunda	Mâ-i cârî/Boyacı Dükkânı	Ferhad Beşe Çeşmesi Ayağı	Kadîmden	Câmi-i Kebîr Masârifine Sarf Olunduğu	Daima Cereyan Etmekte	Cüz'î Tamire Muhtaç	Boyacı Arslan Oğlu Alp
50	Câmi-i Kebîr Kurbunda	Mâ-i cârî/Boyacı Dükkânı	Ferhad Beşe Çeşmesi Ayağı	Kadîmden	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Boyacı Boyan Oğlu Kostanti
40	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Boyacı Kara İlyâ Oğlu Mihal
40	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Boyacı Seni
40	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Boyacı Kara Usta
40	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Boyacı Mihal
40	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Boyacı Sarıoğlan
230	Bu Dahi	Kahvehane	Bu Dahi	Nâ-mâlûm	Cura Bey Mescid-i Şerîfine Merbût	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hacı Yusuf
135	Taşhan Civarında	Bıçakçı Dükkânı	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Tabak Oğlu Halil Efendi
400	Hacı Hüseyin mahallesinde	Kahvehane	Bu Dahi	Bu Dahi	Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfine	Bu Dahi	Bu Dahi	Hacı Kavas Ahmed Ağa
150	Bu dahi	Bakkal Dükkânı	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Mamur	Bakkal Hüseyin

15	Kestanelikte	Bağ Harabesi	Bektaş Dâî	sene 1230	Hacı Hüseyin Mescidi İmamına Meşrûta	Harabe	Harabe	İmamı yedinde
70	Yoğurt Pazarında	Kalaycı Dükkânı	Hacı Edhem Bey	sene 1251	Hıfzı Hüseyin Câmi-i Şerîfi Kapısında Kandile	Harabe	Harabe	Kalaycı Dimitri
1.500	Hıfzı Hüseyin Efendi Mahallesinde	Hamam	Kadîmden	Nâ-ma'lûm	Çimenlik Mahallesi Câmi-i Şerîfi Masârifine	Tamire Muhtaç	Tamire Muhtaç	???
200	Yoğurt Pazarında	Kasap Dükkânı	Hacı İbrahim Ağa	sene 1238	Çimenlik Câmi-i şerîfi mesârifine	Mamur	Tamire Muhtaç	Kasap Osman
80	Bu Dahi	Nalçacı Dükkânı	Hacı İbrahim Ağa	sene 1238	Bu Dahi	Mamur	Cüz'î Tamire Muhtaç	Nalçacı Hüseyin Usta
300	Çınar Çeşmesi Kurbunda	Bakkal Dükkânı	Hatice Hatun binti Ahmed	sene 1236; bâ-hüccet-i şer'iyye	Balaban Mescidi Tamirine ve Gencer Köprüsüne ve Mescid-i mezkûr ile Câmi-i Kebîr Çeşmelerine ve Câmi-i mezkûr revgan-ı şem' ve ikâdına	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hacı Hüseyin Bey
250	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Timurleng Oğlu Molla Mehmed
210	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hacı Mehmed Ağa
250	Bu Dahi	Attar Dükkânı	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hamdi
180	Bu Dahi	Saraç Dükkânı	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Saraç Rağıb
115	Bu Dahi	Pazarcı Dükkânı	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hakkı'nın İbrahim
140	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Küfeli Oğlu Ahmed Ağa
200	Bu Dahi	Dikici Dükkânı	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Bergamalı İbrahim Ağa

155	Bu Dahi	Berber Dükânı ¹⁷⁴	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Berber Mustafa Çavuş
175	Çınar Karşısında	Bakkal Dükânı	Çelebi Ağa	Kadîmden	İt'âm-ı taâmiyye	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hacı Hüseyin Bey
200	Bu Dahi	Berber Dükânı	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Berber Köleli Mustafa
120	Bu Dahi	Bu Dahi ¹⁷⁵	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Sarı Oğlu Hüseyin
205	Yoğurt Pazarında	Dikici Dükânı	Hacı Ali Efendi	sene 1270	Kavacık Mahaltesinde kâin Mescid-i Şerîfin tamir ve termîmine ve İmam ve Mektep Hocalarına	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hacı Abidin Oğlu Hacı Mehmed
300	Yoğurt Pazarında	Boyacı Dükânı	Hacı Ali Efendi	sene 1270	Bu Dahi	Mamur	Cüz'î Tamire Muhtaç	Boyacı Alp
100	Bu Dahi	Mağaza	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Hacı Molla Abdullah
200	Bu Dahi	Demirci Dükânı	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Kuburcu Hacı Molla Abdullah
100	Bu Dahi	Tabak Dükânı ¹⁷⁶	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Bu Dahi	Cüz'î Tamire Muhtaç	Halim Oğlu Halil
0	Hacı Hüseyin Mahaltesinde	Misafirhane	Hacı Hüseyin Mescid-i Şerîfine	Bu Dahi		Mamur	Cüz'î Tamire Muhtaç	

Bâlâ-yı mazbata-i âcizânemizde gösterildiği vechile elli aded emlâk dekâkînin senevî icaresi, dokuz bin sekiz yüz on üç buçuk guruşa bâliğ olmuş olmağla, muşrâtaları dahi gösterildiği vechile Evkâf-ı Hümâyûna kayd olunmak üzere işbu mazbata-i âcizânemiz bi't-tanzîm terkîm kılındı. Ol bâbda emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir.

¹⁷⁴ Dekâkîn-i mezkûrenin vâridâtından zuhûr edecek masârifâtı ba'de'l-ifâ [?] fazlası, mütevellisi bulunan Hacı Hasib Efendiye bâ-hüccet-i şer'iyye ait idüğü.

¹⁷⁵ Dükân-ı mezkûrenin vâridâtı, it'âm-ı ta'âmîye olup mütevellisi Hacı Hasib Efendi idüğü.

¹⁷⁶ Mûmâileyh Hacı Ali Efendi binâ eylediği mescid-i şerîf tamir ve termîmine ve mektep hocalarına ve îkâdiyye ve masârif-i sâiresine meşrûta idüp tevliyete evlâdiyye olduğı.

İmza ve Mühürler

Söğük Kazası cevâmi' ve mesâcidlerin emlâk-ı mevkûfeleri derûn-ı defterde muharrer gösterildiği aded ve mikdârdan ibaret bulunduğunu musaddak işbu mahalle şerh verilip temhîr olundu. Ol bâbda emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir. Sene 12 Mart [12]88.

İmza ve Mühürler:

İşbu defterin bir nüshası hükümette hıfz olunmak üzere ahz olunmuştur. 12 Mart sene [12]88. Kâtib-i Söğüd. Mühür (es-Seyyid Mustafa)

Söğüt Kasabasında yedi nev' cihete meşrût konak, müzâyedeye konulmağla, andan maadası yedi aded su ayağı icâresi ve kırk iki kıt'a dükkân ve mağaza ve bağ, senevî dokuz bin sekiz yüz on üç buçuk guruş icâreli akâr-ı mevkûfeleri olup, işbu cetvelde icâre-i senevîleri ve mahalleri ve nev'leri ve meşrûtalari ve ma'mûr ve harâbiyetleri gösterildiği üzere tağyîr ve tebeddül den vikâyeten mütevellîleri ve evlâd-ı vâkıflar ve ahâli taraflarından Evkâf-ı Hümâyûna kayd olunup sâir evkâf-ı mülhakalar misillü muâmeleleri icrâ olunmak için iltimâs ettikleri usûle muvâfık olmağla, Söğüd Kazası mazbatasını Meclis-i İdâreden bi't-tasdîk Bursa Evkâf Muhasebeciliğine isrâsı bâbında emr ü irâde cenâb-ı kâimmakâmîlerindedir. fî 19 Mart sene [12]88.

Me'mûr-ı Evkâf-ı Bilecik. Mühür (es-Seyyid Ahmed Pîr)

numro: 36

Mühür (Bilecik Kâimmakamlık İdâre-i Meclis)

Huzûr-ı âlî-yi Cenâb-ı vilâyet-penâhîye

Söğüd Kasabasında vâki emlâk-ı mevkûfeden yedi adedi cihet-i meşrûta, elli aded emlâkin, bâlâ-yı defterin nâlık olduğu üzere îcâr-ı seneviyyeleri dokuz bin sekiz yüz on üç guruş yirmi paraya bâliğ olduğu, komisyon-ı mahsûstan tanzim ve meclis-i mahalliyyenin tasdikinden anlaşılmış ve emlâk-ı ruk'anın hazîne-i celîle-i evkâf-ı hümâyûna kaydının icrâ ve muâmelâtının îfası menût ve mütevakıf-ı re'y-i âlî-yi cenâb-ı vilâyet-penâhîleri bulunmuş olmağla, ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. fî 23 Muharrem sene [12]89 ve fî 21 Mart sene [12]88.

İmza ve mühürler:

Kâimmakam Sâlih,

Nâib Halil,

ÖZGEÇMİŞ

Esat Sami Çiçekler, 1992 yılında İstanbul Üsküdar’da doğdu. İlköğrenimini Kısıklı İlköğretim Okulunda, lise eğitimini Derya Öncü Lisesinde tamamladı. 2011 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden 2015 yılında mezun oldu. Hâlen Albakara Türk Katılım Bankası’nda yönetmen olarak çalışmaktadır.

